اووم ټولگی

جغرافیه — اووم ټولگی

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت

د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

جغرافیه

اووم ټولګی

۱۳۹۰
ه.ش

ليکوالان:

- الحاج سرمؤلف نجيب الله امين افغان
- پوهاند غلام جيلاني عارض
- عبدالصمد رامکي غزنوي

مسلکي اډيټور:

- پوهاند غلام جيلاني عارض
- پوهنمل دکتوراندوس رحمت څواکمن

د ژبې اډيټور:

- سر محقق نعمت الله اندړ

ديني، سياسي او فرهنګي کميټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازي
- حبيب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې.

د څارنې کميټه:

ـ دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.

ـ دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.

ـ د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر ګلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين: حميدالله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی	دا عزت د هـــر افـــغان دی
کور د سولې کور د تورې	هر بچی یې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کـور دی	د بـــلوڅـــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو	د تـــرکمنـــو د تاجکـــو
ورسره عرب، ګوجـر دي	پـــامیـریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي	هـــم ایمـــاق، هم پشه یان
دا هیـــواد به تل ځلیږي	لـــکـــه لمـــر پر شنه اسمان
په سینـــه کې د اسیـــا به	لـــکـــه زړه وي جـــاویدان
نوم د حق مو دی رهبـــر	وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

داکتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم داکتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

ګڼه	سر لیک	مخ
۱-	د جغرافیې بنسټ (مبادي)	(۱)
۲-	د څپرکي موخې(هدفونه)	(۲)
۳-	لومړی لوست – جغرافیایي مفاهیم او اصطلاحات	(۳)
٤-	دویم لوست – آیا ځمکه کروي شکل لري؟	(٥)
٥-	دریم لوست – د استوا کرښه او اقلیمي سیمې	(۷)
٦-	څلورم لوست – شمالي او سویلي نیمې کرې	(۱۱)
۷-	پنځم لوست – د ځمکې شمالي او سویلي قطب	(۱۳)
۸-	شپږم لوست – عرض البلد	(۱٥)
۹-	اووم لوست – د طول البلد پوهیدل څه اهمیت لري؟	(۱۷)
۱۰-	اتم لوست – د ځمکې وضعي حرکت او د هغه پایلې	(۱۹)
۱۱-	نهم لوست – د ځمکې انتقالي حرکت	(۲۱)
۱۲-	د لومړي څپرکي خلاصه	(۲۳)
۱۳-	دویم څپرکی - د افغانستان جغرافیه	(۲٥)
۱٤-	د څپرکي موخې(هدفونه)	(۲٦)
۱٥-	لسم لوست – د افغانستان موقعیت او څلور خواوې	(۲۷)
۱٦-	یوولسم لوست – طبیعي جغرافیه	(۲۹)
۱۷-	دوولسم لوست – د افغانستان د اقلیم په اړه څه پوهیږئ؟	(۳۱)
۱۸-	دیارلسم لوست – غرونه	(۳٥)
۱۹-	څوارلسم لوست – د افغانستان سیندونه، د کرنې او انرژۍ د تولید وسیله	(۳۹)
۲۰-	پنځلسم لوست – د افغانستان د نورو حوزو سیندونه	(٤۳)
۲۱-	شپاړسم لوست – د افغانستان د جهیلونو په اړه څه پوهیږئ؟	(٤٥)
۲۲-	اوه لسم لوست – بشري جغرافیه	(٤۹)
۲۳-	اته لسم لوست – د افغانستان اقتصادي جغرافیه	(٥۱)
۲٤-	نولسم لوست – طبیعي او صنعتي نباتات	(٥٥)
۲٥-	شلم لوست – د افغانستان مالداري، څړځایونو او ځنګلونو په هکله څه پوهیږئ؟	(٥۹)
۲٦-	یوویشتم لوست – کاني منابع	

(c) ketabton.com: The Digital Library

(٦٣)
٢٧- دوه ويشتم لوست – كاني سون مواد .... (٦٧)
٢٨- در ويشتم لوست – په افغانستان كې صنايع او سوداگري .... (٦٩)
٢٩- څلرويشتم لوست – مواصلاتي جغرافيه .... (٧٣)
٣٠- د څپرکي خلاصه .... (٧٧)
٣١- دريم څپرکی-د آسيا لويه وچه .... (٧٩)
٣٢- د څپرکي موخې .... (٨٠)
٣٣- پنځه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې موقعيت او څلورخواوې .... (٨١)
٣٤- شپږويشتم لوست – طبيعي جغرافيه .... (٨٣)
٣٥- اوه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې د سيندونو په اړه څه پوهيږئ؟ .... (٨٥)
٣٦- اته ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې جهيلونه، سمندرگي او خليجونه .... (٨٧)
٣٧- نهه ويشتم لوست – د آسيا د لويې وچې اقليم .... (٩١)
٣٨- ديرشم لوست – بشري جغرافيه .... (٩٥)
٣٩- يو ديرشم لوست – اقتصادي جغرافيه .... (٩٩)
٤٠- دوه ديرشم لوست – كانونه او صنايع .... (١٠٣)
٤١- دري ديرشم لوست – د آسيا مواصلاتي جغرافيه .... (١٠٧)
٤٢- څلور ديرشم لوست – د آسيا سياسي جغرافيه .... (١٠٩)
٤٣- د آسيا د لويې وچې د هيوادونو لست .... (١١١)
٤٤- د څپرکي خلاصه .... (١١٣)
٤٥- جغرافيايي اصطلاحات .... (١١٥)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ څپرکی

د جغرافيې بنسټ (مبادي)

د ځمکې د کرې مدل

په دغه څپرکي کې لولو:

- جغرافيايي مفاهيم او اصطلاحات (د جغرافيې د علم تعريف، او د جغرافيې د لوستلو ګټې)
- د ځمکې کره
- د استوا کرښه، د سرطان کرښه، د جدي کرښه، د مدارونو سيمه، معتدلې سيمې، سړې سيمې.
- شمالي او سهيلي نيمې کرې
- شمالي قطب، سهيلي قطب، د شمالي قطب دايره، د سهيلي قطب دايره او د ځمکې محور.
- عرض البلدونه
- طول البلدونه
- د ځمکې وضعي حرکت او نتيجې يې
- د ځمکې انتقالي حرکت او نتيجې يې
- د څپرکي لنډيز

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځمکپوهنې (جغرافیې) هدفونه

له زده‌کوونکو څخه هیله کیږي چې ددغې ځمکپوهنې له لوستلو څخه وروسته د جغرافیې له علم او د هغه د لوستلو له ګټو سره آشنا شي.

- د دغه ځمکپوهنې مفاهیم، اصطلاحات، ارزښتونه او مهارتونه زده کړي.
- د ځمکې څرخیدل په خپل چاپیر او د شپې او ورځې د پیدایښت سره یې اړیکه درک کړي.
- د لمر په شاو خوا باندې د ځمکې د ګرځیدو او د څلورو فصلونو پیدایښت پر اړیکه پوه شي.
- د ځمکې پرمخ د هرې سیمې د وخت د بدلون او طول البلد د کرښو ترمنځ اړیکې ټینګې کړي.
- د طول البلد او عرض البلد له کرښو سره آشنا شي.

له زده‌کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې ځمکپوهنې په لوستلو سره لاندې مهارتي هدفونو ته لاس رسی ومومي:

- د ځمکې کره د طول البلد او عرض البلد له کرښو سره رسم کړای شي.
- وکولای شي د هر طول البلد وخت وټاکي.
- د ځمکې د مخ د بیلابیلو سیمو د اقلیم توپیر وکولای شي.
- د ځمکې د وضعي حرکت اهمیت بیان کړي.
- د ځمکې د انتقالي حرکت اهمیت بیان کړي.

لومړی لوست

جغرافيايي مفاهيم او اصطلاحات

د طبيعي چاپيريال يوه منظره

جغرافيه د نړۍ د ښودلو هنداره ده چې د ځمکې او کايناتو په ټولو برخو کې موږ ته معلومات راکوي.

د جغرافيې د علم تعريف

ځينې خلک د ځمکې پرمخ کرکيله کوي، کانونه راباسي چې په مستقيمه او غير مستقيمه توګه له چاپيريال څخه ګټه اخلي. د هوا حالت زموږ په ژوندکې ډېر اهميت لري. په سره هواکې اړ يو چې ځان او خپل کور تود کړو. انسانان د نقليه وسايلو څخه په ګټې اخستلو سره طبيعي چاپيريال ککړوي او په هغه باندې اغيزه کوي. د پورتنيو مطالبو په نظرکې نيولو سره جغرافيه داسې تعريفوو: جغرافيه هغه علم دی چې د انسان او چاپيريال متقابلې اړيکې مطالعه کوي.

د جغرافيې ګټې

موږ او تاسو د خپل کلي، ښار او هيواد په هکله چې په هغه کې اوسيږو معلومات لرو خو د نورو ښارونو، هيوادونو، د ځمکې کرې، لمريز نظام، سيارو او نورو موضوعاتو په هکله معلومات

(c) ketabton.com: The Digital Library

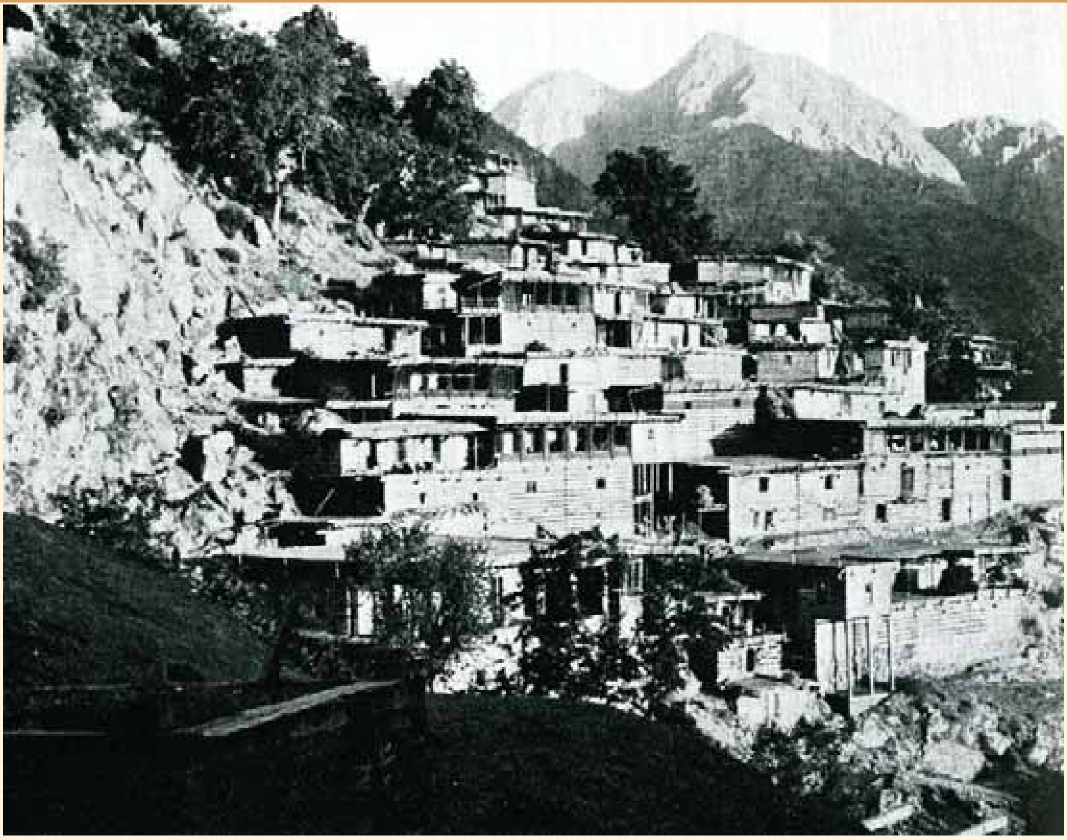

د نورستان طبيعي او بشري منظره

نه لرو. وخت او امکانات هم محدود دي. ترڅو هرځای ته لاړشو او د هغو په هکله معلومات لاسته راوړو. د جغرافيې علم او دهغه مستند معلومات له موږ سره مرسته کوي، پرته له دې چې چيرته لاړشو او يا سفر وکړو، صحيح او مؤثق علمي معلومات لاسته راوړو.

د ټولګي دننه فعاليت

په ټولګي کې دې د زده کوونکو هره ډله پورتني عکس ته وګوري چې کوم شيان پکېويني؟ له هرې ډلې څخه دې يو تن د خپلې ډلې نظريې د ټولګي ترمخه نورو ته بيان کړي.

پوښتنې

۱- جغرافيه تعريف کړئ.
۲- جغرافيه د موږ په ژوند کې څه مرسته کوي؟
۳- د خپلې استوګنې د ځای د يوې په زړه پورې منظرې په هکله معلومات ورکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم لوست

آيا ځمکه کروي شکل لري؟

د ځمکې عکس له سپوږمکۍ څخه

ځمکه د لمريز نظام له سيارو څخه ده چې کابو کروي شکل لري. د هغو د قيقو څېړنو په اساس چې ترسره شوې دي د ځمکې قطبونه لږ ننوتي او د استوا په برخه کې لږ[1] وتلي دي. پدې اساس ځمکه د يوې بشپړې کرې شکل نلري بلکې هغه د يوې نامنظمې کرې په شکل تعريفوي. ځکه چې استوايي قطر يې د قطبي قطر په پرتله لږ اوږد دی. د ځمکې کره د جوړښت له مخې لوړې او ژورې هوارې دښتې او همدارنګه څپانده سيندونه، جهيلونه، سمندرګي او سمندرونه لري. د ځمکې ډېره لوړه څوکه د ايوريست څوکه ده چې د آسيا د لوېې وچې د هماليا په غرونوکې، چې د هند په شمال کې پراته دي موقعيت لري او د سمندر له سطحې څخه (۸۸۴۸) متره لوړوالی

۱. استوايي قطريې ۱۲۷۵٤ کيلومتره او قطبی قطر يې ۱۲۷۳۳ کيلومتره دي.

لري. د ځمکې ډېره ژوره برخه د چین په سهیل ختیځ کې په آرام سمندر کې پرته ده چې (۱۱۰۲۲) متره د سمندر له سطحې څخه ټیټه پرته ده او د ماریانا ګودال په نامه یادیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

د زده کوونکو هره ډله دې د مجسمې کرې یا نقشې او ښوونکې په مرسته، استوایي سیمه، قطبي سیمه، د ځمکې ډېره لوړه څوکه، د ځمکې ډېره ژوره برخه په تقریبي توګه پیدا کړي. وروسته دې د هرې ډلې استازې د ټولګي په مخ کې تشریح کړي.

پوښتنې

۱ـ ځمکه منظمه کره ده او که غیر منظمه؟
۲ـ د ځمکې کومې برخې وتلې او یا ننوتلې دي؟
۳ـ په هغه ځای کې چې تاسو ژوند کوئ، لوړې او ژورې برخې یې څه نومیږي؟
۴ـ د نړۍ جګه څوکه څومره لوړوالی لري او په کوم ځای کې پرته ده؟
۵ـ د نړۍ ژوره برخه چیرته پرته ده او څومره ژور والی لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

د استوا کرښه او اقلیمي سیمې

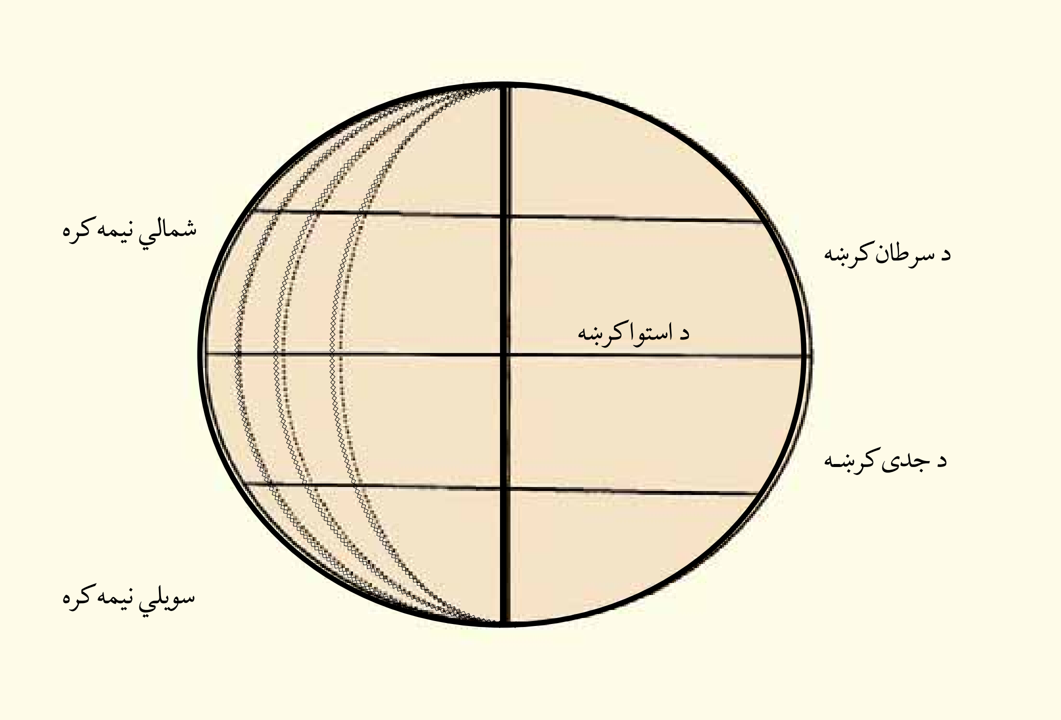

د استوا کرښه او اقلیمي سیمې

زده کوونکي دې د استوا د کرښې، د سرطان د کرښې، د جدي د کرښې او د مدارین د سیمې له مفهوم سره آشنا شي.

د استوا کرښه

لویه فرضي دایره ده چې د ځمکې کره په دوو برابرو برخو ویشي او د طول البلد پر دایرې او محور باندې عمود ده. د استوا د کرښې شمالي برخې ته شمالي نیمه کره او جنوبي برخې ته یې جنوبي نیمه کره ویل کیږي.

د سرطان کرښه

د ورې د لومړۍ نیټې څخه وروسته، د لمر وړانګې ورو ورو د شمالي عرض البلدونو پر لور عمود لګیږي تر څو چې د سرطان په لومړۍ نیټه د عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو باندې عمود ولګیږي. له دې کبله دا عرض البلد د سرطان د دایرې (Tropic of Cancer) په نامه یادوي. په دې وخت کې د شمالي نیمې کرې دوبی او د دوبي لمریز انقلاب وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جدي کرښه

د تلې له لومړۍ نیټې څخه وروسته د لمر وړانګې د استوا د دایرې جنوب په لور عمود لګیږي ترڅو چې د جدي په لومړۍ نیټه د عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو باندې عمود ولګیږي. له دې کبله دا عرض البلد د جدي د دایرې په نامه یادوي (Tropic of Capricorn) او جنوبي نیمه کره دوبی وي. د جدي له لومړۍ نیټې څخه وروسته د لمر وړانګې بیرته د استوا خواته حرکت کوي، د درې میاشتو په اوږدوکې یعنې د وري په لومړۍ بیا د استوا پر کرښې باندې عمود لګیږي.

د استوا، سرطان او جدي کرښې

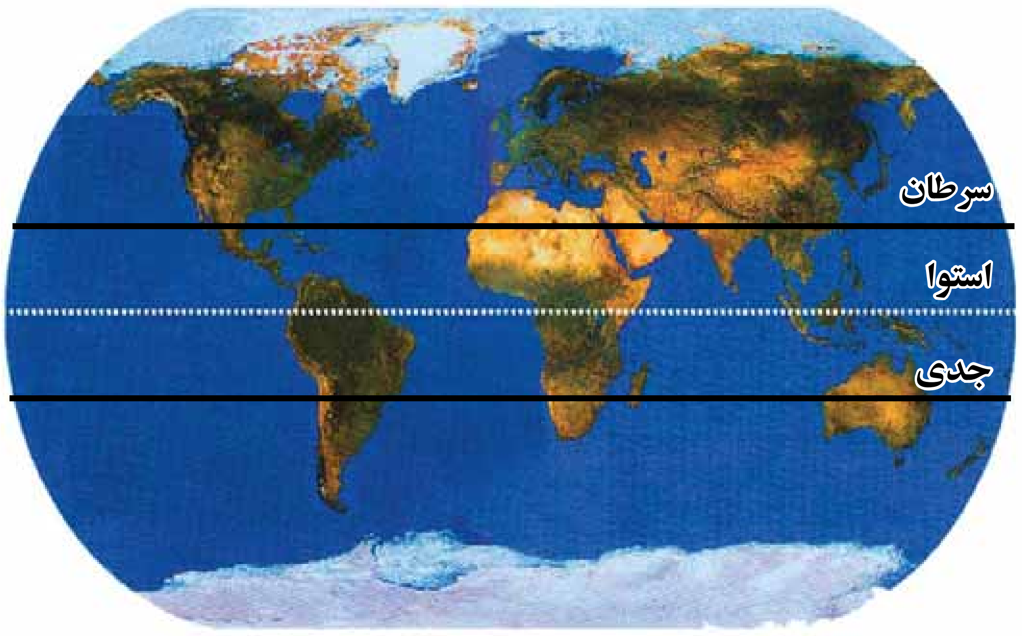

د مدارین سیمه

د جدي او سرطان په کرښو باندې د لمر وړانګې یو یوځل او پر نور و عرض البدونو باندې چې د سرطان او د جدي د دایرو تر منځ پراته دي د لمر وړانګې دوه ځله عمود لګیږي. نوځکه دا سیمه د استوايي مدارینو په نامه یادوي. چې هوا یې ډېره توده او مرطوبه ده او زیات اورښت لري.

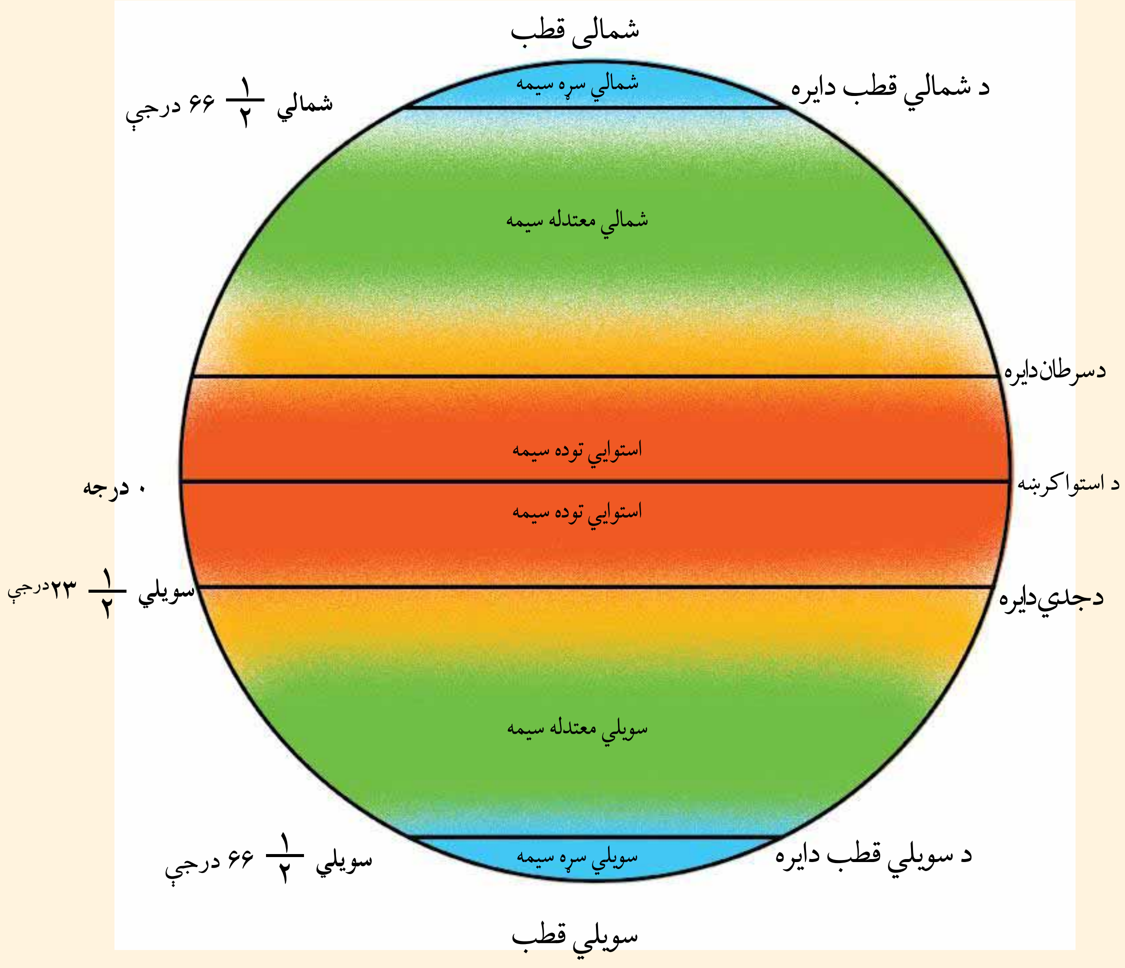

(c) ketabton.com: The Digital Library

معتدله سیمې

په شمالي او جنوبي نيموکروکې د عرض البلد د $\frac{1}{2}$ ۲۳ درجو او $\frac{1}{2}$ ۶۶ درجو تر منځ پرتې دي چې هوايې معتدله ده.

سړې او باردې سیمې

په دواړو نيموکروکې د $\frac{1}{2}$ ۶۶ درجو او ۹۰ درجو په منځ کې هوا نوره هم سړه وي چې بارده او يخچالي سيمه جوړوي.

په ټولګي کې دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د ځمکې د کرې شکل رسم کړي او په هغه باندې دې د استوا کرښه، د سرطان کرښه، د جدي کرښه، د مدارين سيمې، معتدله سيمې او سړو سيمو د يوې موضوع په هکله په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د خپل بحث پريکړه دې د ټولګي تر مخ نوروته بيان کړي.

پوښتنې

۱- د استوا کرښه څه ده؟
۲ـ د لمر وړانګې څه وخت د استوا پر کرښې عمود لګيږي؟
۳ـ د جدي کرښه په کومه سيمه کې پرته ده؟
۴ـ د سرطان دايره ولې د سرطان د دايرې په نامه يادوي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې پلټنه وکړي چې د لمر وړانګې څه وخت د دوی د استوګنې په سيمه کې عمود ته نيږدې او څه وخت د لمر وړانګې ډيرې کږې (مايل) لګيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم لوست

شمالي او سويلي نيمې کرې

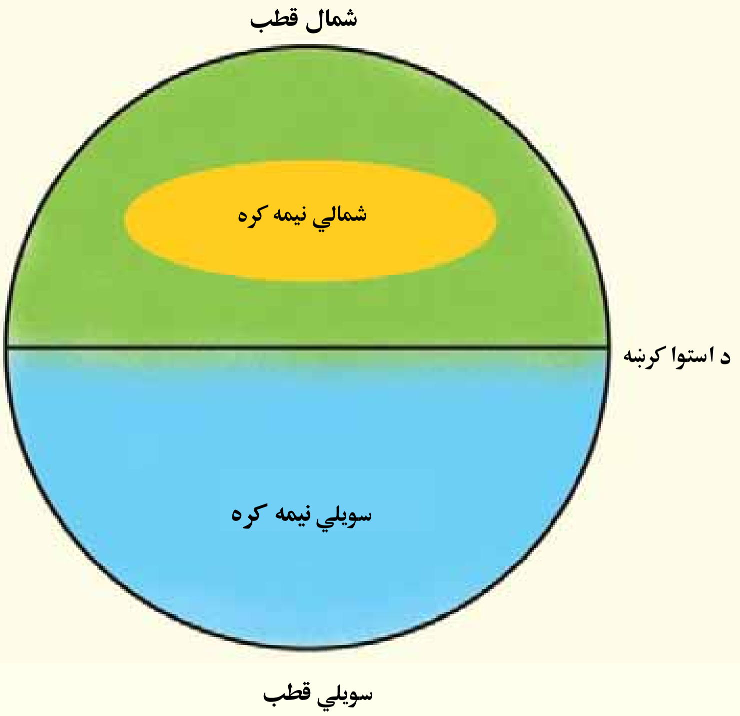

شمالي او سويلي قطب

زده کوونکي دې د شمالي او سويلي نيموکرو، شمالي قطب او سويلي قطب سره آشنا شي.

د شمالي او سويلي نيموکرو، شمالي قطب او سويلي قطب په هکله زده کوونکو لپاره معلومات څه اهميت لري؟

که چيرې د ځمکې کرې ته ځير شو نو کتل کيږي چې، د استوا کرښه هغه پردوو برابرو برخو ويشي. د استواکرښه چې د عرض البلدونو مبدا منل شوې ده د عرض البلد صفر درجه ده. د عرض البلد نوي درجې په شمالي نيمه کره کې او د عرض البلد نوي درجې په سويلي نيمه کره کې شتون لري. که ځير شو د استواکرښه په سويلي امريکا کې د امازون د سيند له شمال، په افريقا کې د وکتوريا له جهيل او په آسيا کې د سوماترا له ټاپو څخه تيريږي. په دې توګه د وچې زياتره سيمې لکه شمالي امريکا، مرکزي امريکا، د اروپا ټوله لويه وچه، د آسيا او د افريقا زياته برخه په شمالي نيمه کره کې پراته دي. لومړني انسانان او لرغوني مدنيتونه هم په همدې لويو وچو کې منځ ته راغلي او وده يې کړيده. خوپه سويلي نيمه کره کې يوازې استراليا، سويلي افريقا، د سويلي امريکا زياته برخه او انتارکتيکا پراته دي. له بلې خوا د سمندرونو زياته برخه په جنوبي نيمه کره کې پرته ده لکه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیلگې په توګه د هند سمندر، د آرام سمندر زیاته برخه، سویلي کنګل سمندر او د اطلس سمندر سویلي برخې په سویلي نیمه کره کې موقعیت لري. نو ځکه سویلي نیمه کره د اوبیزې نیمه کرې او شمالي نیمه کره د وچې نیمې کرې په نامه یادوي. د سویلي نیمې کرې د هوا حالت سمندري او د شمالي نیمې کرې د هوا حالت کابو وچه ده. د نړۍ و ګړي ډېر په شمالي نیمه کره کې ژوند کوي.

د نړۍ نقشه

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، هره ډله دې په ټولګي کې نیمه کره د نیمې دایرې د قوس په توګه جوړه کړي. یوه ډله دې شمالي نیمه کره او بله ډله دې سویلي نیمه کره تمثیل کړي.

پوښتنې

۱- په شمالي نیمه کره کې د وچې کومې ټوټې پرتې دي؟

۲ـ په سویلي نیمه کره کې کوم سمندرونه موقعیت لري؟

۳ـ استرالیا په کومه نیمه کره کې پرته ده؟

۴ـ افغانستان په کومه نیمه کره کې پروت دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د شمالي او سویلي نیمې کرې شکل د سمندرونو او وچو له ټوټو سره په خپلو کتابچو کې رسم کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم لوست

د ځمکې شمالي او سویلي قطبونه

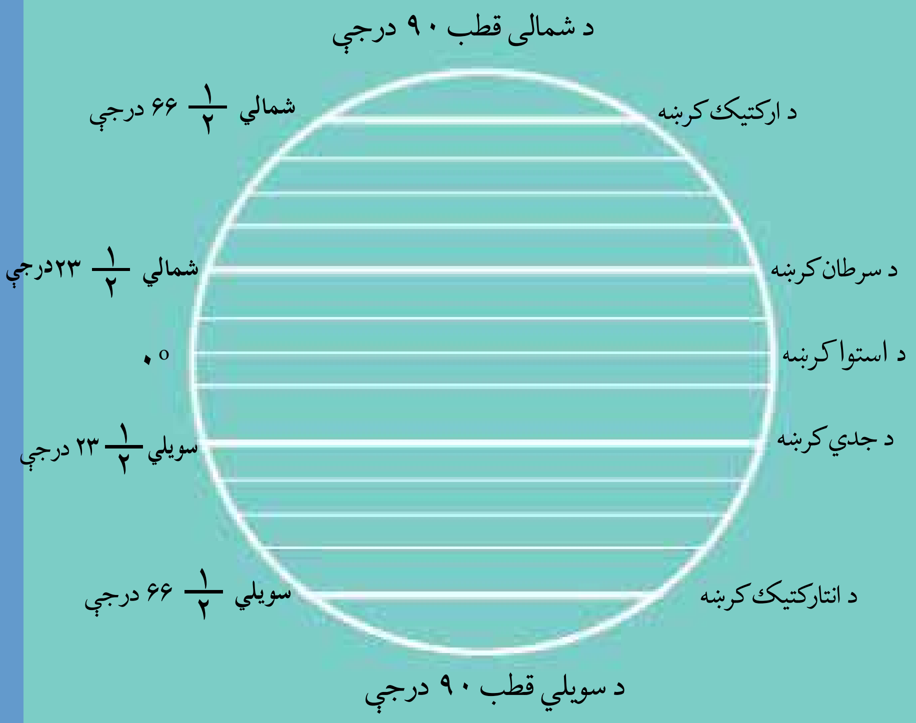

زده کوونکي دې د شمالي قطب او سویلي قطب سره آشنا شي.

که د ځمکې د کرې شکل ته ځیر شو لیدل کیږي چې د استوا کرښه ځمکه له ختیځ نه لویدیځ ته په دوو برخو ویشي، چې شمالي برخه یې د شمالي نیمې کرې په نامه او جنوبي برخه یې د سویلي نیمې کرې په نامه یادیږي. د استوا کرښه د عرض البلد صفر درجه ده نوي درجې په شمال او نوي درجې د ځمکې په سویل کې پرتې دي خو د نوي درجو عرض البلدونو پای د ځمکې د قطبونو وروستۍ برخه جوړوي.

شمالي او جنوبي قطب

شمالي قطب په شمال کې د محور وروستۍ نقطه ده چې عرض البلد یې شمالي نوي درجې دی. همداراز سویلي قطب د ځمکې په سویل کې د محور وروستۍ ټکی دی. چې عرض البلد یې سویلي نوي درجې دی. له دې کبله د عرض البلد د صفر درجې (د استوا کرښې) اوږدوالی ډېر زیات دی، د عرض البلد د ۴۵ درجې اوږدوالي منځنی او د قطبینو ۹۰ درجې عرض البلدونه ډېر کوچنی عرض البلدونه شمیرل کیږي، چې اوږدوالی یې صفر ته رسیږي.

دب اکبر

د ارکتیک دایره

د شمالي قطب دایره (ارکتیک) د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجي ده.

د انتارکتیک دایره

د جنوبي قطب دایره (انتارکتیک) د سویلي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجي ده.

د ځمکې محور

که چیرې د شمالي قطب وروستی نقطه د سویلي قطب د وروستی نقطې سره و نښلو، هغه کرښه چې دا دوه ټکي سره نښلوي د محور په نامه یادیږي، د محور شمالي پای شمالي قطب او د محور سویلي پای د سویلي قطب په نامه یادوي. جغرافیایي شمال قطب د قطب ستوري په لور دی چې د ځمکې محور ته یې له عمودي حالت نه نبي لورته د $23\frac{1}{2}$ درجو په زاویه میلان ورکړیدی. جغرافیایي شمال قطب چې د قطب ستوري په لور دی او د قطب ستوري موقعیت د دب اکبر سره موازي په شنه آسمان کې د شپې لخوا کولای شو و ټاکو.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي، یوه ډله دې د ځمکې د محور په هکله او بله ډله دې د شمالي نیمي کرې په هکله سره بحث وکړي او معلومات دې لاسته راوړي، وروسته دې د هرې ډلې استازي خپل معلومات په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ شمالي قطب د عرض البلد په کومه درجه کې پروت دی؟
۲ـ سویلي قطب د ځمکې په کومه برخه کې موقعیت لري؟
۳ـ د قطب ستوری د ځمکې د کومې برخې په لور دی؟
۴ـ کوم عرض البلد ته د استوا کرښه ویل کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې د ځمکې شکل رسم کړي، شمالي او سویلي نیمي کرې دې په هغه کې وښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

عرض البلد

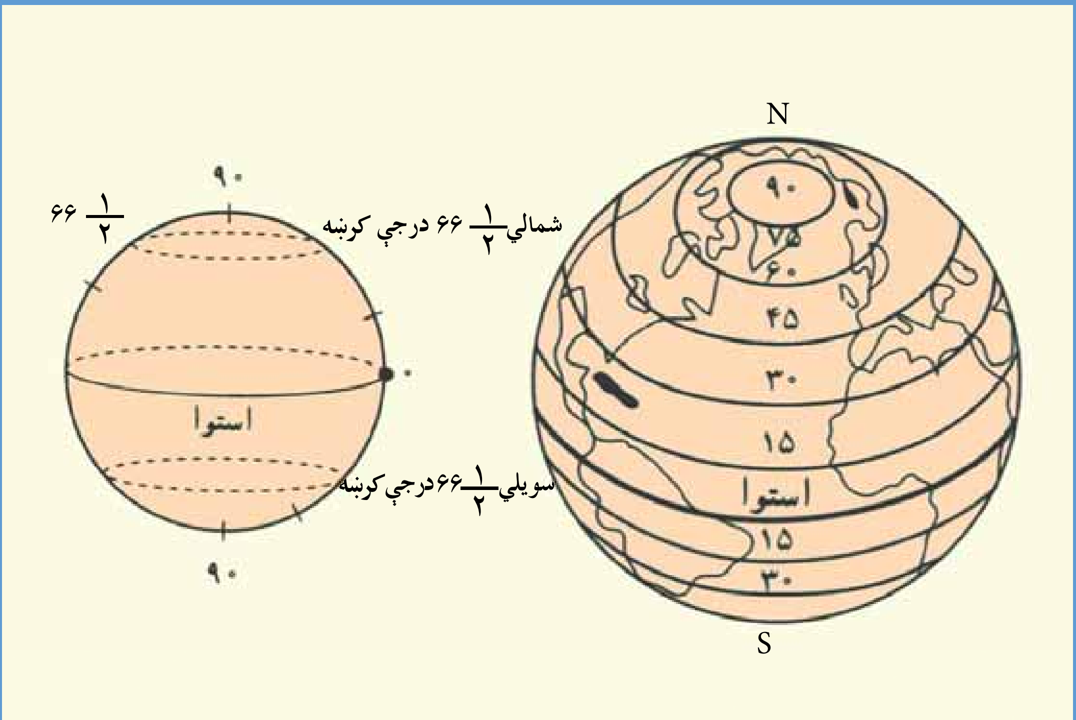

عرض البلد

زده کوونکي دې پوه شي چې د عرض البلد دايرې څه شي دی او څه اهميت لري؟

د عرض البلد دايروته موازي دايرې هم وايي ځکه دا ټولې کرښې د استوا له کرښې سره موازي دي. چې د نقشې او مجسمې کرې په مخ باندې په ډاګه ليدل کېږي. عرض البلدونه هغو دايرو ته ويل کېږي چې د استوا له کرښې سره موازي د ختيځ لويديځ لوري ولري يوبل سره موازي او د طول البلد پر دايرو باندې عمود دي. څرنګه چې ځمکه کروي ده، د عرض البلد ډېره لويه دايره د استوا کرښه ده او د عرض البلدونو مبداء (پيل) ګڼل کېږي نو ځکه صفر درجه منل شوې ده. د استوا شمالي عرض البلدونوته شمالي عرض البلدونه وايي چې د (N) په توري ښودل کېږي او د استوا جنوبي عرض البلدونوته، جنوبي عرض البلدونه وايي او د (S) په توري ښودل کېږي. د عرض البلد هره درجه په ۶۰ دقيقو او هره دقيقه په ۶۰ ثانيو ويشل شوې چې په نقشو کې د درجې، دقيقې او ثانيې په توګه ښودل کېږي. که شکل ته ځير شو د عرض البلد ۹۰ درجې په شمالي نيمه کره کې او د عرض البلد ۹۰ درجې په جنوبي نيمه کره کې شته دي. د عرض البلد لويې درجې ته د استوا کرښه وايي چې د ځمکې کره په دوو مساوي برخو ويشي او عبارت دي له: شمالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمر وړانګو کوږوالی د کال په بیلو بیلو موسمونو کې

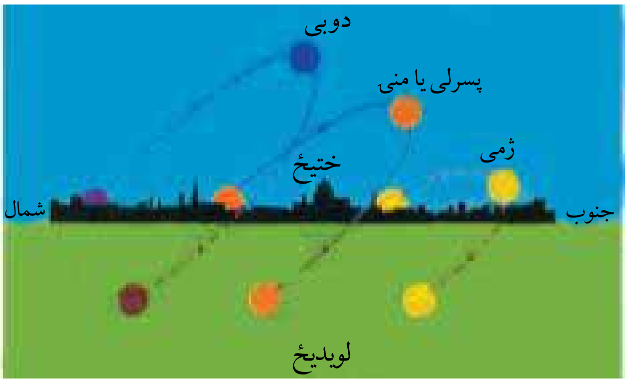

د کال په بیلا بیلو فصلونو کې د لمر د وړانګو لګیدل د غرمې پر ۱۲ بجو کې د کابل د عرض البلد پر ۳۴ درجو او ۳۲ دقیقو باندې

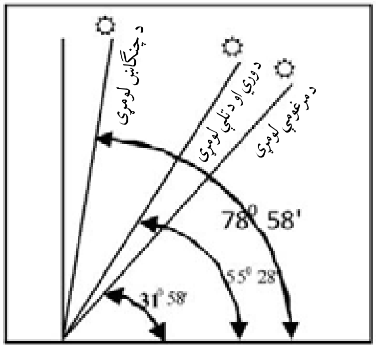

نیمه کره او جنوبي نیمه کره. د عرض البلد ډېره کوچنۍ دایره شمالي او جنوبي ۹۰ درجې دي، چې اوږدوالی یې صفرته رسیږي.

د استوا پر کرښې باندې د حمل (وري) او میزان (تلې) پر لومړۍ، د سرطان پر کرښې باندې د سرطان (چنګاښ) پر لومړۍ، او د جدي پر دایرې باندې د جدي(مرغومي) پر لومړۍ نیټې د لمر وړانګې عمود لګیږي. له همدې کبله چې د لمر وړانګو د لګیدو زاویه او موقعیت په هر فصل کې توپیر لري. پاملرنه دې وشي چې د لمر د وړانګو د لګیدو توپیر د فصلونو په بدلون او د بوټو په وده او اقلیمي سیمو باندې مهمه اغیزه لري، په ځانګړې توګه په معتدله او قطبي سیمو کې.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دلو وویشل شي ، لومړۍ ډله دې د شمالي عرض البلدونو دایرې، دوهمه ډله دې د جنوبي عرض البلد دایرې رسم کړي او خپل شکلونه دې د ټولګي په وړاندې تشریح کړي.

پوښتنې

۱- د استوا دایره تعریف کړئ.

۲ـ د سرطان دایره له کومې درجې نه تیریږي؟

الف) $23\frac{1}{2}$ درجې ب) شمالي $23\frac{1}{2}$ درجې ج) جنوبي $\frac{1}{2}$ ۲۳ درجې

۳ـ قطبي دایرې کوم عرض البلدونه ښیي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د عرض البلد دایرې په یوه کره کې رسمي کړي او د مهمو دایرو نومونه دې واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووم لوست

په طول البلد پوهيدل څه اهميت لري؟

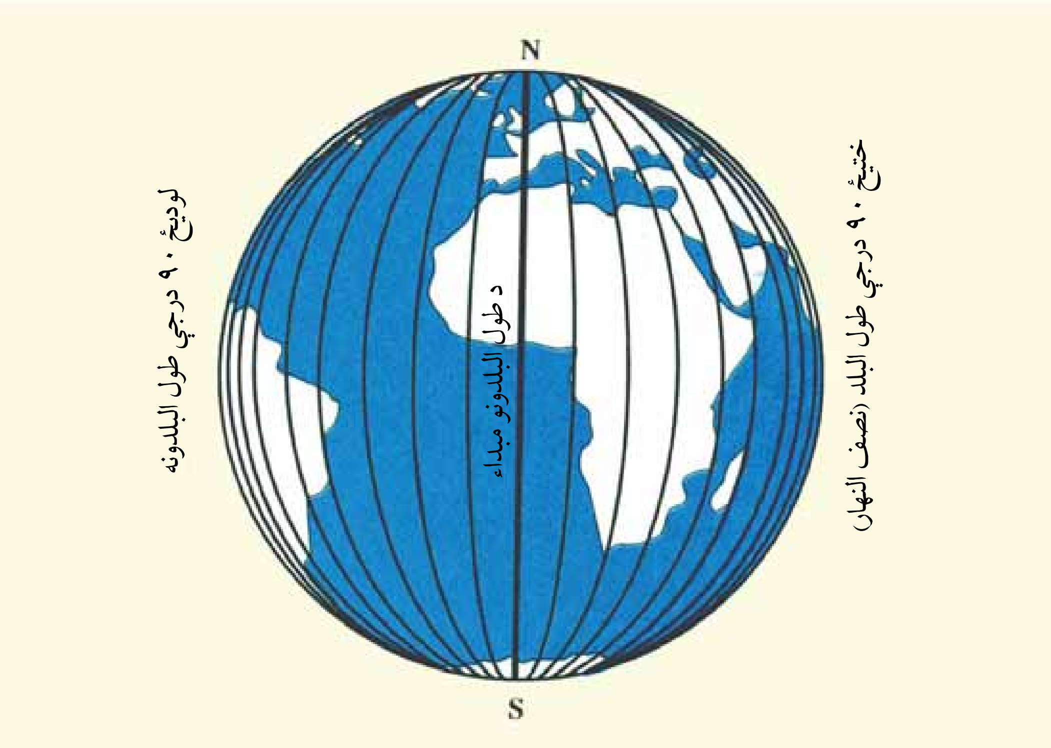

طول البلد

- د طول البلد له دايرو سره د زده کوونکو آشنايي.

د جغرافيايي نقشو پر مخ داسې کرښې رسم شوې دي چې د هغو په وسيله پر نقشې باندې، د ځمکې پرمخ هره نقطه چې وغواړو پيدا کولی يې شو. دا کرښې د طول البلد او عرض البلد کرښې دي چې د جغرافيايي وضعيه کمياتو په اصطلاح هم يادېږي. ځمکه دوه قطبه لري، شمالي قطب او جنوبي قطب. هغه فرضي کرښې چې د شمالي قطب څخه پيل او ترجنوبي قطبه رسيږي د طول البلد (نصف النهار) په نامه يادېږي. خرنګه چې د يوې دايرې محيط (۳۶۰) درجې دی نو د طول البلد د ټولو درجو شمير (۳۶۰) درجې کيږي. د طول البلد هغه کرښه چې د لندن په ښارګې له ګرينويچ څخه تيريږي د طول البلدونو مبداء ده او صفر درجه منل شوې ده چې د طول البلد (۱۸۰) درجې يې د ګرينويچ ختيځ خواته پرتې دي او د ختيځ طول البلدونو په نامه او (۱۸۰) نورې يې د ګرينويچ لويديځ خواته پرتې دي او د لويديځ طول البلدونو په نامه يادېږي. د طول البلد

هره درجه په (۶۰) دقیقو او هره دقیقه یې په (۶۰) ثانیو باندې ویشل کېږي. د طول البلد کرښې په یوازې توګه د نړۍ په بیلو بیلو ځایوکې د وخت ټوپیر ښیي. په نقشوکې د طول البلد او عرض البلد د کرښو تقاطع د ځایونو موقعیت ښیي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې د ځمکې کره رسم کړي او پرهغې باندې دې شمالي قطب، جنوبي قطب، د ګرینویچ د طول البلد کرښه او ختیځ او لویدیځ طول البلدونه وښيي وروسته دې یوتن د خپلې ډلې په استازیتوب زده کوونکو ته خپله موضوع په ټولګي کې توضیح کړي.

پوښتنې

۱ـ د کوموکرښو د تقاطع په وسیله یوه نقطه د نقشې پرمخ موندلې شو؟
۲ـ د ټولو طول البلدو شمیر څو درجې دی او ولې؟
۳ـ د صفر درجې طول البلد له کوم مهم ښار څخه تیریږي؟
۴ـ په نړۍ کې د وخت توپیر د کوموکرښو په وسیله ښودل کیږي.
۵ـ جغرافیایي طول البلد تعریف کړي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د نن ورځې د لوست لنډیز په پنځوکرښوکې په خپلو کتابچوکې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د ځمکې وضعي حرکت او د هغه پایلې

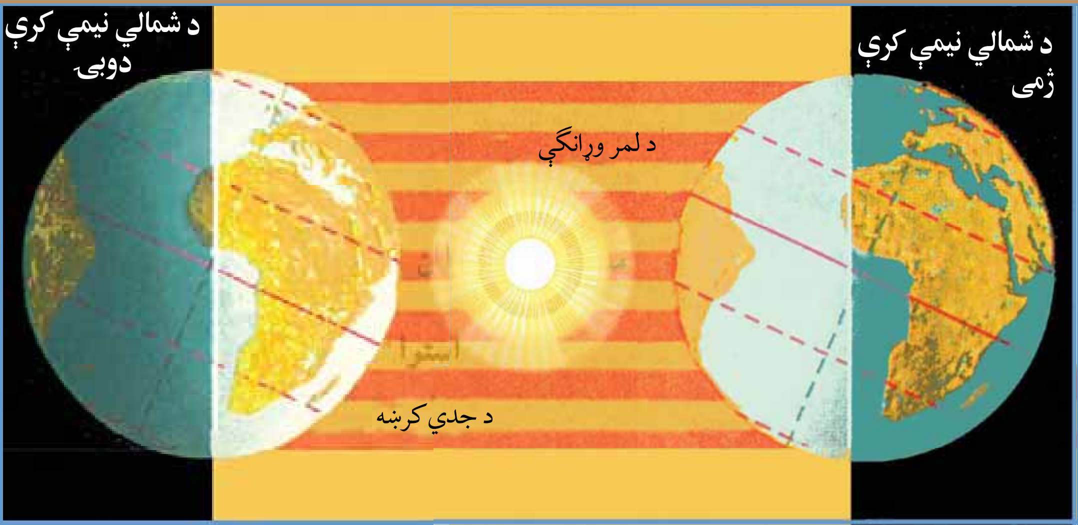

د ځمکې کره د طول البلد او عرض البلد له دایرو سره او وضعي حرکت له لویدیځ څخه د ختیځ پر لور

د ځمکې له وضعي حرکت څخه څه نتیجې منځ ته راځي؟

ځمکه دوه ډوله مهم حرکتونه لري: وضعي حرکت او انتقالي حرکت. ځمکه په ۲۴ ساعتونو کې د خپل محور په چاپیر چورلي او خپله دوره بشپړه کوي، چې دا حرکت د ځمکې د وضعي حرکت په نامه یادیږي. دځمکې وضعي حرکت له نتایجو څخه د شپې او ورځې مینځته راتګ دی. لمر تل په یوه طول البلد کې د ختلو په حالت کې او د هغه په مخالف لوري کې په یوه طول البلد کې د پریوتو په حالت کې وي. نوځکه په ټولو طول البلدونو کې شپه او ورځ پرله پسې واقع کیږي. د ځمکې کره چې د طول البلد (۳۶۰) درجې لري، د (۲۴) ساعتونو په موده کې د لمر د وړانګو له مخې تیریږي. په دې اساس په یوه ساعت کې د لمر د وړانګو له مخې د طول البلد (۱۵) درجې تیریږي . $۳۶۰^\circ \div ۲۴ = ۱۵^\circ$ د طول البلد یوه درجه په څلورو دقیقو کې د لمر د وړانګو له مخې تیریږي. لومړی ختیځ طول البلدونه د لمر د وړانګو له مخې تیریږي او له هغو څخه وروسته لویدیځ طول البلدونه د لمر د وړانګو له مخې تیریږي. ځکه نو د ختیځ طول البلدونو وخت نسبت لویدیځو طول البلدونو ته ناوخته وي. د بیلګې په توګه د کابل ښار چې د ختیځ طول البلد په (۶۹) درجو کې پروت دی او د مکې معظمې ښار چې د ختیځ طول البلد په (۴۰) درجو کې پروت دی د وخت توپیر به یې څومره وي؟

یو ساعت او شپږ پنځوس دقیقې (۶۹˚–۴۰˚=۲۹˚×۴َ=۱۱۶َ÷۶۰َ=۱/۵۶َ) په دې اساس د کابل او مکې معظمې ښارونو په مینځ کې د وخت توپیریو ساعت او شپږ پنځوس دقیقې دی چې په دې صورت کې که د کابل وخت د غرمې نه وروسته یوه بجه او شپږ پنځوس دقیقې وي د مکې معظمې وخت به د

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرمې ۱۲ بجې وي. د يوې سيمې د وخت د پيداکولو لپاره له نقشې څخه د هغې سيمې د طول البلد درجه پيداکوو. وروسته د هرې درجې توپير له خپل ښارسره پرتله کوو. څرنګه چې هره درجه په څلورو دقيقوکې د لمر له مخې تيرېږي نو هغه د څلورو دقيقو باندې ضربوو په دې توګه د دووسيمو تر منځ د وخت توپير موندل کېږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د لندن د ګرينويچ ښار چې د طول البلد په صفر درجې کې پروت دی او د کابل د ښار چې د ختيځ طول البلد په ۶۹ درجوکې پروت دی ترمنځ د وخت توپيرمعلوم کړي او سم ځواب دې د ټولګي ترمخ شرح کړي.

پدې شکل کې د طول البلد °۳۶۰ په ۲۴ ساعتوکې د لمر د وړانګو له مخې تيرېږي.

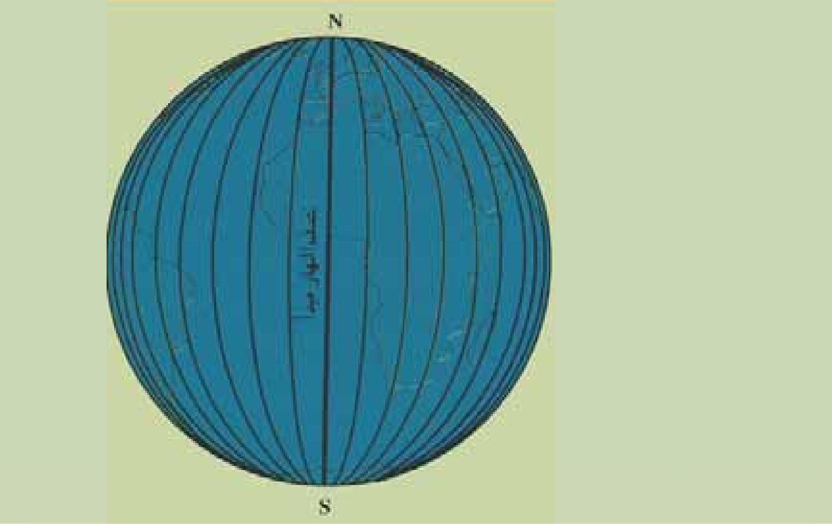

پوښتنې

۱ـ ځمکه څو ډوله حرکت لري؟

۲ـ د ځمکې وضعي حرکت څرنګه يو حرکت دی؟

۳ـ د طول البلد څو درجې د ۲۴ ساعتونو په موده کې د لمر له مخې تيرېږي؟

۴ـ د طول البلد هره درجه په څومره وخت کې د لمر له مخې تيرېږي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د ځمکې انتقالي حرکت

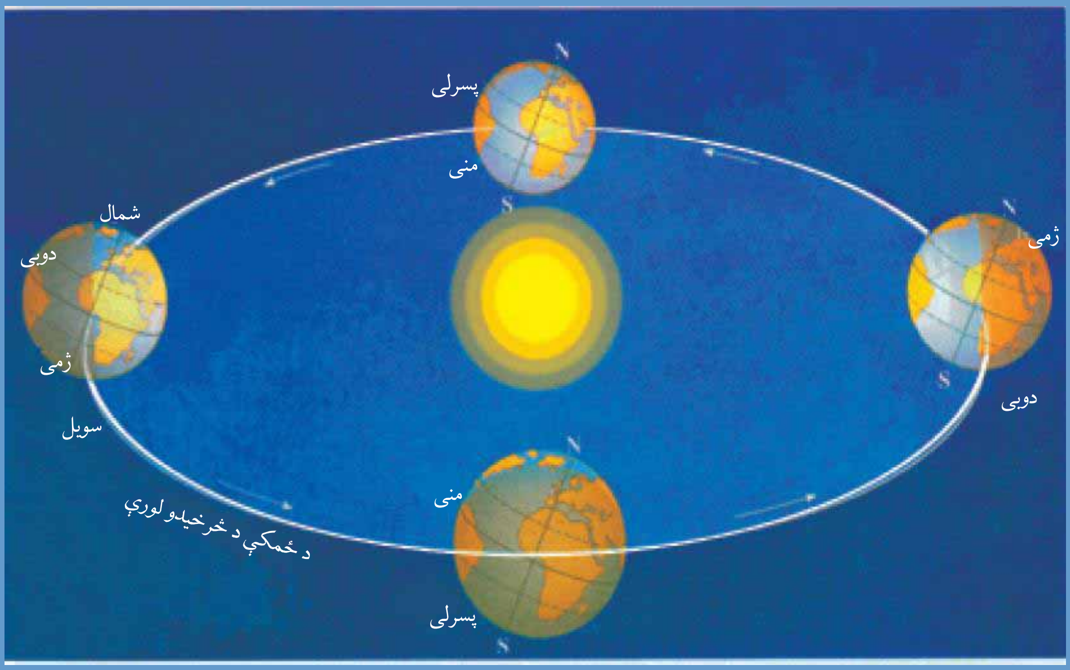

د ځمکې انتقالي حرکت

زده کوونکي دې د ځمکې پر انتقالي حرکت پوه شي او واضح دې شي چې د کال فصلونه څرنګه منځته راځي.

د ځمکې انتقالي حرکت د لمر په چاپېره ترسره کیږي او مدار يې بیضوي دی. لمر د بیضوي په يوه محراق کې ځای لري. له دې کبله د ځمکې واټن له لمر څخه په دوبي او ژمي کې توپير لري. نږدې واټن يې د ۱۴۷ میلیونه کیلومتره او ډېر لرې واټن يې ۱۵۲ میلیونه کیلومتره دی. د ځمکې حرکت پرمدار باندې په يوه ثانیه کې د (۳۰) کیلومترو په چټکوالي ترسره کیږي.

- په پسرلي کې، د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمود وي او هغه هم د ورې پر لومړۍ باندې.
- د چنګاښ پر لومړي کې د دوبي د فصل پیل وي او د لمر وړانګې د سرطان پر دایرې باندې عمود ځلیږي.
- د تلې په لومړۍ کې د منې فصل او د لمر وړانګې د استوا پر کرښې باندې عمود لګیږي.
- د جدي (مرغومي) په لومړۍ کې د ژمي د فصل پیل او د لمر وړانګې د جدي پر دایرې باندې عمود لګیږي.
- له بلې خوا د سرطان (چنګاښ) لومړۍ نیټه د لمر وړانګې د ارکتیک د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجو له شانه مماس تیریږي او ټول شمالي قطب د لمر د وړانګو لاندې راځي. خو په جنوبي قطب کې د لمر وړانګې نه لیدل کیږي. ځکه په شمالي قطب کې شپږ میاشتې ورځ اوپه جنوبي قطب

کي شپږ میاشتي شپه منځ ته راځي.

- ددې په خلاف د جدي (مرغومي) په لومړۍ کې د لمر وړانګي د انتارکتیک (جنوبي $66\frac{1}{2}$ درجي عرض البلد) څخه مماس تیریږي ټول جنوبي قطب د لمر د وړانګو په وسیله روښانه کیږي او په جنوبي قطب کي شپږ میاشتي ورځي منځ ته راځي چې دا حالت د شمالي قطب په خلاف وي.
- د حمل (وري) لومړۍ ته د پسرلي اعتدال او د میزان (تلي) لومړۍ ته د مني اعتدال[1] وايي.
- د سرطان(چنګاښ) لومړۍ ته د دوبي لمریز انقلاب او د جدي (مرغومي) لومړۍ ته د ژمي شمسي انقلاب وايي[2] .

د سرطان او جدي کرښو ترمنځ د لمر د وړانګو تګ او راتګ په دولسو میاشتوکي پوره کیږي او په منځنیو عرض البلدونو کي څلور فصله(پسرلی، دوبی، منی او ژمی) روښانه لیدل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې د ځمکي انتقالي حرکت رسم کړي او د هغه په هکله دې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالوته معلومات ورکړي.

پوښتني

۱ـ د ارکتیک دایره د ځمکي په کومه برخه کې پرته ده؟
۲ـ د سرطان دایره څه اهمیت لري؟
۳ـ د پسرلي اعتدال څه دی؟
۴ـ د دوبي لمریز انقلاب څه وخت منځ ته راځي؟
۵ـ په شمالي نیمه کره کې شپږ میاشتي ورځ څه وخت منځ ته راځي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

دځمکي د حرکتونو په هکله یو مطلب ولیکئ او په ټولګي کې یې ولولئ.

۱. د پسرلي اعتدال ته ربیعي اعتدال Vernal Equinox او د منی اعتدال ته خریف اعتدال Autumnal Equinox هم وايي.
۲. د دوبي لمریز انقلاب ته Summer Solstice یا سیفي انقلاب او د ژمي انقلاب ته Winter Solstice یا شتوي هم وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي خلاصه

- جغرافیه هغه پوهه ده چې د انسان او طبیعي چاپیریال متقابلې اړیکې مطالعه کوي. د جغرافیې د پوهې په مطالعې سره د ډېرو لرو سیمو په باره کې صحیح او علمي معلومات ترلاسه کوو.
- ځمکه چې د لمریز نظام د سیارو له جملې څخه ده کروي شکل لري. د استوا کرښه یوه فرضي دایره ده چې ځمکه په دوه شمالي او سویلي نیمو کرو ویشي.
- د سرطان دایره هغه کرښه ده چې د شمالي عرض البلد په $23\frac{1}{2}$ درجو کې پرته ده او د چنګاښ په لومړۍ کې وربانديې د لمر وړانګې عمود لګیږي.
- د جدي دایره هغه کرښه ده چې په جنوبي $23\frac{1}{2}$ درجو کې پرته ده او د مرغومي په لومړۍ کې وربانديې د لمر وړانګې عمود لګیږي.
- معتدله سیمې په دواړو نیمو کرو کې د $23\frac{1}{2}$ درجو او $66\frac{1}{2}$ درجو په منځ کې پرتې دي او معتدله اقلیم لري.
- سړې سیمې په دواړو نیمو کرو کې د $66\frac{1}{2}$ درجو د عرض البلدونو او شمالي او سویلي قطب ترمنځ پرتې دي چې سوړ اقلیم لري.
- د استوا له کرښې شمال خواته د شمالي نیمې کرې په نامه یادوي. د استوا له کرښې سویل خواته د سویلي نیمې کرې په نامه یادوي. د شمالي قطب له دایرې (ارکتیک) نه تر شمالي نوي درجې پورې شمالي قطب او د سویلي قطب له $66\frac{1}{2}$ درجو (انتارکتیک) څخه تر جنوبي ۹۰ درجې عرض البلد پورې د سویلي قطب په نامه یادوي.
- د ځمکې محور فرضي کرښه ده چې شمالي او سویلي قطب له یوبل سره په مستقیمه توګه نښلوي او ځمکه دهغه په چاپیره له لویدیځ څخه د ختیځ په لور څرخي.
- هغه کرښې چې د ځمکې په کره کې له ختیځ څخه د لویدیځ په لور کښل شوي دي او د استوا کرښې سره موازي دي د عرض البلد د کرښو په نامه یادیږي چې ۹۰ درجې یې د استوا د کرښې په شمال کې او ۹۰ درجې یې د استوا د کرښې سویل خواته پرتې دي.
- هغه کرښې چې شمالي او سویلي قطبونه سره نښلوي د طول البلد په نامه یادیږي. هغه کرښه چې د لندن له ګرینویچ څخه تیریږي د طول البلد صفر درجه منل شوې چې ۱۸۰ درجې یې ختیځ خواته د ختیځو طول البلدونو په نامه او ۱۸۰ درجې یې د لویدیځ په لور د لویدیځو طول البلدونو په نامه یادیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ځمکه په ۲۴ ساعتونوکې په خپل چاپير ګرځي چې دا حرکت د ځمکې د وضعي حرکت په نامه يادېږي او د هغه په نتيجه کې شپه او ورځ مينځته راځي. ځمکه په ۳۶۵ ورځو او شپږو ساعتونوکې د لمر پر چاپير ګرځي چې دا حرکت د ځمکې د انتقالي حرکت په نامه يادېږي او د هغه له نتيجې څخه د کال څلور فصلونه مينځ ته راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی

د افغانستان جغرافيه

په دې څپرکي کې لولو:

- د افغانستان موقعيت
- طبيعي جغرافيه (لوړې سطحې او دښتې، اقليم، غرونه، سيندونه او جهيلونه)
- بشري جغرافيه (نفوس، قومونه، ژبې او دين)
- اقتصادي جغرافيه (کرنه، مالداري، ځنګلونه، د خړځايونه، کاني زيرمې، صنايع او سوداګري)
- مواصلاتي جغرافيه (هوايي او ځمکنۍ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي هدفونه

ددې څپرکي له لوستلو څخه وروسته له زده کوونکو څخه هيله کيږي چې:

- د هيواد پر طبيعي جوړښت پوه شي.
- د افغانستان له اقليم سره آشنا شي.
- د افغانستان د مشهورو غرونو په هکله معلومات ولري.
- د افغانستان د سيندونو پر سيستم و پوهيږي.
- د افغانستان د اوبو لرونکو حوزو او د هغو له لويو سيندونو سره آشنا شي.
- د افغانستان د جهيلونو په هکله معلومات ولري.
- د افغانستان له نفوسو او بشري قواوو سره آشنا شي.
- د افغانستان له قومونو سره آشنا شي.
- د افغانستان د خلکو له ژبو سره آشنا شي.
- د افغانستان د خلکو له دين سره آشنا شي.
- د افغانستان له اقتصادي جغرافيې سره آشنا شي.
- د صنعتي بوټو له ډولونو سره آشنا شي.
- له طبي بوټو سره آشنا شي.
- د مالدارۍ او څارويو له روزنې سره آشنا شي.
- د ځنگلونو او څرځايونو سره چې ملي شتمني ده، آشنا شي.
- د کاني زيرمو په هکله معلومات ترلاسه کړي.
- د سوداگرۍ پر اهميت باندې خبرشي.
- د ورلو او راوړلو پر ډولونو او اهميت باندې پوه شي.

له زده کوونکو څخه هيله کيږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره په لاندې مهارتي هدفونو لاس برى پيدا کړي.

- په افغانستان کې د نفوسو د خصوصياتو تحليلول.
- له يوې سيمې څخه بلې سيمې ته د وگړو د گڼوالي د توپير تشريح.
- د نقشې پرمخ د کاني شتمنيو ويش.

لسم لوست

د افغانستان موقعیت او ځلورخواوې

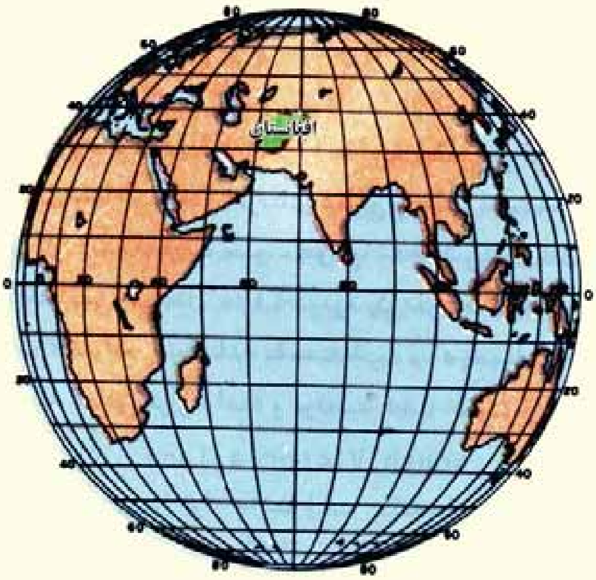

د ځمکې د کرې مدل ته وګورئ چې افغانستان د آسیا د لویې وچې او نړۍ په کومه برخه کې پروت دی؟

افغانستان غرنی هیواد دی، چې د آسیا د لویې وچې په سویل کې په شمالي نیمه کره (د استوا له کرښې نه شمال خواته) او په ختیځه نیمه کره کې (د لندن د ګرینویچ له کرښې څخه ختیځ خواته) پروت دی. د افغانستان پراخوالی (۶۵۲۰۰۰) کیلومتره مربع دی. زموږ هیواد افغانستان له څلورو خواوو وچې چاپیر کړی دی او آزاد سمندرته لار نه لري. د عربو سمندر ګي ته یې نږدې واټن ۵۰۰ کیلومتروته رسیږي.

د آسیا سیاسی نقشه

د افغانستان شمال خواته د منځنۍ آسیا د تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان جمهوریتونه پراته دي. زموږ د هیواد سویلي او ختیځې پولې (سرحدونه) د پاکستان له اسلامي جمهوریت سره د ډیورند د

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحمیلي کرښې په واسطه په نښه شوې چې د افغانستان خلکوهغه په رسمیت ندي پیژندلي. زموږ د هیواد لویدیځ خواته د ایران اسلامي جمهوریت پروت دی. زموږ هیواد شمال ختیځ لورته په یوه لږه برخه کې د چین له جمهوریت سره ګډه پوله لري. د منځنۍ آسیا هیوادونه هم آزاد سمندرته لار نه لري. لدې کبله دهغوی سوداګري د آسیا له سویلي هیوادونوسره د افغانستان له لارې کیږي چې دا موضوع د افغانستان موقعیت ته ښه اهمیت ورکوي.

د ټولګي دننه فعالیت

د نقشې له مخې پیداکړئ چې افغانستان له کومو هیوادونو سره ډېره ګډه سرحدی پوله لري، په ترتیب سره یې له اوږدې پولې لرونکو څخه پیل کړئ.

- پاکستان
-
-

پوښتنې

۱ـ افغانستان د آسیا د لویې وچې په کومه برخه کې پروت دی؟
۲ـ افغانستان د نړۍ په کومه برخه کې پروت دی؟
۳ـ د افغانستان پراخوالی څومره دی؟
۴ـ له افغانستان وچه چاپیره ده او که سمندر؟ نږدې واټن یې له کوم سمندرګي سره او څومره دی؟
۵ـ د افغانستان شمال خواته کوم هیوادونه پراته دي؟ د هریوه نوم واخلئ اوپه نقشه کې یې وښیئ.
۲ـ افغانستان د شمال ختیځ خواته له کوم هیواد سره ګډه پوله لري؟ په نقشه کې یې وښیئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د افغانستان ګاونډي اسلامي هیوادونه د هغو له لوري سره په خپلو کتابچوکې لست کړئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

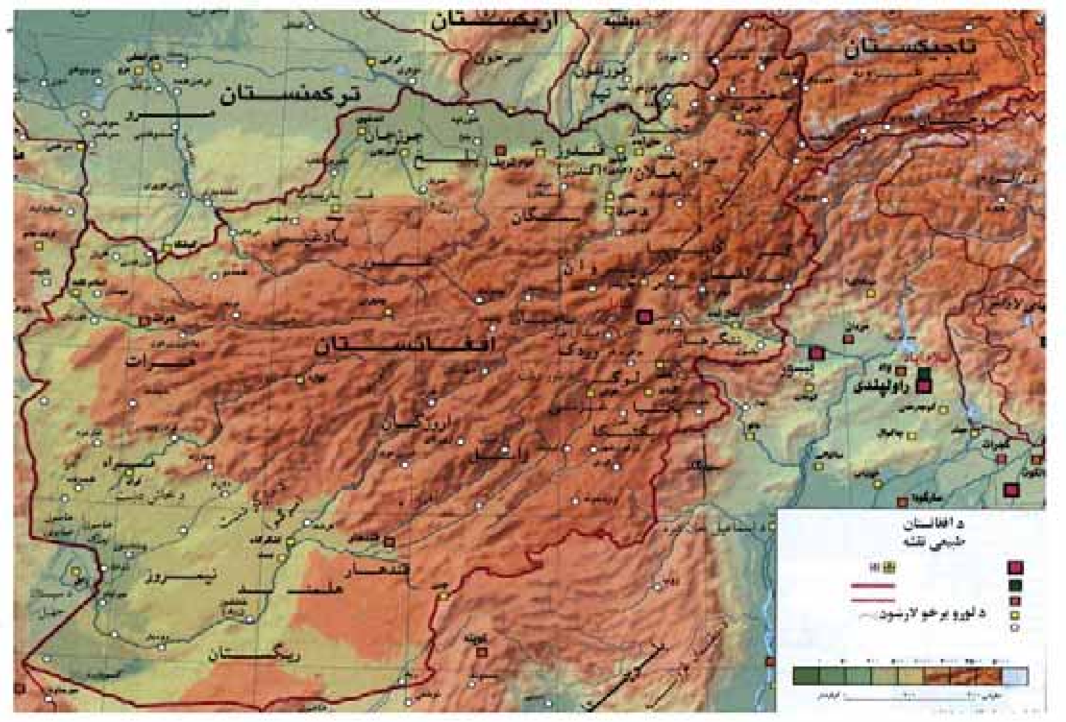

د افغانستان طبیعي نقشه

د افغانستان د طبیعي حالت په هکله څه پوهیږئ؟

تقشي ته څیر شئ، زموږ د هیواد $\frac{1}{3}$ برخه غرنۍ ده، ځیني برخې یې هوارې دي. دهندوکش د غرونو لړۍ، د بابا غر، سفید کوه او سیاه کوه د ترکستان تیربند، او د سپین غر او تور غر د غرو لړۍ لوړې سیمې جوړوي. دا غرونه د هیواد په منځنیو، شمال ختیځو او ختیځو سیموکې پراته دي. په لوړو غرنیو سیموکې ژمی ډېره سړه هوا لري او زیات اورښت یې د واورې په بڼه وي. واورې په غرونوکې زیرمه کیږي او د پسرلي او دوبي په موسمونو کې د هوارو سیمو لپاره د سیندونو د اوبو اصلي سرچینه جوړوي.

دافغانستان ددې غرونو له لړیو څخه زیات سیندونه سرچینه اخلي، چې خلک یې له اوبو څخه د څښلو لپاره او د خپلو ځمکو د خړوبولو په برخه کې ګټه اخلي. دافغانستان پر ځینو سیندونو د بریښنا بندونه جوړ شوي دي، چې له یوې خوا له نوموړو بندونو څخه په ګټې اخستنې سره د هغو له بریښنا نه ګټه واخلو او له بلې خوا د هغو د اوبو له زیرمو څخه د کرنیزو ځمکو په خړوبولو کې کار واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوړې سطحې

هوارې ځمکې چې د غرونو په مینځ کې پرتې دي او نسبت خپل شاوخوا سیموته لوړې وي د لوړې سطحې په نامه یادیږي. زموږ د هیواد مشهورې لوړې سطحې: دپامیر او واخان له لوړې سطحې او مرکزي لوړې سطحې څخه عبارت دي.

د پامیر لوړه سطحه د آسیا د لویې وچې په منځنۍ برخه کې پرته ده، چې لوړ والي یې د سمندر له سطحې څخه د ۲۰۰۰ او ۷۰۰۰ مترو تر منځ دی ، او د نړۍ د بام په نامه شهرت لري. ددې لوړې برخې یوه برخه د افغانستان په خاوره کې پرته ده.

دښتې

د هیواد سویل لویدیځه برخه چې توده او وچه د هوا حالت لري، اوربنت یې کم دی. په دې سیمو کې د مارګو، سیستان او بکوا دښتې پرتې دي. زموږ د هیواد نورې دښتې عبارت دي له: همدم آب څخه په هرات کې، چمتله په کابل کې، کیله ګې په بغلان کې، ګمبیرې په لغمان کې، د سقاوې دښته په لوګر کې، د توپ دښته په وردګو کې او د لیلي دښته په جوزجان کې.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې دافغانستان د غرونو او د هغو د موقعیت او دغزیدو د لورې په هکله، دوهمه ډله دې د افغانستان د لوړو سطحو په هکله او دریمه ډله دې د افغانستان د دښتو په هکله په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپله موضوع د ټولګي تر مخ بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ دافغانستان د ډېرو مشهورو غرونو نومونه واخلئ؟
۲ـ لوړې سطحې یعنی څه؟ معلومات ورکړئ.
۳ـ د هیواد د لوړو سطحو نومونه واخلئ.
۴ـ ډېره ځګه لوړه سطحه څه نومیږي او څومره لوړوالی لري؟
۵ـ د هیواد د مهمو دښتو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د خپلې سیمې د غرونو، سیندونو او دښتو نومونه واخلئ، او د جغرافیې په راتلونکي درسی ساعت کې یې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولسم لوست

د افغانستان د اقليم په باره کې څه پوهيږئ؟

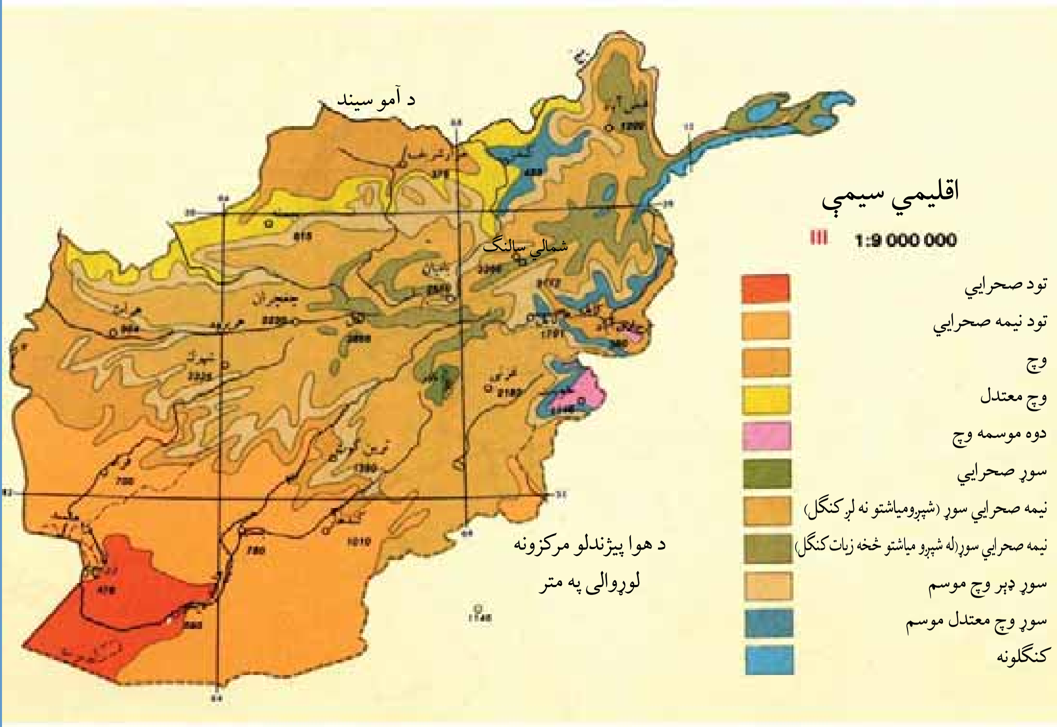

د افغانستان اقليمي نقشه د عرض البلد له کرښو سره

د اقليم توري لاتيني ريښه لري له Klima څخه اخستل شوی دي، چې د لمر د وړانګو د ميلان معنا ورکوي. د لمر د وړانګو ميلان دځمکې د مخ په بيلو بيلو برخوکې توپير کوي. اقليم د (۳۰) کلونو په موده کې د يوې سيمې د هوا د حالاتو له منځنۍ اندازې څخه عبارت دی چې په يوه ټاکلي وخت او ځای کې بيلې بيلې ځانګړني غوره کوي. افغانستان د جغرافيايي موقعيت او طبيعي جوړښت له امله په شپږو لاندې اقليمي سيمو باندې ويشل شوی دی:

۱- صحرايي اقليم

د هيواد سويل لويديځې سيمې، لکه ګرشک، نيمروز او د فراه سويلي برخې په برکې نيسي. اورښت په دې سيموکې لږ دی. په هغو سيموکې په ژمي کې واوره نه اوريږي. زياته تودوخه او لږ اورښت ددې سيمې له ځانګړنو څخه دي. د شپې او ورځې تر منځ

صحرايي سيمې

بې د هوا د تودوخې توپير زيات دي. لکه چې شپې بې ډېرې سړې او د ورځې هوا يې ډېره توده وي. دمارګو، بکوا، خاشرود او سيستان دښتې په دې سيمو کې پرتې دي. په دې برخو کې اغزي لرونکي ډول ډول بوټي، چې د وچې هوا او لنده بل د لږوالي په مقابل کې مقاومت لري، شنه کيږي.

۲- غرنی اقليم

لوړوالی د ځمکې د مخ د اقليم په بدلون کې ډېره اغيزه لري چې د غرني سوړ اقليم د منځته راتلو سبب کيږي. څرنګه چې دهوا تودوالی په هرو زرو متروکې د شپږو درجو په شاوخوا کې کميږي او د واورې او باران د اوربښت کچه زياتيږي، نو له همدې کبله په لوړو غرنيو برخوکې له سړې هوا سره مخامخ کيږو. ډېر اوربښت په دغو سيمو کې د واورې په شکل وي. دغه واورې په غرونو کې زيرمه کيږي او د سيندونو اصلي سرچينه جوړوي. د هندوکش او سالنګونو د منځنۍ برخې آب و هوا ددې راز اقليم بيلګه ده.

۳- مديترانه يي اقليم

د مديترانه يي اقليم سيمه ډېر تود او وچ دوبی لري. اوربښت يې ډېر وختونه په ژمي کې د باران په توګه وي. وريجې، ګنې او د ستروس د کورنۍ ميوې په هغې کې وده کوي. د ننګرهار او لغمان ولايتونه مديترانه يي اقليم لري.

مديترانه يي ونې

٤- د مونسون اقليم

د پکتيا، خوست او ننګرهار د ولايتونو ځينې سيمې مونسوني اقليم لري. په دې سيموکې په دوبي کې باران اوري. ددې سيمو لنده هوا د لمنځې، ځيړی، جنغوزېو او قهوې د ونو د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره ډېره برابره او مناسبه ده. زموږ د هیواد ډېر طبیعي ځنګلونه په همدې سیموکې پراته دي.

٥- ستپي (وابنه لرونکی) اقلیم

اوربنت په دې سیموکې زیاتره په ژمي کې کیږي. په دې سیموکې بوټي بنه وده کوي. دا سیمې د کرنې ودې او د څارویو روزنې ته ډېرې مناسبې دي. په دې سیموکې د بغلان، کندز، فاریاب، پروان، غزني، کاپیسا، کابل او هرات ولایتونه شامل دي.

د استپي بوټو انځور

٦- الپي توندرا اقلیم

لوړې برخې چې د ځنګلونو او ونو ساحه پکې پای ته رسیږي او نباتات پکې د وړو بوټو او وابنو په بڼه شنه کیږي د توندرا د اقلیم سیمه جوړوي. په دې سیموکې واوره زیاته اوري. ژمی یې ډېر سوړ او اوږد او دوبی یې معتدله او لنډوي. د هوا د ډېر سړښت له امله پکې ونې نه شنې کیږي. په بدخشان کې د پامیر سیمه د هندوکش لوړې برخې او دغزني ناور په دې سیمه کې موقعیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اقلیم او صحرایي اقلیم په باره کې، دوهمه ډله دې د غرني اقلیم او مدیترانه یي اقلیم په باره کې، دریمه ډله دې د مونسوني اقلیم، ستېپي اقلیم او الپي توندار اقلیم په باره کې سره بحث وکړي او هره ډله دې خپله موضوع د ټولګي په مخ کې شرح کړي.

پوښتنې

۱ـ اقلیم تعریف کړئ.

۲ـ د افغانستان دغه لاندې اقلیمي جدول په خپلو کتابچو کې بشپړ کړئ.

د اقلیم نوم	ځانګړنې	نباتي پوښښ
صحرایي اقلیم		
		مختلف نباتي پوښښ
مونسوني اقلیم		
	اورښت په ژمي کې	د ستروس د کورنۍ میوې

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو د استوګنې سیمه کوم ډول اقلیم لري. په هکله یې په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غرونه

د افغانستان غرونه

د افغانستان غرونه موږ ته څه ګټې لري؟

افغانستان غرنی هیواد دی، چې کابو $\frac{1}{3}$ برخه خاوره یې غرونو نیولې ده. دا غرونه د افغانستان په منځنۍ او ختیځه برخه کې پراته دي. زموږ د وطن ځینې غرونه په ځنګلونو پوښل شوي دي. زموږ د هیواد په لوړو غرونو کې، دایمي واورې شته، دا واورې د کال په تودو فصلونو کې اوبه کیږي او د سیندونو سرچینه جوړوي.

که په افغانستان کې دا لوړ غرونه نه وای، زموږ هیواد به په یوې بې اوبو او بې بوټو وچې صحرا بدل شوی وای. پر دې سربیره زموږ د هیواد په غرونو کې ډېرې کاني زیرمې، لکه اوسپنه، مس، سرپ او قیمتي ډبرې لکه یاقوت، لاجورد، زمرد او داسې نورې شته دي. له همدې کبله غرونه د افغانستان طبیعي شتمني شمیرل کیږي. د غرونو موقعیت د یوې سیمې د هوا په حالت کې هم زیاته اغیزه لري. د مثال په توګه د ننګرهار په ولایت کې سپین غر له ختیځ نه د لویدیځ په لوري پروت دی، چې په هغه سیمه کې د هند د سمندر له خوا څخه د مونسوني لندې هوا د راتلو مخه نیسي، ځکه نو یوازې د سپین غره په لوړو څوکو کې اورښت د واورې په شکل، خو ددې ولایت په هوارو برخو کې اورښت کم او د باران په ډول وي. لوړې غرنۍ سیمې د ټیټو برخو په نسبت سړه هوا لري. غرونه له پوځي اړخه هم د اهمیت وړ دي.

د افغانستان مهم غرونه
۱ ـ هندوکش

هندوکش د افغانستان د ډېرو لويو غرونو له ډلې څخه دی، چې د افغانستان له شمال ختيځ کوچني پامير څخه پيل شوی او د سويل لويديځ په لور د باميان تر درې پورې غزيدلی دی. ددې غرونو لړۍ په مرکزي برخه کې پراخه سيمه نيولې ده. هندوکش د ښې مطالعې لپاره په دوو برخو ويشل شوی: ختيځ هندوکش او لويديځ هندوکش. ختيځ هندوکش د بدخشان له زيباک درې څخه د خاواک تر کنډو پورې غزيدلی دی. ختيځ هندوکش زيات لوړوالی لري. ډېره لوړه څوکه يې تيراجمير نوميږي، چې په چترال کې پرته ده او (۷۷۵۰) متره لوړوالی لري. ډېره لوړه څوکه يې د افغانستان په خاوره کې نوشاخ نوميږي، چې د سمندر له سطحې څخه (۷۴۸۵) متره لوړوالی لري. لويديځ هندوکش د خاواک له کنډو څخه د باميانو تر درې پورې غزيدلی دی. لوړوالی يې له ختيځ هندوکش نه لږ دی. له دې کبله يې له کنډوونو تګ راتګ آسانه دی. د سالنګ کنډو د (۳۴۰۰) مترو او د شيبر کنډو د (۳۲۰۰) مترو په لوړوالی سره د لويديځ هندوکش له مشهورو کنډوونو څخه دی، چې د خلکو د تګ او راتګ لاره ده، له شمال څخه سويل ته او د هغې برعکس.

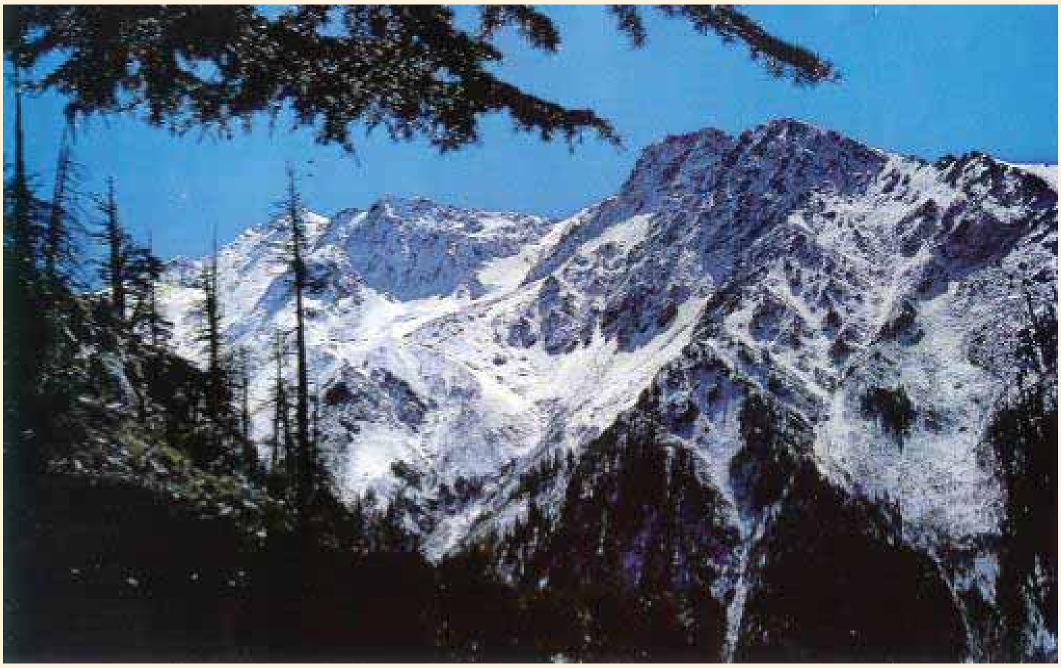
د هندوکش غرونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ د بابا غر

د بابا غر د افغانستان په منځنۍ برخه کې له ختیځ څخه لویدیځ ته د حاجیګک له کنډو نه پیل شوی د حصار د غره تر سویل پورې غزیدلی دی. لوړه څوکه یې شاه فولادي نومیږي، چې د سمندر له سطحې څخه (۵۱۴۰) متره لوړه پرته ده. ددې غره لوړې څوکې زیاتره له واورو ډکې وي. په شمالي او سویلي لمنو کې یې د څارویو د روزنې لپاره ښه څر ځایونه شته دي.

د بابا غر

۳-سپین غر

سپین غر د افغانستان په ختیځ کې پروت دی. لوړه څوکه یې سیکارام د سمندر له سطحې څخه (۴۷۵۵) متره لوړوالی لري. شمالي او سویلي لمنې یې له طبیعي پراخو ځنګلونو څخه ډکې دي. د خیبر نامتو دره چې له تاریخي او ارتباطي پلوه د اهمیت وړ ده، ددې غره په لړۍ کې پرته ده.

افغانستان زیات غرونه لري. نور مهم غرونه یې دادي: فیروزکوه یا لویدیځ سفید کوه، لویدیځ سیاه کوه، ګل کوه، د ترکستان تیربند، د سلیمان غرونه، چاګایي، ختیځ تورغر او نور.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، د لاندې موضوعاتو په باره کې دې بحث وکړي او موضوع دې د ټولګي ترمخ شرح کړي. لومړۍ ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي، د بابا غر دې پکې وښيي او د هغه په باره کې دې معلومات ورکړي. دوهمه ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي سپین غر دې پکې وښيي او د هغه په باره کې دې معلومات ورکړي. دریمه ډله دې د افغانستان نقشه رسم کړي د هندوکش غر دې پکې وښيي او دهغه په باره کې دې معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ـ د افغانستان غرونه زیاتره په کومه سیمه کې پراته دي؟
۲ـ ولې په لوړو غروکې دایمي واورې شته دي؟
۳ـ د هندوکش غر زموږ د هیواد په کومې برخې کې پروت دی؟
۴ـ د بابا غر د هیواد په کومه برخه کې پروت دي؟
۵ـ سپین غر د هیواد په کومه برخه کې موقعیت لري؟
۶ـ د افغانستان د غرونو اهمیت بیان کړئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

په خپلو کتابچو کې د افغانستان نقشه رسم کړئ، مهم غرونه د کتاب د نقشې له مخې په هغې کې په نښه کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم لوست

د افغانستان سیندونه د کرنې او انرژۍ د تولید وسیله

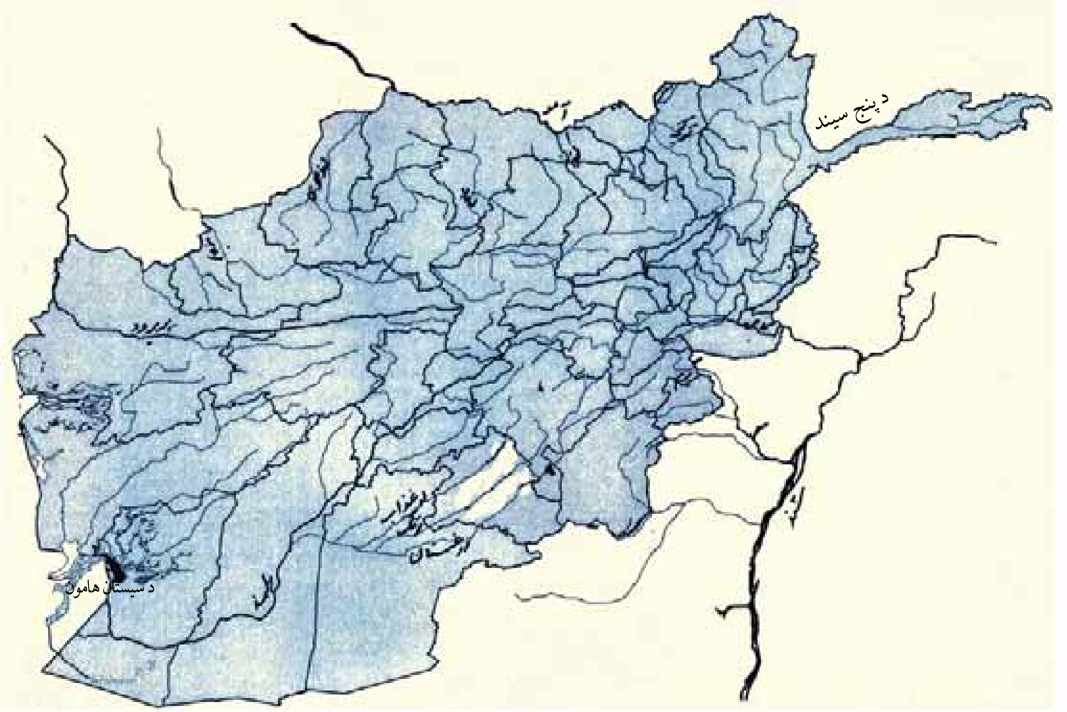

د افغانستان د سیندونو نقشه

آیا رواني اوبه او سیندونه په یوه سیمه کې په مستقیمه د خلکو پر فعالیتونو اغیزه لري؟

د غرونو په لوست کې مو ولوستل چې د هیواد په ډېرو لوړو غرونوکې دایمي واورې شته. دا واورې د کال په تودو فصلونو کې اوبه کېږي او د سیندونو د اوبو سرچینه جوړوي. سیندونه په خپله سرچینه کې واړه وي او لږې اوبه لري، د لارې په اوږدوکې د څو ناوونو اوبه سره یوځای کېږي او سیند ورو ورو لوییږي. څرنګه چې د افغانستان ټولو سیندونو له لوړو غرونو څخه سرچینه اخستې ده، نو په هغو سیموکې چې د سیندونو ځوړ زیات وي. په زیاته اندازه د اوبو د برېښنا انرژۍ د تولید او قوت درلودونکې وي. د هر یوه سیند په اوږدوکې په ځینو برخوکې د څوکیلومترو په اوږدوکې د برېښنا بندونو د جوړېښت امکان شته دی. خو د سیندونو له سرچینې څخه تر خولې (مصب) پورې د زیات ځوړ او ډېرېن بستر له امله د افغانستان سیندونه زیاتره د بېړۍ چلولو وړ نه دي. همدارنګه د سیندونو له اوبو څخه په کرنه او کب نیولوکې هم ګټه اخستله کېږي. لوی سیندونه عموما مرستیالان او څانګې لري. د سیندونو څانګې د سیند په بنې او کینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

غاړو کې بهیږي په پای کې بې اوبه د لویو سیندونو سره یوځای کیږي. له لویو سیندونو سره ددې کوچنیو سیندونو د اوبو یوځای کیدل د سیندونو د سیستم په نامه یادیږي.
د جغرافیې پوهانو د افغانستان روانې اوبه په پنځو اوبه لرونکو حوزو ویشلې دي، چې عبارت دي له:

لومړی ـ د کابل د حوزې سیندونه
دوهم ـ د آمو د حوزې سیندونه
دریم ـ د هلمند د حوزې سیندونه
څلورم ـ د هریرود د حوزې سیندونه
پنځم ـ د ترلو حوزو سیندونه

لومړی ـ د کابل د حوزې سیندونه

ددې حوزې ډېر لوی سیند د کابل سیند دی، چې د بابا د غره د اونۍ له کنډو څخه سرچینه اخلي، له لویدیځ څخه د ختیځ په لور بهیږي.د کابل ښار، لغمان ولایت او ننگرهار څخه تیریږي او په اټک کې

د نغلو د بریښنا بند
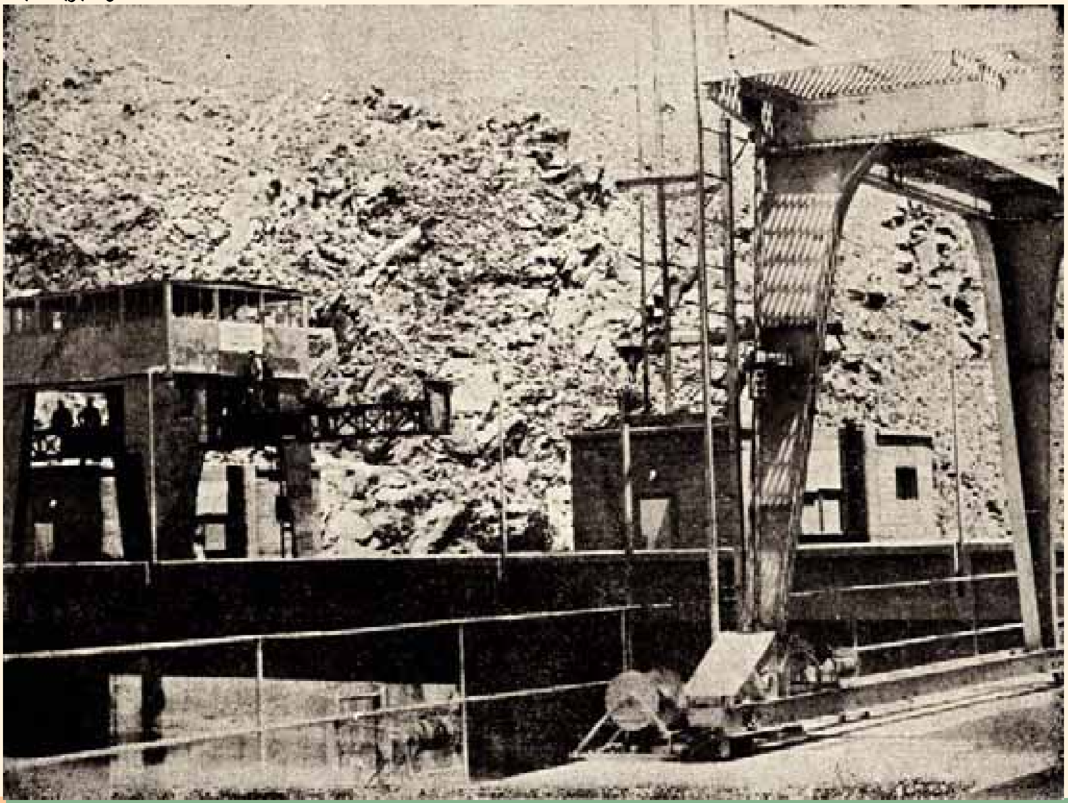

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سند له سیند سره یوځای کیږي. د کابل د سیند مرستیالان دادي: د لوگر، پنجشیر، لغمان (الیشنګ او الینګار) او د کونړ سیندونه. د کابل د سیند له اوبو څخه د کرنې د ځمکو په خړوبولو کې ګټه اخستله کیږي. د ماهیپر، نغلو، سروبي او درونټې د بریښنا بندونه د کابل د سیند په اوږدوکې جوړ شوي دي، چې د هغو له بریښنا څخه د کابل او جلال آباد د ښارونو په روښانولو کې ګټه اخستله کیږي.

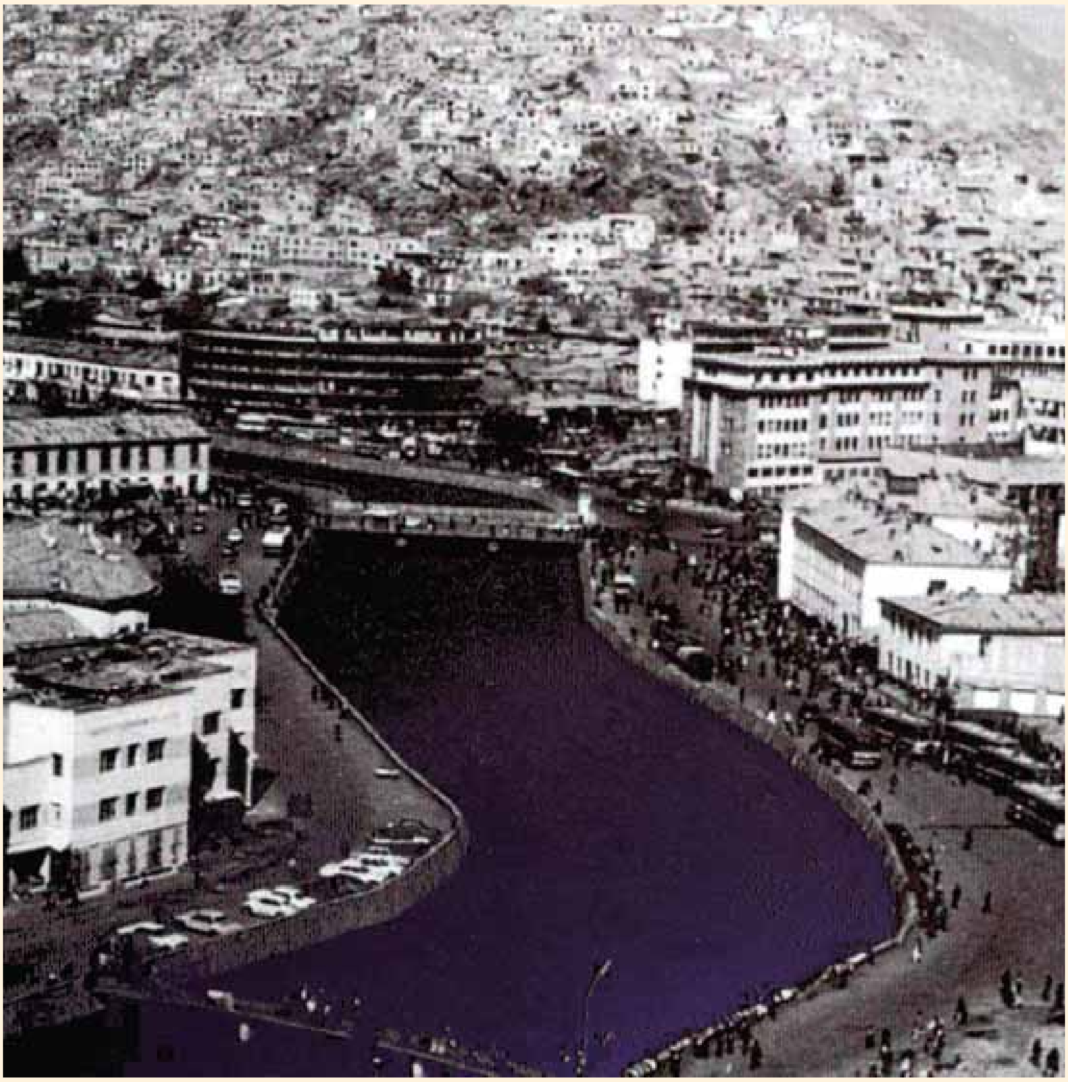

د کابل سیند او د ښار مرکز

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم - د آمو د حوزې سیندونه

د آمو سیند، چې یونانیانو د اکسوس او عربانو د جیجون په نوم یاد کړی دی، ددې سیمې ډېر لوی سیند دی چې له کوچني پامیر څخه سرچینه اخلي او د ارال په سمندرګي کې تویېږي. دا سیند د زرقول نه تر خماب پورې د (۱۲۰۰) کیلومترو په اوږدوالي د افغانستان او تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان د جمهوریتونو ترمنځ طبیعي پوله جوړوي. مرستیالان یې د افغانستان له خاورې څخه د کندز او کوکچې سیندونه دي.

د آمو د سیند له اوبو څخه لږې کبله چې سیند تیټ او د افغانستان په خاوره کې د سیند بهیر ته نږدې ځمکې لوړې پرتې دي، ګټه نه اخستله کېږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي. دوه ډلې دې د آمو د حوزې پر سیندونو او دوه ډلې دې د کابل د سیند د حوزې پر سیندونو بیل بیل بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې خپله موضوع د ټولګي تر مخ تشریح کړي.

پوښتنې

۱ـ سیندونه له څه ډول غرونو څخه سرچینه اخلي؟
۲ـ آیا د سیند اوبه ناڅاپه زیاتیږي؟
۳ـ له سیند څخه څه ګټه اخلو؟
۴ـ ولې د افغانستان سیندونه د بیړۍ چلولو وړ ندي؟
۵ـ په هغو سیموکې چې سیند ډېر ځوړ لري، ورځنې څه ګټه اخستلای شو؟
۶ـ د افغانستان د اوبه لرونکو حوزو نومونه واخلئ؟
۷ـ د آمو سیند د افغانستان او کومو هیوادونو ترمنځ طبیعي پوله جوړوي؟
۸ـ د کابل سیند له کوم غره څخه سر چینه نیولې او د بهیدو لوری یې کوم لوري ته دی؟
۹ـ د کابل د سیند د مرستیالانو نومونه واخلئ؟
۱۰ـ د کابل د سیند له اوبو څخه څه ګټه اخستله کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د خپلې سیمې د سیندونو د اهمیت په باره کې معلومات راټول کړئ او په ټولګي کې یې وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د نورو حوزو سيندونه

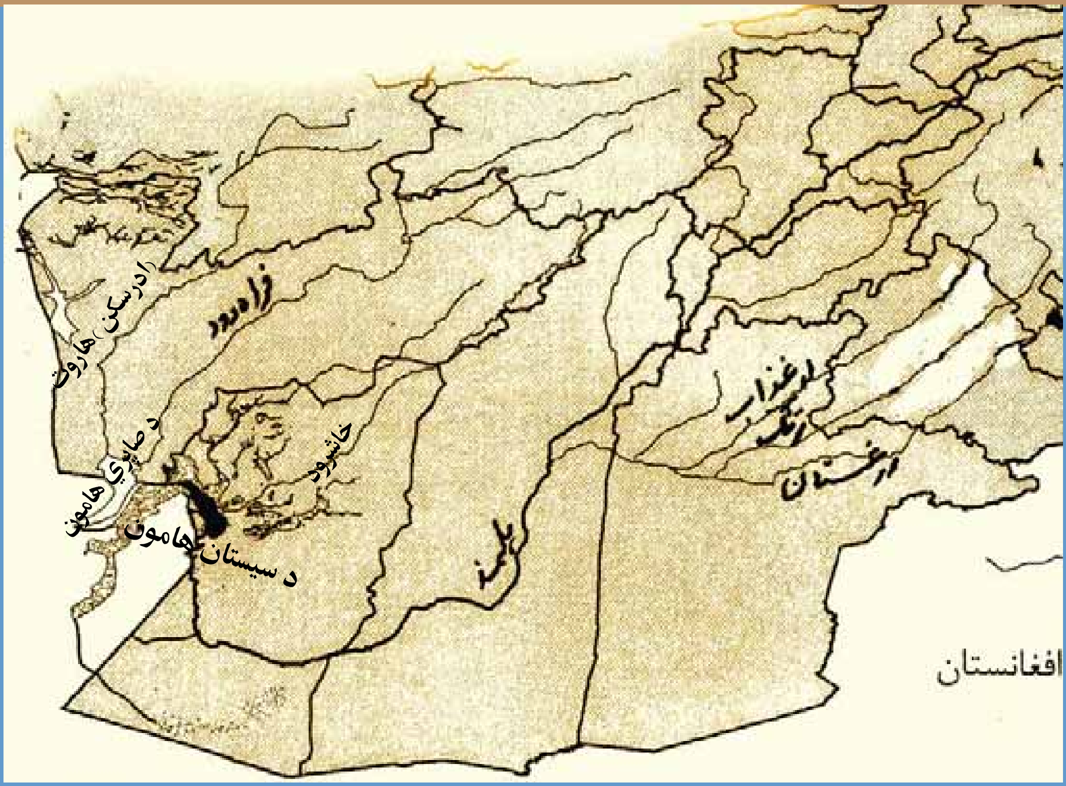

د هلمند او د هغه د مرستيالانو نقشه

آيا د افغانستان له ډېر اوږده سيند سره آشنا ياست؟

دريم - د هلمند د حوزې سيندونه

د افغانستان ډېر لوی او اوږد سيند د هلمند سيند دی، چې د بابا د غره له لويديځو لمنو څخه سرچينه اخلي او د سويل لويديځ په لور بهيږي. اوږدوالی يې (۱۴۰۰) کيلومتره دی. مرستيالان يې د موسی کلا، ارغنداب، ترنک او ارغستان سيندونه دي. ځيني سيندونه له هلمند سره نه يوځای کيږي او د سيستان په جهيل کې تويږي، چې هغه له: خاشرود، فراه رود، ادرسکن يا هاروت څخه عبارت دي. د هلمند د سيند تر څنګ د ګرشک په سيمه کې د بغرا نهر جوړ شوی دی. دا نهر د نادعلي سيمې او هغه دښتې چې د بست کلا په لويديځ کې پرتې دي خړوبوي.

څلورم - د هريرود د حوزې سيندونه

ددې حوزې ډېر مهم سيند هريرود دی، چې د بابا د غره له لويديځ څخه سرچينه اخلي او له ختيځ څخه د لويديځ لورته بهيږي. دا سيند له اسلام کلا څخه تر ذوالفقار پورې د افغانستان او ايران ترمنځ

طبيعي پوله جوړوي. هريرود په خپله تګ لاره کې د هرات ولايت سمسوروي. ددې حوزې بل مهم سيند د مرغاب سيند دی.

پنځم ـ د ترلو حوزو سيندونه

هغه سيندونه چې له لوړو غرونونه سرچينه اخلي اوپه يوې ترلې حوزې کې بهيږي او دبل سيند سره نه يوځای کيږي، د ترلو حوزو د سيندونو په نامه ياديږي، لکه: د غزني سيند چې د غزنی د ښار څخه له تيريدو وروسته د غزني په ولاړو اوبو کې تويږي. ددې حوزې نور سيندونه له: بلخاب سيند، سمنګان سيند، اندخوی سيند او د قيصار له سيند څخه عبارت دي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د لاندې يوې موضوع په هکله سره بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپله موضوع د ټولګي ترمخ بيان کړي.

- د هلمند د حوزې سيندونه
- د هريرود د حوزې سيندونه
- د ترلو حوزو سيندونه

پوښتنې

۱- د افغانستان ډېر اوږد سيند کوم دی او څومره اوږدوالی لري؟
۲ـ د هلمند د سيند د مرستيالانو نومونه واخلئ؟
۳ـ د هغو سيندونو نومونه واخلئ چې په مستقله توګه بهيږي او د سيستان په جهيل کې تويږي.
۴ـ د هلمند له سيند څخه تر اوسه څه ګټې اخستل شوي دي؟
۵ـ هريرود له کوم غره څخه سرچينه نيولې او کوم ولايت سمسوروي.
۶ـ هريرود د کومو هيوادونو ترمنځ طبيعي پوله جوړوي؟ د هغو هيوادونو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

د پرانيستو حوزو سيندونه، لکه هلمند او نور د ترلو حوزو له سيندونو سره پرتله کړئ او خپل معلومات ټولګي ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپاړسم لوست

د افغانستان د جهيلونو په باره کې څه پوهيږئ؟

آيا تر اوسه په خپل چاپيريال کې له ولاړو اوبو سره، چې له ځلورو خواوو څخه پر وچه چاپيره شوي وي، مخامخ شوی ياست او پوهيږئ چې هغو ته څه وايي؟

هغه ولاړې اوبه چې ځلورو خواوته يې وچه وي د جهيل په نامه ياديږي. زموږ هيواد افغانستان په ځينو برخوکې ترلې حوزې لري، چې د جهيلونو د رامنځته کيدو سبب شوي دي. ځيني له دغو جهيلونو د مساحت له مخې کوچني او ځيني لوی دي. يو شمير له دغو جهيلونو په لوړو سيموکې د يخچالي اوبو څخه منځته راغلي او ځيني په هوارو سيموکې د سيمه ييزو سيندونو د اوبو له تويېدو څخه جوړ شوي دي او په بيلو بيلو نومونو، لکه هامون، کول، ولاړې اوبه او يا جهيل په نامه ياديږي.

د سيستان هامون

د هلمند هامون، د صابري هامون، د پوزک هامون او ګود زيره د هيواد په سويل لويديځه برخه کې د نيمروز په ولايت کې د سيمه ييزو سيندونو اوبه جوړوي. ددې هامونونو غاړې د سيندونو د اوبو د زياتيدو له امله توپيرکوي.
د هلمند هامون د افغانستان او ايران ترمنځ يوه برخه طبيعي پوله جوړوي. لکه چې دارنګه يوه برخه چې د افغانستان او بله برخه يې په ايران پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شیوا جهیل

د شیوا جهیل د بدخشان په ولایت کې پروت دی. اوبه یې پاکې او رڼې دي، په ژمي کې کنګل کیږي. د شیوا جهیل د سمندر له سطحې څخه (۳۰۵۰) متره لوړوالی لري.

د زرقول جهیل

د زرکول یا زرقول جهیل د پامیر په لوړه سطح کې د افغانستان او تاجکستان د پولې تر منځ پروت دي. دا جهیل د آمو او پامیر د سیندونو لومړنۍ سرچینه جوړوي. د شمالي غاړې اوږدوالی یې شپږ کیلومتره، سویلي غاړې یې لس کیلومتره او سورېې څلورنیم کیلومتره دی، دا جهیل هم یخچالي دی. د کال په ډېرو وختو کې یې اوبه منجمدې او کنګل وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چقمقتین جهیل

دا جهیل هم په پامیر کې پروت دی. د واخان سیند له دې جهیل څخه سرچینه اخلي. ددې جهیل اوږدوالی ۱۷ کیلومتره او سورېې دوه نیم کیلومتره دی. شاوخواېې شنه او سمسوره ده د قرغز خلکو د څارویو لپاره یې د څرځایونه جوړکړي دي.

د غزني ولاړې اوبه

د غزني ولایت سویل خواته موقعیت لري. د غزني سیند پکې توییږي. ددې جهیل اوبه ښه خوند نه لري.

د هرات مالګین جهیل د افغانستان او ایران د پولې تر منځ پروت دی. اوبه یې مالګینې دي اوله هغه څخه مالګه لاس ته راوړي.

له پورتنیو جهیلونو پرته، یو شمیر طبیعي بندونه چې سیمه ییز جهیلونه یې جوړکړي دي، هم زموږ په هیواد کې شته دی، چې ډېرې ښکلې او زړه وړونکې منظرې جوړوي.لکه د بامیانو په ولایت کې د امیربند (هیبت، پنیر، پودینه او ذولفقار).

په ټولګي کې دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د جهیلونو او د هغو د منځته راتګ، دوهمه ډله دې د سیستان د هامون او د غزني د ولاړو اوبو، دریمه ډله دې د بدخشان د ولایت د جهیلونو، زرقول او چقمقتین او څلورمه ډله دې د امیر بند په هکله سره بحث وکړي او د بحث نتیجه دې د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ جهیل تعریف کړئ.
۲ـ د لوړو او ټیټو برخو جهیلونه سره څه توپیر لري؟
۳ـ جهیلونه په کومو نومونو او اصطلاحاتو یادیږي؟
۴ـ د هلمند هامون د کومو هیوادونو ترمنځ یوه برخه پوله جوړه کړیده؟
۵ـ د زرقول جهیل د افغانستان په کومه برخه کې پروت دی؟
۶ـ کوم سیند د زرقول له جهیل څخه سرچینه اخلي؟
۷ـ د امیر بند د افغانستان په کومه برخه کې پروت دی؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هغه جهیلونه چې تاسې لیدلي دي، نومونه یې واخلئ، د هغو په هکله خوکرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوه لسم لوست

بشري جغرافيه

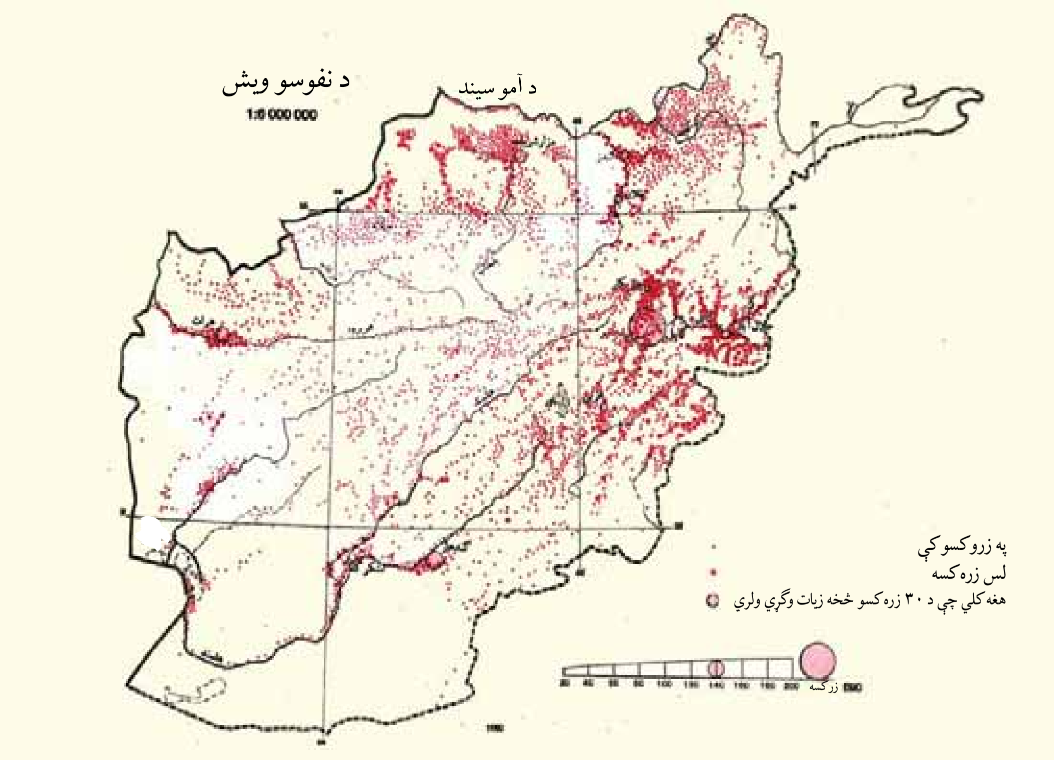

د جغرافيې علم په بيلابيلو څانګو ويشل کيږي، چې د هغو له اصلي څانګو څخه يوه هم بشري جغرافيه ده، چې د نفوسو، قومونو، ژبو، دينونو او نورو موضوعاتو په هکله بحث کوي.

نفوس

افغانستان يو پراخه هيواد دی چې کابو ۲۲ ميليونه تنه وګړي لري. په ۱۳۸۶ کال کې په افغانستان کې په هرکيلومتر مربع کې د وګړو ګڼوالی په منځنۍ توګه ۴۰ تنه و. د نفوسو ويش د افغانستان په ټولو ځايونو کې يو ډول نه دی، په ختيځو برخوکې د وګړو ګڼوالی زيات او په سويل لويديځو او منځنيو برخوکې د وګړو ګڼوالی لږ دی. د هيواد اوسيدونکي د بيلابيلو سياسي، اقتصادي او اقليمي عواملو په اساس له کليونه د ښارونو په لور مهاجرت کوي، چې دا کار په ښارونوکې د خلکو د ګڼوالي سبب شوی دی.

قومونه

- په افغانستان کې کوم قومونه ژوند کوي؟

زموږ ګران هيواد افغانستان، د افغانستان د اسلامي جمهوري په نامه او هره تبعه يې د (افغان) په نوم ياديږي د بشري جغرافيې له نظره افغانستان له بيلوبيلو قومونو، لکه: پښتون، تاجک، هزاره، ازبک، ترکمن، بلوڅ، نورستاني او نورو څخه جوړ شوی دی. پښتانه او تاجکان چې ددې سيمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له آريايي نژاد څخه دي د هيواد په کابو ټولو برخوکې ژوند کوي. هزاره ګان، ازبکان او ترکمنان هم د افغانستان له نورو توکمونو څخه دي، چې زياتره دافغانستان په مرکزي او شمالي برخوکې اوسيږي. نورستانيان او پشه يان هم له اصلي قومونو څخه دي، چې په ختيځو ولاياتوکې ژوند کوي. بلوڅان هم ددې هيواد له اصلي اوسيدونکو څخه دي چې په بلوڅي ژبه خبرې کوي او د افغانستان په سويل لويديځ کې ژوند کوي.

ژبې

په افغانستان کې له ډيرشو څخه زياتې ژبې او لهجې شته دي چې ځينې يې دادي: پښتو، دري، ازبېکي، ترکمني، بلوڅي، پراچي،منجي، واخي، زيباکي، اشکاشمي، پشه يي، نورستاني، تيرايي، جتي، سندي، پنجابي او نورې چې له دې جملې څخه دوه ژبې پښتو او دري چې د هيواد اکثريت وګړي ورسره بلد دي، زموږ د هيواد رسمي ژبې دي. سيمه ييزې ژبې، لکه: ازبکي، ترکمني، بلوڅي، نورستاني او پشه يي په خپلو سيموکې د دريمې ژبې په توګه رسميت لري.

دين

زموږ د هيواد خلک د اسلام د مقدس دين پيروان دي. زموږ اکثريت خلک د حنفي مذهب پيرو دي. د جعفري او اسماعيلي د مذهبونو يو شمير پيروان هم په دې هيواد کې ژوند کوي. يو شمير هندوان هم په افغانستان کې اوسيږي.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وويشل شي. هره ډله دې د بشري جغرافيې پر يوې موضوع، لکه: نفوس، قومونه، ژبې او د افغانستان د خلکو ددين په هکله سره بحث وکړي او له هرې ډلې دې يوتن موضوع د ټولګي په مخ کې تشريح کړي.

پوښتنې

۱- د افغانستان په کومو ولايتونوکې د وګړو ګڼوالی زيات او په کوموکې لږ دی؟
۲ـ د افغانستان اتباع په څه نامه ياديږي؟
۳ـ په افغانستان کې د ژبو شمير څومره دی؟ د څو مهمو ژبو نومونه واخلئ.
۴ـ د افغانستان د رسمي ژبو نومونه واخلئ؟
۵ـ په افغانستان کې د کومو دينونو پيروان ژوند کوي؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په ولايت او د استوګنې په سيمه کې مهاجرت له کلي نه ښار ته زيات دی او که له ښاره کلي ته؟، په څو کرښوکې يې وليکئ اوپه ټولګي کې يې شرح کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اقتصادي جغرافیه

د افغانستان کرنیز فعالیتونه

آیا پوهیږئ چې کرنه په افغانستان کې څه اهمیت لري؟

له تصویرونو څخه مو څه زده کړل؟

د تراکتور په واسطه د ځمکې پستول (یوې کول)

د نباتاتو د غټېدو او ودې لپاره هوا، اوبو، خاورې، لمر او نښې او ډول ډول سرې ته اړتیا ده، د ځمکې خاوره د نباتاتو تکیه ځای دی، او پکی بیلابیل غذایي توکي شته دي. افغانستان یو داسې هیواد دی چې په سلوکې ۸۵ خلک یې د کرنیزو محصولاتو له لارې ژوند کوي. زموږ په هیواد کې د آریایانو له وخته تر اوسه پورې کرنه په دودیزه او عنعنوي توګه یوې کول

د ځارویو په وسیله او د کروندګرو د مټو او لاسونو په زور ترسره کیږي.
زموږ د هیواد کرنیز حاصلات غلی دانې، لکه: غنم، وربشې، جوار، وریجې، ګدن، لوبیا، نخود، مې، مشنګ، باقلي او داسې نور دي.

غنم

دغنمو کرل په کرنیزو ځمکو کې په اوبیز او للمي توګه د مني او پسرلي په موسمونو کې سرته رسیږي. د مني غنم په تودو سیمو کې تر (۲۵۰۰) مترو لوړوالي او پسرلني غنم په اوبیز او للمي توګه تر(۳۳۰۰) مترو لوړوالي پورې کرل کیږي. په سړو سیمو کې د کال یو یا دوه فصله حاصل اخستل کیږي او د تودو برخو په ځینو سیمو، لکه: ننګرهار کې یوکال د یوې کرنیزې ځمکې څخه تر درې فصله هم حاصل اخستل کیږي.
للمي غنم د کب او وري په میاشتو کې د غونډیو په لمنو او هوارو ځمکو کې کرل کیږي، چې د پسرلنیو اوربښتونو په وسیله خړوبیږي.
افغانستان ۲۲ ملیونه هکټاره ځمکې لري، چې تر اوسه یې یوازې ۳،۳۷ ملیونه هکټاره ځمکه د غنمو کرنې ته ځانګړې شوې ده.

د غنمو کروندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۳۸۲ هـ.ل کال کې د غلو ټول تولید ۵،۲ مليونه ټنه شمیرل شوی او د هیواد د وګړو د خوړو لپاره د نورو (۵۲۷) زره ټنو د واردولو اړتیا وه. د کرنې له ماشین آلاتو څخه د ګټې اخستنې په اساس په هر هکتار ځمکه کې د غنمو حاصلات (۲،۲) ټنه وه او په ۱۳۸۲ هـ.ل کال کې په ټول افغانستان کې د غنمو تولید (۴،۵) مليونه ټنه زيات شوی دی.

وریجې

ستاسو په نظر د وریجو اهمیت د خلکو د خوراکي توکي په توګه څه دی؟

د نریو او غټو وریجو کرل، چې له غنمو وروسته زموږ د خلکو د خوراکي توکو څخه شمیرل کیږي. په (۲۱۴) زره هکتاره ځمکه کې کرل کیږي. د وریجو د بوټي کرل په هغو سیمو کې چې تود اقلیم، لنده هوا او ډیرې اوبه لري، ښه حاصل ورکوي. نو ځکه د بغلان نرۍ باره وریجې، د کونړ د پشد وریجی، د لغمان نرۍ وریجې، د کندز د خان آباد د سیمو وریجې او د مزارشریف وریجې له ډېر شهرت نه برخمنې دي.

د وریجو کرونده

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوار

جوار زموږ د وطن د خلکو بل خوراکي توکي دی، چې کرنه يې تر ۲۶۰۰ مترو لوړوالي پورې ترسره کيږي او د کرنې ساحه يې د ۵۰۰ زره هکتاره ځمکې په شاوخواکې ده. د جوارو کرنه زياتره د پکتيا او ننګرهار په ولايتونوکې ترسره کيږي.

د جوارو محصول

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د لاندنيو فعاليتونو څخه د يوه په هکله پخپل منځ کې بحث او خبرې وکړي او يو تن دې د خپلې ډلې په استازيتوب د خپلو خبرو پايله د ټولګي تر مخ شرحه کړي.

- د غنمو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ.
- په هيواد کې د وريجو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ.
- د جوارو د کرنې په هکله معلومات راټول کړئ.

پوښتنې

۱- د هيواد د غوره کرنيزو محصولاتو نومونه واخلئ.
۲ـ په کوم دليل ويلای شئ چې افغانستان يو کرنيز هيواد دی؟
۳ـ د اوبيزو غنمو او د هغو د کرنې د وخت په هکله څه پوهيږئ؟
۴ـ د للمي غنمو د کرنې په هکله معلومات ورکړئ؟
۵ـ په هيواد کې د وريجو د کرنې او ډولونو په هکله څه پوهيږئ؟
۶ـ اوبيز او للمي غنم سره څه توپير لري؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

ستاسو په سيمه کې کوم کرنيز محصولات کرل کيږي، خپل معلومات خپلو ټولګيوالو ته بيان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نولسم لوست

طبي او صنعتي نباتات

د پنبې کرونده

د افغانستان طبيعي ځانګړنو او جغرافيايي موقعيت ته په پام سره په دې هيواد کې ډېر صنعتي او طبي بوټي وده کوي.

الف ـ صنعتي بوټي

ستاسو په نظر صنعتي بوټي د هيواد په اقتصاد کې څه اهميت لري؟
زموږ په هيواد کې صنعتي بوټي له پنبې، چغندرو، ګنيو او نورو څخه عبارت دي.

۱- پنبه

پنبه له دوو برخو څخه چې يوه يې مالوچ او بله برخه يې د پنبې دانه ده او د نساجي په فابريکو کې يو له بل څخه جلا کيږي، جوړه شويده. د مالوچو له برخې نه يې د نساجي په فابريکو کې هر ډول نخي توکران، شطرنجۍ، جوال او رسۍ جوړوي او همداراز له پنبه داني څخه يې نباتي غوړي، د کالي مينځلو صابون او د پاتي توکو نه يې حيواني کنجاره جوړوي. له کورنۍ جګړو څخه د مخه زموږ په هيواد کې د بګراميو، ګلبهار، پلخمرۍ، کندز، مزارشريف، بلخ، هرات، هلمند، کندهار او ننګرهار د نساجي فابريکو فعاليت کاوه، چې ډول ډول سپنسين توکران يې توليدول. د پنبې نبات د ثور په مياشت کې کرل کيږي او د مني په وروستيو کې په لومړۍ، دوهمې، دريمې او څلورمې

(c) ketabton.com: The Digital Library

درجي د لاس په وسیله راټول او سورت کیږي او د دوبي په تودې هواکې ښه حاصل ورکوي. هغه ولایتونه چې پنبه پکې کرل کیږي عبارت دي له: بغلان، کندز، تخار او بدخشان څخه، چې دهیواد په سلوکې نوي پنبه تولیدوي. پنبه د سمنګانو، بلخ، هرات، هلمند، ننګرهار، لغمان، پروان او کاپیسا په ولایتونو کې هم کرل کیږي. د پنبې د مالوچو یوه برخه په کورنیو بازارونو کې پلورل کیږي.

۲ـ چغندر

د چغندرو د کرنې لپاره هغه ځمکې مناسبې دي چې آهکي توکي او پټاس لري او ډېرې پکې نه وي. چې دا رنګه د کښت پراخه سیمه یې زموږ د هیواد د بغلان او کندز په ولایتونو کې ده. د بغلان د بورې په فابریکې کې له چغندرو څخه بوره او له پاتې برخې څخه یې حیواني کنجاره جوړوي.

۳ـ ګني

د ګني بوټي په توده او لنده هواکې، چې ډېرې اوبه لري، شنه کیږي. دا بوټي زیاتره د ننګرهار، لغمان او کونړ په ولایتونو کې کرل کیږي. چې له هغه څخه ګوړه جوړه وي. د هغه له پاتې برخې څخه د څارویو د خوراک لپاره ګټه اخستله کیږي. پدې وروستیو وختونو کې د ګنیو قلمې له هند څخه واردشوي او د کندهار او هلمند په ولایتونو کې هم کرل کیږي.

د ګنیو کرونده

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	د بوټي نوم	د کښت ساحه په جريب
۱	پنبه	۲۷۲۸۷۰
۲	چغندر	۲۲۵۹۰
۳	ګني	۱۱۸۴۰

د صنعتي بوټو(۱) ګڼه جدول

ب ـ طبي بوټي

له طبي بوټو څخه څه ګټه اخستله کيږي؟

د طبي بوټو له جملې څخه زعفران، سپيرکۍ، باديان او زيره په کرنيزو فصلونو کې کرل کيږي او نور بوټي، لکه خوږه وله، هنګه، کاسني، پنيرک، مستار، سپيلني،ختمی، خاکشير، شيرخشت،

گربه خورک، ملنګان، سپیغول، د غره پیاز او هوګه، او... ټوله په خود رویه توګه دغرونو او غونډیو په لمنو، دښتو، ویالو او د کروندو په څنګ کې شنه کېږي او د شفا ورکوونکو درملو په توګه په یوناني طبابت کې په کورنیو بازارونو کې پلورل کېږي. زعفران، خوږه وله، هنګه، زیره او ځیني نور طبي بوټي د هیواد د صادراتو مهم قلم جوړوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د پنبې او له هغې نه ګټه اخیستل، دوهمه ډله دې د چغندرو او ګنیو او د هغو نه ګټه اخیستل او دریمه ډله دې د طبي بوټو او له هغو څخه ګټې اخیستلو په هکله بحث وکړي او یو تن دې د خپلې ډلې په استازیتوب د بحث نتیجې د ټولګي په مخ کې خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې

۱ـ د هغو ولایتونو نوم واخلئ چې پنبه پکې کرل کېږي.
۲ـ د پنبې له بوټي نه څه ګټه اخیستله کېږي؟
۳ـ له چغندرونه څرنګه ګټه اخیستله کېږي؟
۴ـ ګني په څرنګه آب و هواکې ډېره ښه وده کوي؟
۵ـ د طبي بوټو نوم واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو په سیمو کې څه ډول صنعتي او طبي بوټي وده کوي، په خپلو کتابچو کې د هغو نومونه ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شلم لوست

د افغانستان د مالدارۍ، ښځایونو او ځنګلونو په هکله څه پوهیږئ؟

اهلي خاروي - پسونه

د خپل هیواد له اهلي او وحشي خارویو سره آشنا شئ.

الف ـ مالداري

مالداري او د حیواناتو ساتل زموږ د هیواد د کورنۍ شتمنۍ یوه مهمه سرچینه شمیرل کیږي چې په دوو برخو ویشل کیږي.

۱ ـ اهلي حیوانات: لکه پسه، وزه، شیدي ورکوونکي غوا او غوایی، آس، اوښ او کورني چرګان دي.

پسه: د پسو ځیني نور ډولونه، لکه هزاره ګي، ترکي او کندهاري مشهور دي. د پسونو لويې او وړې رمې د ځمکه لرونکو او کوچیانو په وسیله ساتل کیږي، چې له غوښو، پوستکي، وړیو او کولمو څخه یې ګټه اخستل کیږي. د پسونو وړۍ، پوستکي او کولمې بهرته هم صادریږي. د ترکي پسه کولمې ډېر پیرودونکي لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهلي څاروي – غواګاني

د قره قل پسونه، چې زیاتره د هیواد په شمالي ولایتونوکې د مالدارانو له خوا په سمنګانو، بلخ، جوزجان، فاریاب، کندز او هرات کې ساتل کیږي، د هغه له پوستکي څخه پوستین او پوستینچه جوړیږي او پر هغو هیوادونو چې سړه هوا لري، لکه کاناډا، روسیه او د امریکا متحده ایالاتو باندې زیاتره پلورل کیږي. د قره قل د وري پوستکي د سره، کبودچه او تور تقر په نامه د لویدیځې اروپا هیوادونو، د امریکا متحده ایالاتو، هند او کاناډا ته صادریږي.

غوا: له هغې څخه لبنیات لاس ته راځي او د هیواد په کلیوکې یې کروندګر او د ځمکې خاوندان ساتي.

اضافي معلومات:
آس: قطغني، مزاري، ترکمني او هراتي آسونه مشهور دي او د سپرلۍ، وزلوبې، نیزې وهلو، بار وړلو، دهقاني او ګاډۍ کې ورڅخه ګټه اخیستله کیږي.
اوښ: زیاتره یې کوچیان ساتي او د شنو سیمو او څړځایونو ته د کډه کولو په وخت کې له هغو څخه په بار وړلوکې ګټه اخلي او وایي چې: اوښ وفا داره څاروی دی، چې ځوځ خوري او بار وړي.
خر: خر د بار وړلو لپاره پکاریږي. زیاتره یې کروندګر او خرکاران ساتي. د شمالي سیمو خره غښتلي او غټ جسمونه لري.

وحشي حیوانات

۲. وحشي حیوانات: زموږ په هیواد کې ۱۲۰ ډوله وحشي او تي لرونکي حیوانات شتون لري، چې له هغې ډلې څخه پړانګ، زمری، لیوه، ګیدړ، سورلنډی، سوی او نور او ۵۰۰ ډوله بیلابیل الوتونکي هم شتون لري چې له هغې جملې څخه کولای شو د ډینګ، زاڼې، باز، هیلۍ، زرک، دښتي چرګ او د چنګښو ډولونو ته اشاره وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ څړځايونه

د افغانستان څړځايونو ۳،۲ مليونه هکټاره ځمکه نيولې ده. د هيواد په شمال، جنوب او ختيځ کې د تودو سيمو چمنونه، د ځاړويو دايمي څړځايونه جوړوي. د ځنگلونو په ساحه، د هندوکش د غرونو د لړيو په لمنو او ناوونو کې او د افغانستان د شمال په نورو غرونو، مرکزي، ختيځو او سويلي ولايتونو او د غزني د ناور په دښته کې د پسرلي په معتدلې او د دوبي په تودې هواکې د مالدارانو او مالداره کوچيانو لپاره ښه څړځايونه شته دي. دا خدای ورکړې شتمني مهم حياتي ارزښت لري.

ج ـ ځنگلونه

ځنگلونه په افغانستان کې څه اهميت لري؟

ځنگل زموږ په هيواد کې خدايي سوغات، طبيعي او ملي شتمني ده. ځنگلونه په زړه پورې او د ليدو وړ منظرې لري او د وحشي حيواناتو او الوتونکو پټن ځايونه دي. د ځنگلونو د سيمو هوا پاکه، صافه او زړه وړونکې ده.

په افغانستان کې د ځنگلونو ساحه د دوو مليونو هکټارو په شا او خواکې ده. ځنگلي سيمې زموږ په هيواد کې د نورستان، ننگرهار، لغمان، کونړ، پکتيا، پکتيکا، بدخشان، بغلان، سمنگانو، سرپل، بادغيس او هرات په ولايتونو کې دي.

ځنگل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورستان او کونړ د چارتراشو لرګي د نرۍ په سطحه ډېر پیرودونکي لري، او د هیواد مهم صادراتي قلم جوړوي. دولت پدې وروستیو وختونوکې کلکه پاملرنه کړې چې ځو د ونو د وهلو مخه ونیسي، په دې سیموکې د ډول ډول نیالګیوکینول لازم دي.

په ټولګي کې دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، له هرې ډلې څخه دې یو تن پر یوې لاندینۍ موضوع خبرې وکړي او له بحث څخه وروسته دې د خپل بحث نتیجه د ټولګي تر مخ بیان کړي.

- د پسه او غوا په هکله معلومات ورکړئ؟
- د وحشي حیواناتو په هکله څه پوهیږئ؟
- د ځږ ځایونو په هکله دې معلومات راټول کړي.
- د طبیعي ځنګلونو په هکله دې څرګندونې وکړي.

پوښتنې

ګرانو زده کوونکو لاندیني جدول ته په ځیر سره پاملرنه وکړئ. د کلمو او اصطلاحاتو ترخنګ عدد د الفبا د اړوند توري سره، چې توضیحات لري، په خپلو کتابچوکې ونښلوئ. د مثال په توګه د ۴ عدد د الف له توري سره اړیکه لري.

۱	اوښ	الف	پوستکی یې زموږ د هیواد د صادراتو مهم قلم دی.
۲	غوا	ب	د ځږ ځایونو لپاره له یوه ځایه بل ځای ته کډه کوي.
۳	کوچیان	ج	له هغه نه په سپرلي، باروړلو، وزلوبې او نیزې وهلوکې ګټه اخلي
۴	د قره قل پسه	د	وفا داره حیوان دی چې ځوځ خوري او بار وړي.
۵	آس	هـ	شنې بوټي لرونکې سیمې دي چې د پسونو، وزو، آس، غوایي او خرو رمې پکې څري.
۶	ځنګلونه	و	له هغې څخه لبنیات لاسته راځي.
۷	پسته او بادام	ز	زموږ د هیواد له صادراتي میوو څخه دي.
۸	ځړ ځایونه	ح	زموږ طبیعي او ملي شتمني ده.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د وحشي حیواناتو نوموونه واخلئ او په خپلو کتابچوکې د هریوه په هکله یو مطلب ولیکئ، چې له هغو سره باید څه وشي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاني منابع

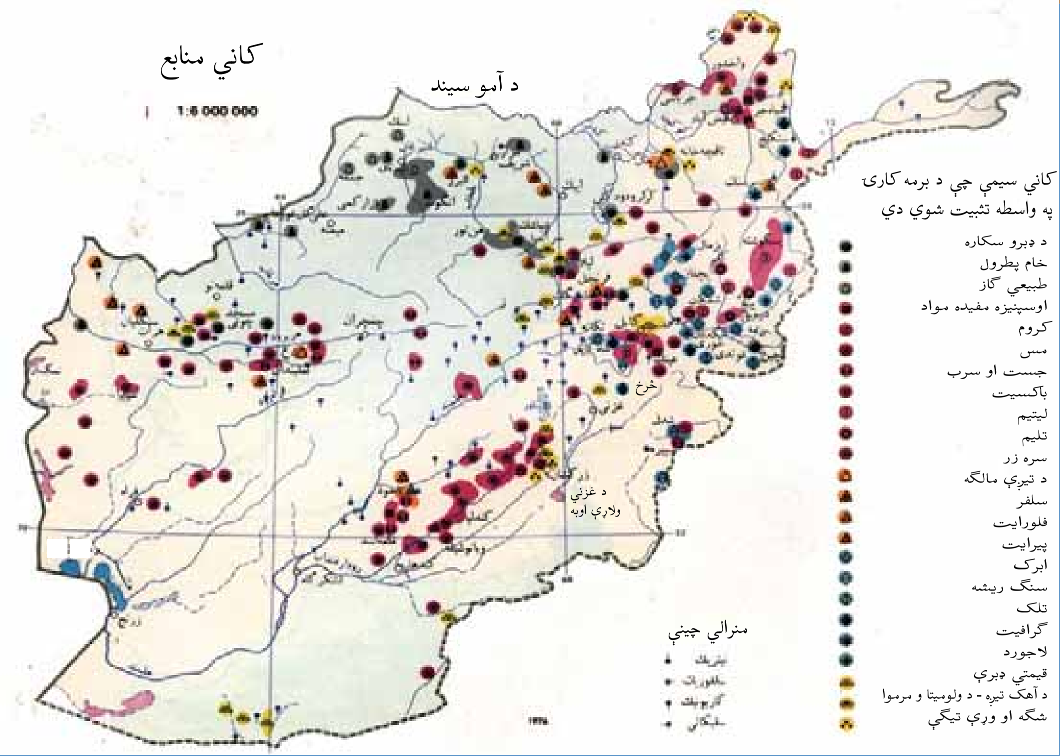

د هیواد په اقتصادکې له کانونو گټه اخیستل څه اهمیت لري؟

افغانستان بیلابیل کانونه، لکه: نفت، طبیعي گاز، د ډبرو سکاره، اوسپنه، مس، سره زر(طلا)، سپین زر، سرپ، جست، مالگه، سلفر، قیمتي ډبرې او د مرمرو ډبرې لري.

اوسپنه

اوسپنه د ځمکې په پوټکي (قشر) کې ډېره په نصواري، سور، تور او ژیړ لیمویي رنگونو پیداکیږي. افغانستان د اوسپنې زیات کانونه لري. چې ډېر مهم یې د حاجیگک د اوسپنې کان دی، چې د اوسپنې اندازه یې په سلوکې ۶۳ ته رسیږي. همدا رنگه د اوسپنې کانونه په ارزگان، د کندهار په خاکریز، د جوزجان په فیض آباد، پکتیا، هرات او د پروان په جبل السراج کې پیداکیږي. زموږ د هیواد پښنگران په لاسي صنایعوکې له اوسپنې څخه د بزگرۍ، ترکانۍ او د کورونو د کار وسایل جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مس

له مسو ګټه اخستل

په لرغونو زمانوکې د ډبرو او لرګیو د وسایلو ځای د مسو سور رنګه پوست فلز ونیو او انسانانو یو ګام د پرمختګ په لور کېښود.

د مسو کانونه زموږ د هیواد د لوګر په عینکو، د میدان په کهنه خمار، د کابل په چکري منار، د کندهار په خاکریز، غوربند، بدخشان او د بلخ په ولایتونوکې شته دي. مس د برېښنا او حرارت قوي هادي دي. د هغه له سیمونو څخه د برېښنا په لینونوکې ګټه اخیستله کیږي. زموږ د هیواد مسګران له مسونه واړه او غټ مسي دیګونه، چلوصاف، غوري، آبګردان، ځمڅۍ، کفګیر، کاچوغې او نور د اړتیا وړ شیان جوړوي.

سره زر

د سرو زرو قیمتي فلز، ښه رنګ اوپه زړه پورې ځلا لري. سره زر زنګ نه اخلي. د پیسو لوی ملاتړي دي. د هغوڅخه ډول ډول ګاڼې د ښځو زینت جوړوي. سره زر په زابل، کندهار او د بدخشان د ولایت دکوکچې د سیند په غاړوکې شته دي.

سپین زر

سپین زر لکه سره زر زنګ نه نیسي او د برېښنا او تودوخې قوی هادي دی. د ګاڼو په توګه ډېر استعمالیږي. کانونه یې په پنجشیر، د هرات په سیم غره او د کندهار په بي بي ګوهر سیمو کې شته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیمتي ډبرې

لاجورد د بدخشان ولایت په غرونوکې له لرغونو زمانو څخه پیژندل شوي او له هغو څخه ګټه اخیستل کیده او نړیوال شهرت لري اوله ۱ څخه تر ۵ درجو ویشل شوي دي. له هیواد څخه بهر ته صادریږي.

یاقوت، لال د بدخشان لاجورد او د پنجشیر زمرد نه یوازې د هیواد په قیمتي ډبروکې بلکې په سیمه او نړۍ کې شهرت لري او ډېر پیرودونکي لري.

د سرپو او جستو کانونه

نوموړي کانونه په هزاره جاتو، د هندوکش د غرو په لمنو، بلخ، بدخشان او کندهار کې موندل کیږي.

د مالګې کانونه

د مالګې کانونه د تخار په تالقانو، د جوزجان په اندخوی، هرات، مزارشریف او د غزني د مقر په سیموکې شته دي. د ډبرو شین رنګه، شنه بخنه ډبرینه غرنۍ مالګه د هزاره جاتو په سیموکې پیداکیږي. د تالقانو او د هزاره جاتو له ډبرینې مالګې څخه د خوړو په توکوکې زیاته ګټه اخیستله کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلفر

د سلفر يا گوگړوکان د (۶۰۰) ټنو په ظرفيت په مزارشريف او يوه اندازه يې د بدخشان په اشکاشم کې تثبيت شوې ده.

د ټولګي دننه فعاليت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وويشل شي، هره ډله دې د افغانستان د کانونو د دوو عنوانو په هکله سره بحث وکړي او نتيجې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د لاندې جدول هر يو کان د افغانستان په کومو سيمو کې ډېر دی. هر کان په خپلو کتابچو کې د يوې کرښې په وسيله له اړوندې سيمې سره ونښلوئ

کانونه	جغرافيايي سيمې
اوسپنه	ـــــ زابل او کندهار
مس	هزاره جات او د هندوکش د غرو لمنې
سره زر	ــ د ارزګان ولايت او د باميان حاجيګک
سپين زر	د تخار تالقان او د جوزجان اندخوی
قيمتي ډبرې	د لوګر عينک، د ميدان کهنه خمار، پنجشير او بدخشان
سرپ او جست	ـــ مزارشريف
مالګه	ـ د بدخشان غرونه
سلفر	پنجشير او د هرات سيم غر

۲- د اوسپنې د کانونو اهميت بيان کړئ.

۳ـ د مسو د کانونو ډېرې مهمې ځانګړتياوې بيان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

هر زده کوونکی دې د خپلې سيمې د يوه کان په هکله معلومات راټول کړي او د جغرافيې په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاني سون مواد

د ډبرو د سکروکان

د افغانستان د سون د توکو له منابعو سره آشنا شئ.

د ډبرو سکاره

ستاسو په نظر د ډبرو سکرو د پیدایښت منشاء له څه نه ده؟

د ډبرو سکاره نباتي منشاء لري او د رسوبي ډبرو له جملې څخه دي، چې د سون موادو په توګه ورنه کار اخیستل کیږي. زموږ د هیواد د ډبرو سکروکانونه د هندوکش د غرو له رامنځ ته کیدو سره یوځای منځ ته راغلي دي. په هغه وخت کې ځنګلونه د ډبرینو طبقاتو په منځ کې واقع شوي وو، او د ډېر فشار او تودوخې له امله په یوې اوږدې مودې کې د هوا د نشتوالي له امله د ډبرو سکرو باندې اوښتي دي. چې اوس د سمنګانو په صوف دره، د پلخمري په کرکر، د سیغان درې په اشپشتي، د هرات کرخ، او د تخار په بنګي کې بې لوېي زیرمې تثبیت شویدي. د صوف د درې د ډبرو سکرو له کان څخه د امیر عبدالرحمن خان له دورې څخه په ابتدایي شکل سره ګټه اخیستنه پیل شوې ده او زیرمه یې ۷۲ ملیونو ټنو په شاوخواکې تثبیت شوې ده. د پلخمري د کرکر د ډبرو د سکروکان زیرمه چې د کوک ښه جنس لري د څلور ملیونو ټنو په ظرفیت اټکل شوې ده. د هرات د کرخ سکاره د سبزک د غاښي لاندې پراته دي. د بنګي د سکرو زیرمې تر اوسه لاس نه دي خوړلې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نفت

له نفتو څخه څه ګټه اخیستله کیږي؟

دا توکی حیواني منشاء لري چې د سمندري حیواناتو له اجسادو څخه چې په یوه اوږده موده کې د ځمکې د رسوبي طبقاتو په منځ کې د زیات فشار لاندې واقع او خوسا شوي په لاس راځي. د نفتو له چاڼېدو څخه، د الوتکو تیل، ډیزل د ډیزلي ماشینونو د سون لپاره، پټرول د پټرولي ماشینونو د سون لپاره، د خاورو تیل او نور مشتقات یې، لکه: مبلایل، ګریس، وایکم، قیر، واسلین او داسي نور لاس ته راځي.

په افغانستان کې د ۱۳۱۴ هـ ش کال څخه تر ۱۳۴۳ هـ ش پورې د طبیعي ګاز او نفتو پلټل شوي او په پایله کې یې څرګنده شوه چې د تخار د رستاق له ولسوالۍ څخه د ایران تر سرحده د آمو سیند تر ختیځ، لویدیځ او سویل د ترکستان د تیربند ترشمالي لمنو، لویدیځ هندوکش، او د بابا تر غره پورې د نفتو د پیدایښت لپاره برابرې دي. د نفتو زیرمې په رستاق، تالقان، د میرعلم په ابدان، شبرغان، میمنې، هرات او هلمند کې تثبیت شوي دي.

طبیعي ګاز

طبیعي ګاز په شبرغان کې د خواجه ګوګردک، یتیم تاق، خواجه برهان اوجر قدوق په سیموکې شته دي. چې پخوایې را ایستنه د روسانو په وسیله شوې او یوه برخه یې د پایپ لین په وسیله پخواني شوروي ته صادرشوي وو.

د طبیعي ګاز له سوزولو څخه په ژمي کې د کورونو په تودولو، د غذایي موادو په پخولو او د ګازي څراغونو په روښانولو کې کار اخیستل کیږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي: هره ډله دې د یوه کان د ډبرو د سکرو، نفت او طبیعي ګازو په هکله سره بحث وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ د افغانستان له کومو برخو د ډبرو سکاره لاسته راځي؟

۲ـ د نفتو د پیدایښت د منشاء په هکله څرګندونې وکړئ؟

۳ـ د طبیعي ګازو له سوزولو څخه څه ګټه اخیستله کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې په افغانستان کې د سون د موادو د اهمیت په هکله معلومات راټول او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروېشتم لوست

په افغانستان کې صنايع او سوداګري

غالۍ

د هیواد د لاسي صنايعو په هکله څه معلومات لرئ؟

تعريف

صنعت د لومړنيو توکو د شکل له بدلون څخه په ګټورو توکو بانديې د هغو له بدلون څخه عبارت دی. دا لومړني توکي کيدای شي چې کرنيز، حيواني او يا کاني محصولات وي چې د توليدي مالونو لپاره کارخانو ته وړل کيږي. صنعت پر دوو برخو ويشل کيږي: لاسي صنايع او ماشيني صنايع.

الف ـ لاسي صنايع

د ډېرو لرغونو زمانو څخه چې زموږ نيکونه په کرنې بوخت شول، د خپلو اړتياوو د ليرې کولو لپاره يې په لاسي صنايعو لاس پورې کړ. دا کار يوه ښه بوختيا او د خلکو د ستونزو د له منځه وړلو لپاره د پيسو پيداکول و. شپږ زره کاله مخکې، د بلخ کروندګرو رسيدلي غنم او وربشي د هغه لور په وسيله ريبلي چې د چقماق له ډبرو څخه جوړ شوي و. د نولسمې پېړۍ په وروستيو وختونوکې زموږ د هيواد په سلوکې ۹۸ خلک په کليوالي ژوند بوخت وو او له لاسي صنايعو څخه يې ګټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخیستله هغوی د پخولو او تارتاوولو او اوبدلو فن زده کړ.

په لاسي صنایعوکې یې له حیواني سرچینو تر لاسه شوې ورۍ، پت، پوستکی او وریښم له نباتي منابعو لکه، پنبې او سنډ اوکاني منابعو، لکه اوسپنې، مسو، سرو زرو، سپینو زرو او خاورو نه کار اخیست.

غالۍ اوبدل: د غالۍ اوبدل له لرغونو زمانو څخه تر اوسه پورې زموږ د هیواد د شمالي برخو د خلکو تر منځ رواج لري. د فاریاب د دولت آباد، اندخوی، اقچې او د بلخ د دولت آباد خلک د ښو او عالي جنس او په زړه پورې ډیزاین او رنګ لرونکو غالیو جوړولو او اوبدلوکې او په قرقین،کندز او هرات کې هم د غالۍ اوبدل رواج لري. د مروې، د فاریاب دولت آباد، اندخوی او اقچې په نامه غالۍ ډېر کورني او بهرني پیرودونکي لري.

د غالۍ ښه جنس، زموږ د هیواد د صادراتو ستر او مهم قلم جوړوي، چې هند، پاکستان، اروپا، روسیې او امریکا ته صادریږي.

فلزکاري: زموږ د هیواد پښګران له اوسپنې څخه د کرکیلې، ترکاڼۍ او د کورونو د اړتیا وړ وسایل جوړوي. ددې وسایلو په منځ کې د کابل د ده دانا د پښګرانو یوم او د چاریکارو او لغمان د حیدر خانیو د پښګرانو چړې شهرت لري. زموږ د هیواد فلزکاران د موټرو په ترمیم، د دروازو،کړکیو او اوسپنې زینو په جوړولو او د ودانیو په سیم کارولوکې شهرت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب ـ په افغانستان کې ماشیني صنایع

افغانستان د ماشیني صنایعو له نظره د مخ پر ودې هیوادونو له ډلې څخه دی. د ماشیني صنایعو بنسټ لومړی ځل د امیر شیرعلي خان په دوره کې کېښودل شو او د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې دوه صنعتي فابریکې د ماشین خانې، او وړې اوبدلو د فابریکو په نامه تاسیس شوې چې د هغو تولیداتو د عسکري قطعاتو اړتیا پوره کوله. د افغانستان د نورو مهمو ماشیني صنایعو په لړ کې کولای شو د کابل جنګلک فابریکې، د بغلان بورې جوړلو فابریکې، د کندز د سپین زر غوړي، د مزارشریف د بریښنا او بخار پروژه، د سمټو فابریکې، د اوبو د بریښنا د دستګاوو لکه: نغلو، سروبي، درونټې، ماهیپر، کجکي او ګرشک څخه نوم واخلو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان سوداګري

ستاسو په نظر سوداګري د اقتصاد په وده کې څه رول لري؟

د هرهیواد ترقي او پرمختګ د کورنیو تولیداتو په زیاتوالي او ډولونو پورې اړه لري. په هره اندازه چې تولیدات ډول ډول او صادرات زیات وي په همغه اندازه یو هیواد په ځان بسیا او خلک یې په هوسایې او آرامتیا کې ژوند کوي او د پیسو ارزښت او قدرت یې زیاتوالی مومي.

له خپلواکۍ څخه وروسته په ۱۲۹۸ هـ ل کې زموږ په هیواد کې پر سوداګرۍ باندې څارنه او پاملرنه وشوه. افغاني استازي مسکو، لندن، برلین،اتقرې او تهران ته ولیږل شول ترڅو په سوداګرۍ کې آسانتیاوې منځ ته راشي او د افغانستان صادرات په زیاته اندازه بهرته صادر شي. زموږ د هیواد صادرات په لومړۍ درجه کې حیواني محصولات لکه: وړۍ، پوستکي، کولمې، د قره قل پوستکي، غالۍ، ټغرونه او په دوهمه درجه نباتي محصولات، لکه: تازه او وچه میوه او همدارنګه قیمتي ډبرې او طبي نباتات دي چې بیلابیلو هیوادونو ته صادریږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په بیلابیلو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لاسي یا ماشیني صنایعو پر یو ډول باندې سره بحث وکړي او نتیجه دې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ صنعت تعریف کړئ؟
۲ـ د غالۍ اوبدلو صنعت د هیواد په کومو سیمو کې ډېر رواج لري؟
۳ـ د افغانستان د غوره ماشیني صنایعو نومونه واخلئ.
۴ـ د هیواد اقتصاد څه وخت وده کولای شي؟
۵ـ دافغانستان د غوره صادراتي محصولاتو نومونه واخلئ او کومو هیوادونو ته صادریږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

ستاسو په ولایت کې کوم لاسي او ماشیني صنایع رواج لري، خپل معلومات راټول او د جغرافیې په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلرويشتم لوست

مواصلاتي جغرافيه

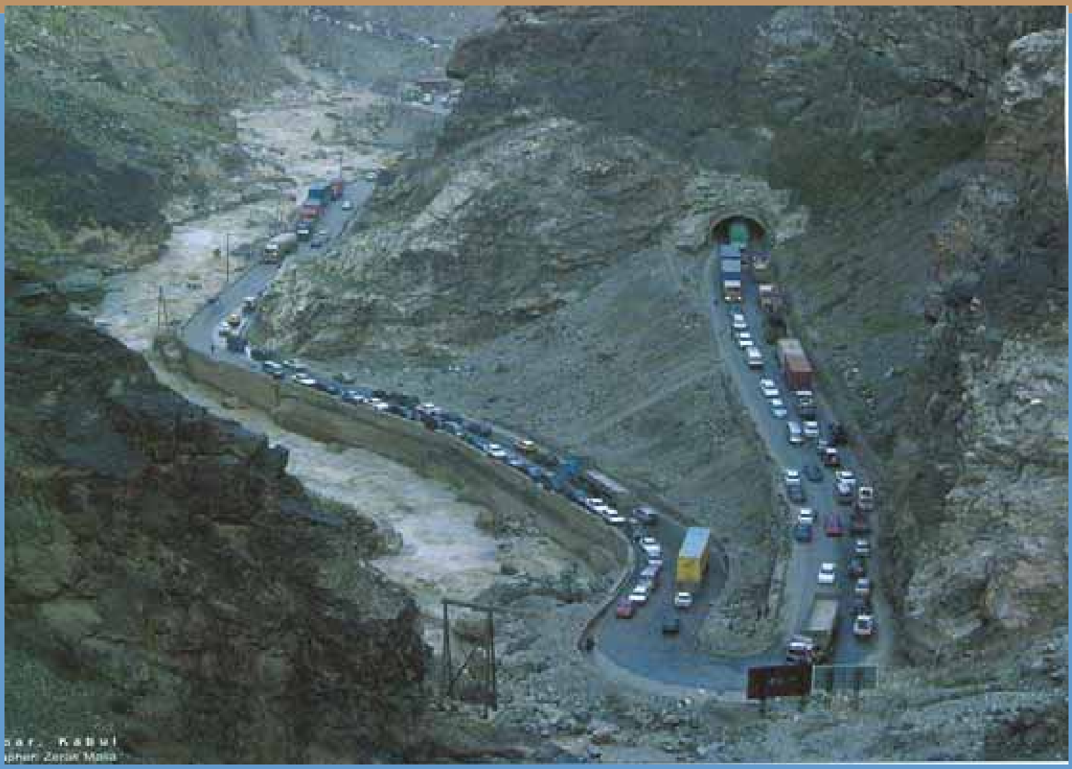

د وچي مواصلاتي لاره

ستاسو په نظر لارې او د ورلو او راوړلو وسايل دخلكو په ژوند كې څه اهميت لري؟

لاره

د خلكو ډېره طبيعي ارتباطي وسيله ده، لاره د يوه هيواد په اقتصادي، ټولنيز او فرهنګي پراختيا كې مهم عامل شميرل كيږي. د لارو رول د كلتور او تمدن په پراختيا او د قومونو او ملتونو په نږديوالي كې زيات ارزښت لري. لاره د شتمنۍ د زياتيدو وسيله ده، كرنيز او صنعتي توليدات د لارو په وسيله له توليدي سيمې څخه لګښتي سيمې ته رسول كيږي.

د افغانستان مواصلاتي لارې په دوو برخو ويشل كيږي:

۱ـ دوچې لارې ۲ـ هوايي لارې

په افغانستان كې ډول ډول موټر په سړكونو او ډول ډول الوتكې په هوايي كرښو كې د خلكو او مالونو د ليږدولو لپاره فعاليت كوي. په افغانستان كې د موټرو د بيلابيل ډولونو د واردولو نه د مخه، زموږ په هيواد كې كورني او بهرني سوداګري د حيواناتو، لكه: اوښ، آس، او كچرو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاروان په وسیله ترسره کیده. کله چې موټر د امیر حبیب الله خان په دوره کې هیواد ته وارد شو، ډول ډول بارورونکي او ګرځندي موټر زموږ په هیواد کې زیات شول او د موټر د تګ د سړکونو په جوړولو هم اقدام وشو. له هغه وخته تر اوسه پورې د (۱۵۰۰۰) کیلو مترو نه زیات د موټر د تګ سړکونه جوړشوي چې کابو نیم یې پاخه او کانکریټي دي او نور سړکونه یې خامه دي چې د هیواد بیلابیلي سیمې سره نښلوي. په افغانستان کې د سوداګریز مالونو لیږدونه د سرحدي بندرونو له لارې لکه تورخم، سپین بولدک، اسلام کلا، تورغنډی و د آمو د سیند د غاړو بندرونو تاشګذر، شیرخان بندر، حیرتان او کلفت نه کیږي.
دا سړکونه او لویې لارې د کرنیزو، صنعتي او د سوداګریز مالونو د پراختیا سبب ګرځیدلي او د سویلي آسیا او د منځنۍ آسیا د هیوادونو ترمنځ اړیکې ټینګوي.

د مهمو سړکونو جدول چې کابل د هیواد له بندرونو او ولایاتو سره نښلوي

شمیره	د سړک نوم	واټن په کیلومتر
۱	کابل ـ کندهار	۴۸۳
۲	کندهار ـ هرات تورغندی	۶۷۹
۳	هرات ـ اسلام کلا	۱۲۴
۴	قندهار – سپین بولدک	۱۰۴
۵	کابل – تورخم	۲۳۱
۶	کابل – شیرخان بندر	۴۰۵
۷	پلخمری– مزار شریف – شبرغان	۳۶۰
۸	کابل – ګردیز	۱۳۲
۹	ګردیز – خوست	۱۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوايي حمل او نقل

د الوتکو کورنۍ او بهرنۍ الوتنې د خلکو په ژوند کې څه اهمیت لري؟

د کرښو هغه تګلوري چې الوتکې يې په فضا کې له یوه ښاره تر بل ښاره پورې وهي هوايي لارې او هوايي کرښې ورته ویل کیږي. الوتکه د مسافرت ډېره چټکه او آرامه وسیله ده چې مسافران، قیمتي او نازکه سوداګریز توکي په کم وخت کې نورو لیرې او نیږدې سیمو ته وړي. په ۱۲۹۸ هـ لمریز کې وروسته له دې چې د هیواد خپلواکي ترلاسه شوه د المان او روسیې له هیوادونو څخه الوتکې و پیرودل شوې او لومړنۍ هوايي ډګر د کابل د ښار په خواجه رواش کې جوړشو. اوس ډول ډول ملکي او پوځي الوتکې د هیواد په دننه او بهر کې د مسافرینو او سوداګریزو مالونو په لیږدولو، الوتنو او فعالیت بوختې دي.

کورنۍ الوتنې له کابل څخه ولایتونو او هغو سیمو ته ترسره کیږي چې هوايي ډګرونه پکې جوړ شوي دي. بهرنۍ الوتنې له کابل نه اسلام آباد، نوي ډیلي، تهران، دوبۍ، شارجې، اورمچی، فرانکفورت او نومورو ښارونو څخه بیرته کابل او کندهار نړیوالو ډګرونو ته ترسره کیږي. د کابل د خواجه رواش میدان کانکریټي او د کندهار میدان قیر شوي دي. وروسته د ننګرهار، کندز، مزارشریف، هرات او پکتیا هوايي ډګرونه جوړشول. د هیواد په بیلابیلو سیمو کې نور هوايي ډګرونه خامه دي. وروستی هوايي ډګر په ۱۳۷۲ هـ ل کې په بامیانو کې د (شیبرتو) په نامه جوړ شوی دی.

په هوايي ډګرونو کې الوتکې، د الوتلو کرښې (Runway)، ترمینال، مخابراتي وسیلې، نقلیه وسایل د الوتکو زینه، هوټل، د مسافرینو خونې او فني او مسلکي پرسونل شتون لري.

د آریانا ملي هوايي شرکت په ۱۳۳۳ هـ لمریز کال کې چې په سلوکې ۵۱ پانګه یې د افغانستان ملي پانګه او په سلوکې ۴۹ یې د اندیمار د کمپنۍ په پانګې چې وروسته یې ځای پان امریکن ونیو (د آریانا افغان الوتنه) په نامه جوړ شو. په لومړیو کې د آکوتا ډوله الوتکو چې د دیرش تنو ظرفیت یې درلود په کورنیو او بهرنیو ډګرونو کې کار پیل کړ. وروسته بل ملي شرکت (د باختر افغان الوتنې) په نامه جوړ شو. زموږ په هیواد کې اوس ځینې خصوصي هوايي شرکتونه هم فعالیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دوه بیلابیلو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د وچې او هوايي لارو څخه پر یوې باندې بحث وکړي او پایله دې خپلو ټولګیوالوته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ـ د لارو اهمیت بیان کړئ؟

۲ـ افغانستان ته د موټرو د واردیدونه مخکې کورنۍ او بهرنۍ سوداګري د .... په وسیله ترسره کیده.

۳ـ له هوايي ګرېنو نه مقصد څه دی؟

۴ـ د کابل نه د الوتکو الوتنې کومو کورنیو او بهرنیو ښارونو ته ترسره کیږي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د لغتونو او اصطلاحاتو عددونه د الفبا د اړوندو تورو سره په خپلو کتابچو کې ونښلوئ او ولیکئ.

۱	الوتکه	الف	په دوو برخو د وچې او هوايي لارو ویشل شوې دي.
۲	موټر	ب	د موټر د واردیدو او سړک جوړولونه مخکې سوداګریز مالونه د حیواناتو په واسطه، لکه: اوښ، آس او کچر له یوه ځایه بل ځای ته وړل کیده.
۳	د څارویو کاروان	ج	پر سړک تګ او راتګ کوي خلک او مالونه لیږدوي.
۴	د افغانستان بندونه	د	په هوايي الوتنو کې مسافرین، نازک او قیمتي مالونه په کم وخت کې په آرامه توګه له یوه ځایه بل ځای ته لیږدوي.
۵	لارې	هـ	د کرنیزو، صنعتي او سوداګریزو مالونو د ودې او د سویلي او منځنۍ آسیا په منځ کې اړیکې ټینګوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي خلاصه

– افغانستان غرنی هیواد دی، چې د آسیا د لویې وچې په سویل کې د (۶۵۲۰۰۰) کیلومتره مربع په پراخوالي سره پروت دی.

ـ د افغانستان دریمه برخه خاوره غرنۍ ده او ځینې برخې یې هوارې دي.

ـ د افغانستان یوڅه برخه خاوره د مارګو، سیستان، بکوا او داسې نورو دښتو نیولې ده.

ـ افغانستان د جغرافیایي موقعیت او طبیعي جوړښت له نظره په شپږو اقلیمي سیمو صحرایي،غرني، مونسون، مدیترانه یي، ستپي او توندرا باندې ویشل شوی دی.

ـ د افغانستان د غرونو غوره لړونه هندوکش، د بابا غر، سفید کوه، سیاه کوه او سپین غر دي. چې د کاني توکو د لویو زیرمو لرونکي، د ډېرو سیندونو سرچینه او د هیواد پر آب و هوا ډېره اغیزه لري.

ـ د افغانستان سیندونه په پنځو اوبه لرونکو حوزو کابل، آمو، هلمند، هریرود او ترلو حوزو باندې ویشل شوي دي.

ـ د افغانستان ډېر اوږد سیند د هلمند سیند دی چې د بابا د غره له لویدیځو لمنو څخه سرچینه اخلي او لویدیځ لورته بهیږي.

ـ د هریرود سیند د افغانستان او ایران ترمنځ له اسلام کلا څخه د ذوالفقار تر سیمې پورې طبیعي پوله جوړوي.

ـ د افغانستان په ځینو برخو کې چې ترلې حوزې لري جهیلونه منځ ته راغلي دي، لکه: د سیستان هامون، د شیوا جهیل، د زرقول جهیل، د امیر بند او د غزني ولاړې اوبه.

ـ افغانستان یو پراخه هیواد دی چې د وګړو ویش یې په ټولو ځایوکې یوشان ندی، ختیځې سیمې د نفوسو نه ډکې او سویل لویدیځې او مرکزي سیمې کم نفوسه دي.

- افغانستان کرنیزهیواد دی. ډېر مهم حاصلات يې غنم، وريجې، جوار، اوربشې او نور دي.

- جغرافيايي موقعيت او طبيعي ځانګړنو ته په پام سره په افغانستان کې صنعتي او طبي نباتات لکه: پنبه، چغندر، ګني، زعفران، خوربه وله، سپيرکۍ، باديان او نور په کې وده کوي.

- د څارويو ساتل، د افغانستان له منابعو څخه يوه مهمه سرچينه ده، چې پسونه، وزې، د قره قل پسونه، غواګاني او نور پکې شامل دي.

- افغانستان بيلابيل کانونه لکه: اوسپنه، مس، سره زر، سپين زر، قيمتي ډبرې، سرپ، جست، مالګه او سلفر لري.

- افغانستان د سون بيلابيل کاني توکي، لکه: د ډبرو سکاره، نفت او طبيعي ګاز لري چې د هيواد د اقتصاد په ودې او پرمختيا کې رول لري.

- په افغانستان کې صنايع په دوو برخو لاسي صنايعو (د غالۍ اوبدل...) او ماشيني صنايعو (د کابل جنګلک فابريکه او ...) ويشل کيږي.

- په افغانستان کې ډول ډول موټر په سړکونو او په وچو لاروکې، او راز راز الوتکې په هوايي کرښو کې د مسافرينو او سوداګريزو مالونو د ليږدولو لپاره فعاليت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

د آسیا لویه وچه

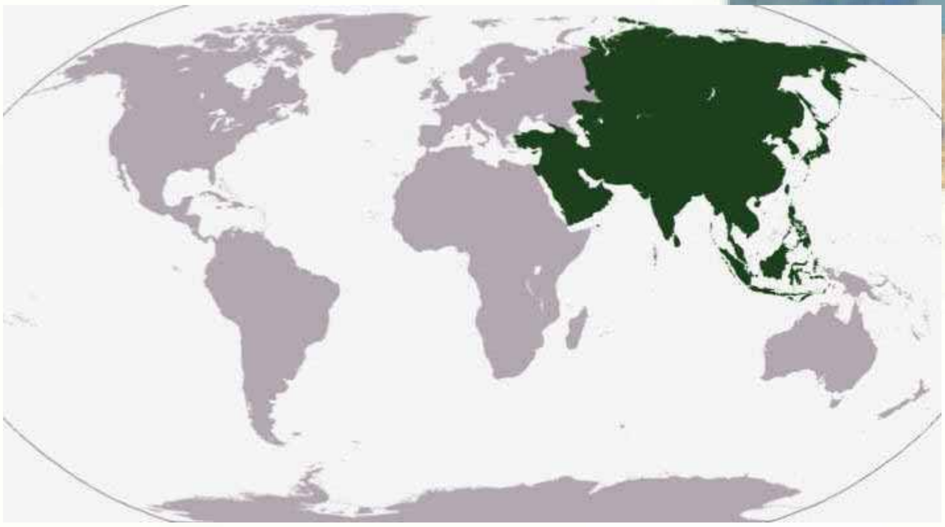

په دې څپرکي کې لولو:

- د آسیا د لویې وچې جغرافیه
- څلورخواوې او موقعیت
- طبیعي جغرافیه: غرونه
- سیندونه
- د آسیا د لویې وچې جهیلونه، سمندرګي او خلیجونه.
- د آسیا اقلیم
- بشري جغرافیه
- اقتصادي جغرافیه
- کانونه او صنعت
- مواصلاتي جغرافیه
- سیاسي جغرافیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي له ویلو وروسته:

- په نړۍ کې د آسیا د لویې وچې له موقعیت سره آشنا شي.
- د آسیا طبیعي جغرافیې په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا له بشري جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې اقتصادي جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې د حمل او نقل په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا د لویې وچې له سیاسي جغرافیې سره آشنا شي.
- د آسیا د لویې وچې له اقلیم سره آشنا شي.
- د آسیا په لویه وچه کې د اقتصادي شتمنیو په اړه معلومات پیدا کړي.
- د آسیا د لویې وچې له مهمو سیندونو، سمندرګیو او جهیلونو سره آشنا شي.

له زده کوونکو څخه هیله کیږي چې ددې څپرکي په لوستلو سره لاندنیو مهارتي اهدافو ته ورسیږي.:

- د آسیا د لویې وچې انځورول او په هغې کې د سرحدونو، سمندرګیو، مهمو سیندونو، جهیلونو، غرونو او داسې نورو نښه کول.
- د آسیا د لویې وچې د نقشې پرمخ د طبیعي شیانو ښودل.
- د سپینې نقشې پرمخ د سرحدونو، سمندرګیو، مهمو سیندونو، جهیلونو او غرونو نښه کول او ټاکل.

پنځه ویشتم لوست

د آسیا د لویې وچې موقعیت او څلور خواوې

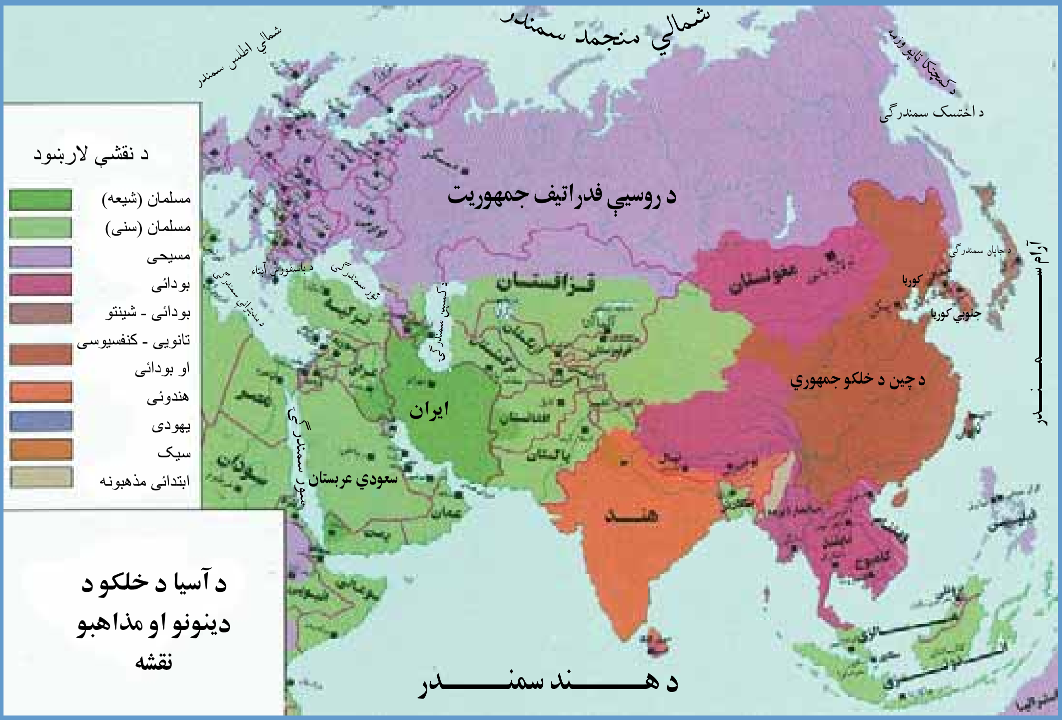

د آسیا نقشه له څلورو خواوو سره یې

آیا پوهیږئ چې آسیا تر ټولو لویه وچه ده؟

آسیا لویه وچه ده چې زیاته برخه یې په ختیځ او شمالي نیموکرو کې موقعیت لري. د آسیا لویه وچه د ختیځ طول البلد د ۲۵ درجو او د لویدیځ طول البلد د ۱۷۰ درجو په منځ کې، د جنوبي عرض البلد د ۱۰ درجو او د شمالي عرض البلد په ۸۰ درجو کې پرته ده. پراخوالی یې ۴۴،۲ ملیونه کیلومتره مربع دی. د آسیا د لویې وچې په شمال کې کنګل شوی شمالي سمندر، جنوب خواته یې د هند سمندر او ختیځ خواته یې آرام سمندر پراته دي. لویدیځ خواته د آسیا او اروپا د لویو وچو په منځ کې د اورال غرونه، د اورال سیند، د کسپین سمندرګی، تور سمندرګی او د باسفورس آبنا جوړه وي. د جنوب لویدیځ خواته سورسمندرګی او د سویز کانال آسیا له افریقا نه بیلوي. د شمال ختیځ خواته د بیرنګ آبنا ء آسیا د امریکې له لویې وچې نه جلا کوي.

د آسیا او اروپا لویې وچې یوځای د یوریشیا په نامه هم یادوي. څرنګه چې خلکو د آسیا اروپا او افریقا دریو لویو وچو په اړه له پخوا معلومات درلودل نو ځکه د لرغونې نړۍ په نامه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغو یادونه شوې ده.

د آسیا لویه وچه درې لویې ټاپو وزمې لري چې دا دي: د عربستان ټاپو وزمه، د هند ټاپو وزمه او د هند و چین ټاپو وزمه. په دې لویه وچه کې د نړۍ ډېرې لوړې څوکې پرتې دي.

د آسیا لویه وچه د لرغونو تمدنونو او دینونو زانگو ده. د نړۍ خلک آسیا د کلدې، آشور او بابل د لرغونو تمدنونو سره پیژني. د کتنې وړ او تاریخي آثار لکه په مکه معظمه کې د کعبې خونه او د اسلام د ستر پیغمبر زیارت په مدینه منوره کې ډېر اهمیت لري. حضرت آدم او بی بی حوا علیهما السلام په آسیا کې ژوند کاوه. د الله پاک لوی او مهم دینونه لکه د اسلام مقدس دین، د عیسویت او یهودیت دینونه او لوی ائینونه لکه بودیزم، کنفیسوس او نور په دې لویې وچې کې منځ ته راغلي دي.

د ټولگي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په بیلابیلو ډلو وویشل شي. هره ډله دې د ټولگي په مخ کې د آسیا جغرافیایي موقعیت، شاوخوا سمندرونه، کانالونه، آبناء گانې او ټاپو وزمې د نقشې پرمخ وښیې.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا د لویې وچې د شاوخوا سمندرونو نومونه واخلئ؟

۲ ـ خالي ځایونه په مناسبو کلمو پوره کړئ:

الف ـ د .... غرونه د آسیا او اروپا د لویو وچو په منځ کې طبیعي سرحد جوړوي.

ب ـ د .... سمندرگی او .... کانال آسیا له افریقا نه بیلوي.

ج ـ د .... آبناء آسیا د امریکا له لویې وچې نه جلا کوي.

۳ ـ د آسیا د دریو ټاپو وزمو نومونه واخلئ.

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د آسیا د لرغونو تمدنونو او بیلابیلو دینونو په اړه معلومات را غونډ کړي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولگي کې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبیعي جغرافیه

د همالیا غر

د آسیا د غرونو په اړه څه پوهیږئ؟

د آسیا لویه وچه لوړ غرونه، لوړې سطحې او پراخې دښتې لري. د آسیا ټولې لرغونې برخې د جیولوژي په دوهمه دوره کې د یو لوی سمندر د اوبو لاندې وې او د تیتس په نامه یادیدې چې د ارال او بالخاش جهیلونه او د کسپین او تور سمندرګی، د تیتس د سمندر د پاتیشونی برخه ده. اوس د تیتس سمندر له منځه تللی او د هغه پرځای د آسیا لویه وچه پرته ده. د آسیا د لویې وچې غرونه د پامیر له لوړې برخې نه پیل شوی ختیځ خواته د چین ترختیځ د سایبریا تر جنوب ختیځ او لویدیځ خواته د ترکیې تر آخره پورې پراته دي.

تکتونیکي فعالیتونو له دې لوړو او اصلي غرونو، پرته، واړه غرونه د همدغو غرونو په لور رامنځ ته کړي دي.

د آسیا ډېر جګ غرونه د هند په شمال کې د همالیا غرونه دي چې له ختیځ نه مخ پر لویدیځ پراته دي. جګه څوکه یې د ایورست په نامه یادیږي چې د سمندر له سطحې څخه ۸۸۴۸ متره لوړوالی لري. د همالیا د غرونو لویدیځ خواته په افغانستان کې د هندوکش غرونه په ایران کې د البرز او زاګروس غرونه، قفقاز غرونه، او په ترکیه کې د پونتیک او اناتولي غرونه پراته دي. همداراز ختیځ خواته د چین په شمال کې د تیانشان او د التایي لوړ غرونه دي. د مغولستان، تبت، ګوبي او پامیر لوړې برخې چې د آسیا د لویې وچې په منځنۍ برخه کې پراته دي. د آسیا ډېره لویه جګه سطح

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړوي. همداراز د آسیا لویه وچه پراخې دښتې لري چې دا دي:
د مغولستان دښتې، د ایران د کویر او لوت دښتې، د سوریې او عراق دښتې او په عربستان کې د ربع الخالي دښتې:

د ټولګي دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په بېلابېلو ډلو ووېشل شي، هره ډله دې د آسیا د طبیعي شیانو له جملې څخه یو لکه غرونه، دښتې، جهیلونه او د تېتس له سمندر نه پاتې سنمدرګی او د آسیا لوړې سطحې د نقشې پرمخ کې وښیي.

پوښتنې

۱ ـ د هندوکش د غرو لړۍ په کوم هیواد کې دي؟ او کوم لورته غځېدلې دي؟
۲ ـ د همالیا غر د آسیا په کومه برخه کې پروت دی او ځنګه ځوکه یې څومره لوړوالی لري؟
۳ ـ د ایران او ترکیې غرونه په څه نامه یادیږي او کومو خواووته پراته دي؟
۴ ـ د تیتس سمندر په کوم ځای کې و او څه ننبه یې پاتې ده؟
۵ ـ د آسیا د دښتو نومونه واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د یوه چوکاټ په منځ کې د پامیر لوړه سطح په ننبه کړي وروسته دې د آسیا دغرونو نومونه ولیکي او په راتلونکي درسي ساعت کې دې په ټولګي کې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا د لویې وچې د سیندونو په اړه څه پوهیږئ؟

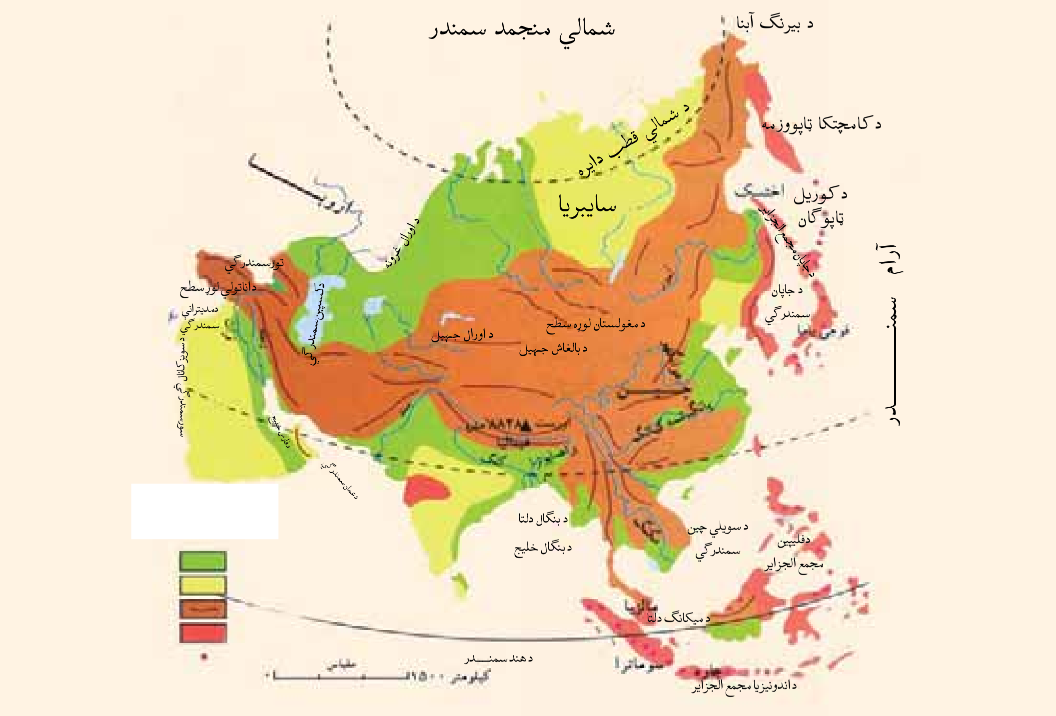

که څه هم چې د آسیا په لویه وچه کې پراخې دښتې پرتې دي چې خلک د اوبو د نشتوالي له امله له ستونزو سره مخامخ دي، خو بیاهم د آسیا لویه وچه ډېر سیندونه لري. د آسیا سیندونه د بهیر له مخې چې سمندرو خواته رواني دي په څلورو حوزو ویشل کیږي.

۱ ـ هغه سیندونه چې د سایبریا د جنوب له غرو څخه سرچینه اخلي او له سویل نه مخ پر شمال بهیږي او شمالي کنګل سمندرته ور تویږي له لویدیځ نه مخ پر ختیځ دادي: د ob اوب، ینسی او لینا سیندونه. ددې سیندونو اوبه کله کله شمالي کنګل شوي سمندر ته نږدې کنګل وهي.

۲ ـ هغه سیندونه چې د آسیا ختیځ خواته بهیږي او د آرام سمندر، سمندرګیو ته تویږي په ترتیب سره د شمال نه سویل خواته دادی: د آمور سیند چې د مغولستان له شمالي غرونو څخه سرچینه اخلي او د ولادیوا ستوک بندر ته نږدې د اخوتسک سمندرګي ته تویږي. د هوانګهو سیند چې د منځني چین له غرونو څخه سرچینه اخلي او د چیهلي په خلیج کې چې د کوریا د خلیج په لویدیځ کې پروت دی، تویږي.

د میکانګ سیند چې د سویلي چین له غرونو څخه سرچینه اخلي او د کمبودیا په سویل کې د سویلي چین سمندرګي ته تویږي.

۳ ـ هغه سیندونه چې د آسیا له ختیځ نه لویدیځ ته د هند د سمندر سمندرګیو، د عربو سمندرګي او د فارس خلیج ته توییږي دادي:
ایراوادي له میانمار څخه د مارتابان خلیج ته توییږي. د ګنګا سیند چې هندیانو ته سپیڅلی دی او د بنګله دیش په ځنګ کې د بنګال خلیج ته توییږي. د سند سیند چې د عمان په سمندرګي کې توییږي د کارون سیند او د دجلې او فرات سیندونه چې شط العرب (اروند رود) جوړوي او وروسته د فارس خلیج ته ورتوییږي.

۴ ـ هغه سیندونه چې د آسیا په داخلي جهيلونو کې توییږي دادي:
آمو (جیحون) او سیردریا (سیحون) چې د ارال په جهیل کې توییږي. د اورال سیند چې د آسیا او اروپا په سرحد کې بهیږي د کسپین په سمندرګي کې توییږي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په څلورو ډلو وویشل شي هره ډله دې له پورتنیو سیندونو څخه په یوه باندې په خپل منځ کې سره بحث وکړي او د نقشې پرمخ دې مطلب په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا سیندونه په څو برخو وېشل شوي دي؟
۲ ـ د آسیا د شمالي برخې د سیندونو نومونه واخلئ؟
۳ ـ هغه سیندونه چې د آرام سمندر، سمندرګیو کې توییږي نومونه یې واخلئ؟
۴ ـ هغه سیندونه چې په بنګال خلیج او عربو سمندرګي کې توییږي نومونه یې واخلئ؟
۵ ـ د افغانستان کوم سیند په ارال جهیل کې توییږي؟
۶ ـ هغه سیندونه چې د فارس په خلیج کې توییږي نومونه یې واخلئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

له سیندونو نه څه ګټه اخلو؟ په دې اړه یو پنځه کرښیز مطلب ولیکئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته ویشم لوست

د آسیا د لويې وچې جهيلونه، سمندرگي او خليجونه

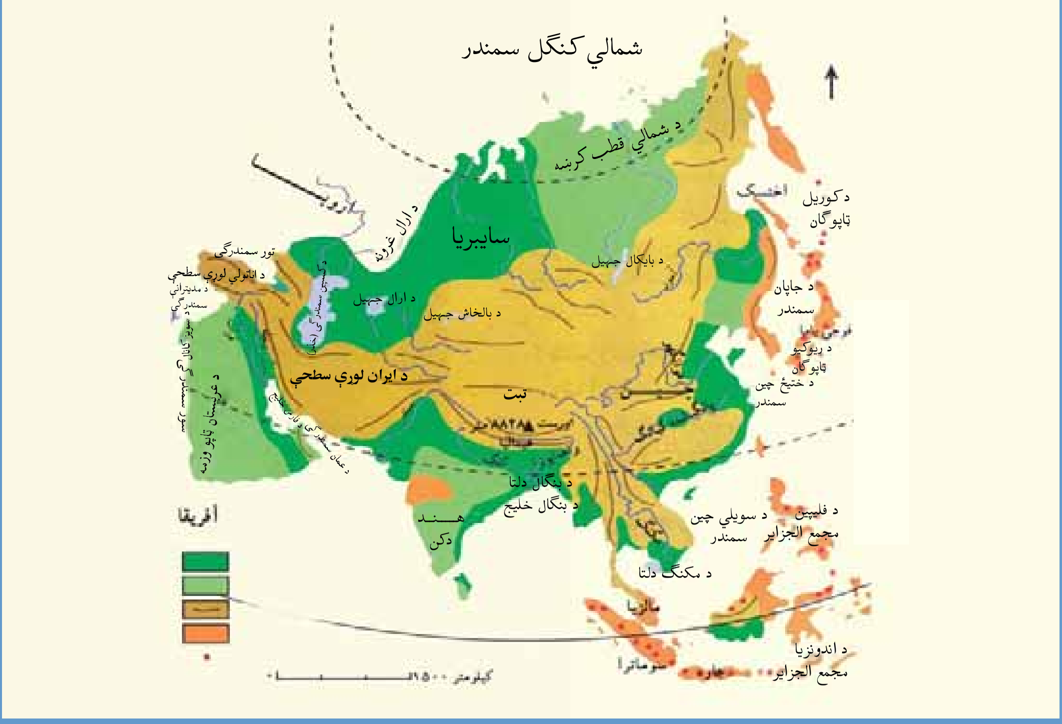

بنه ده چې زده کوونکي د آسيا د وچې جهيلونو، سمندرگيو او خليجونو په اړه معلومات ولري.

د آسيا مهم جهيلونه اکثرا د روسيې په سايبريا، چين، قزاقستان، منځنۍ آسيا، سهيل ختيځ او لويديځ آسيا کې پراته دي چې مهم يې دادي:

په سايبريا کې د بايکال جهيل چې د انگارا د سيند په اوږدوکې منزالي اوبه لري، اعظمي اوږدوالی يې ۷۰۰ کيلومتره او سور يې ۱۳۰ کيلومتره دی.

د خانکا جهيل د چين په ختيځ کې، په قزاقستان کې د بالخاش او ارال جهيلونه نامتو دي.

په قرغزستان کې د بسيک کول جهيل نامتو دی.

په افغانستان کې د چقمقتين او شيوا جهيلونه، د امير بند، د غزني ولاړې اوبه او د سيستان هامون جهيل ډېر نامتو دي.

د ايران په لويديځ کې د ارومیه جهيل نامتو دی.

په ترکيه کې د وان جهيل نامتو دی.

د سون کارۍ جهيل د شمالي کوريا په شمال کې، لوب نور او يو شمير زيات نور جهيلونه چې توريستي زياتې منظرې لري نامتو دي چې هر کال يو شمير سيلانيان د هغو جهيلونو ليدوته ورځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د آسیا د لویې وچې د خلیجونو په اړه معلومات لرئ؟

د آسیا سواحل پرې کرې او تاوراتاو ځایونه زیات لري، له دې امله د سواحلو په شاوخواکې بې زیات خلیجونه لیدل کیږي، چې ځینې یې د بیړۍ چلولو لپاره ښه لاره هواره کړې ده.

د آسیا د شمالي سواحلو خلیجونه: ډېر ناستوبې د اوب خلیج دی خو واړه نور کوچنې خلیجونه هم لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختیځې آسیا د سواحلو خلیجونه: د کرونوتسکي خلیج او نور.
د آسیا د سویلي سواحلو خلیجونه: د سیام خلیج، د بنګال خلیج، د فارس خلیج، د عدن خلیج او نور.
د آسیا لویدیځ ساحلي خلیجونه: کوچنی خلیج د عقبې د خلیج په نامه.
لوی او واړه سمندرګي هم په آسیا کې لیدل کیږي: د کسپین سمندرګی د آسیا په دننه کې چې د آسیا د لویې وچې په داخل کې ډېر لوی سمندرګی دی.
د آسیا د ختیځ سمندرګي: د بیرنګ سمندرګی د اخوتسک سمندرګی، د جاپان سمندرګی، ژیړ سمندرګی او د ختیځ چین سمندرګي دي.

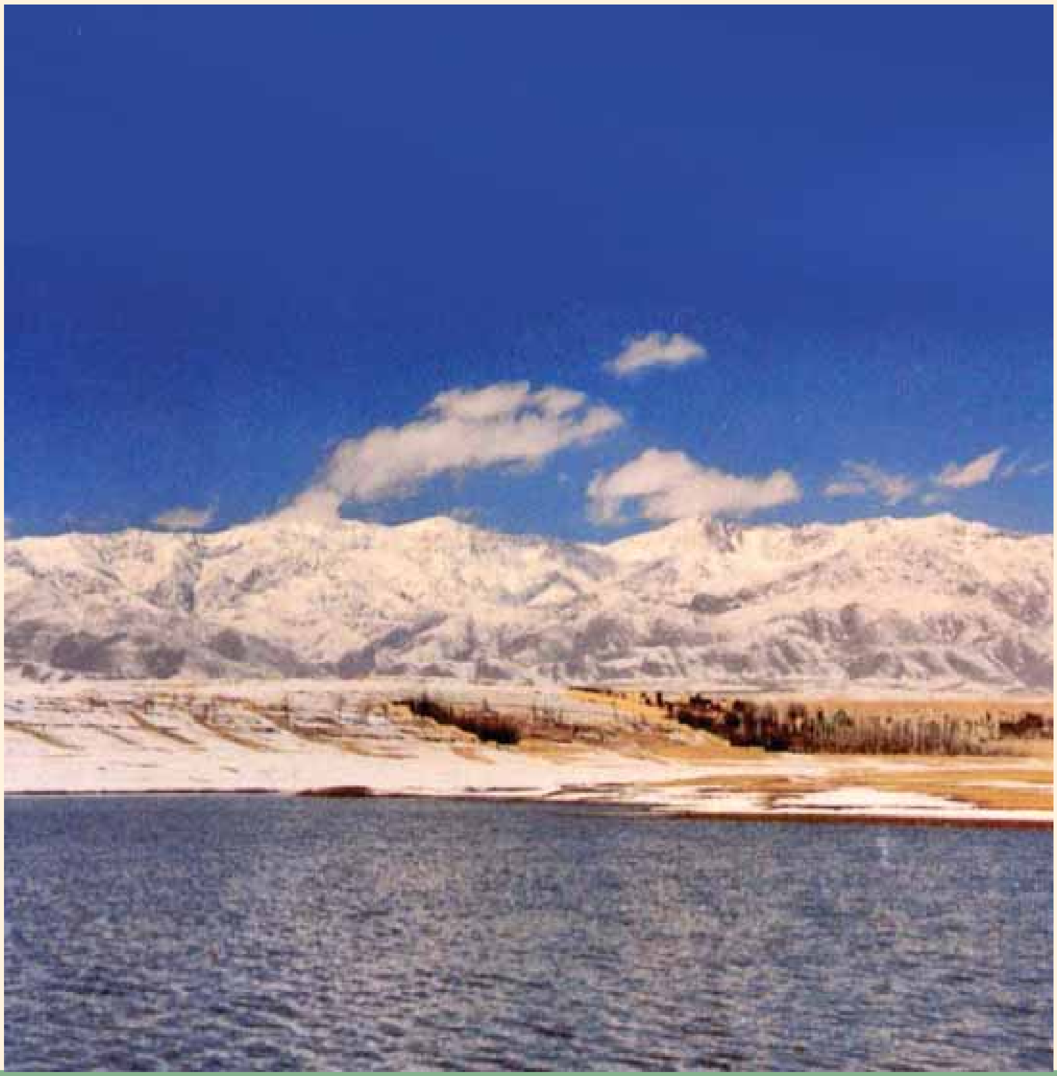

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا د سویل سمندرگی: د ختیځ چین سمندرگی، د جاوا سمندرگی، د اندامان سمندرگی، د عربو سمندرگی او د عمان سمندرگی چې زیات سوداگریز اهمیت لري.

د آسیا په لویدیځ کې سور سمندرگی د ډېر اهمیت وړ دی.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، لومړۍ ډله دې د آسیا جهیلونه، دویمه ډله دې د آسیا خلیجونه او دریمه ډله دې د آسیا سمندرگي په هغه نقشه کې چې د ټولګي مخې ته ځړېدلې ده وښیي.

پوښتنې

۱ ـ د آسیا د ختیځ د دریو سمندرگیو نومونه واخلئ؟

۲ ـ د جاپان سمندرگی کوم هیوادونه سره بیلوي؟

الف ـ ترکیه او سوریه　　ب ـ جاپان او کوریا

۳ ـ د کسپین سمندرگی د آسیا په کومه برخه کې پروت دی؟

الف ـ ختیځ　　ب ـ لویدیځ　　ج ـ شمال　　د ـ سویل　　هـ ـ منځنی

۴ ـ ولې د آسیا د سواحلو په څنګ کې ډېر خلیجونه شته دي؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هر زده کوونکی دې د آسیا نقشه انځور کړي او په هغه کې دې د مهمو سمندرگیو او خلیجونو نومونه ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهه ویشتم لوست

د آسیا د لویې وچې اقلیم

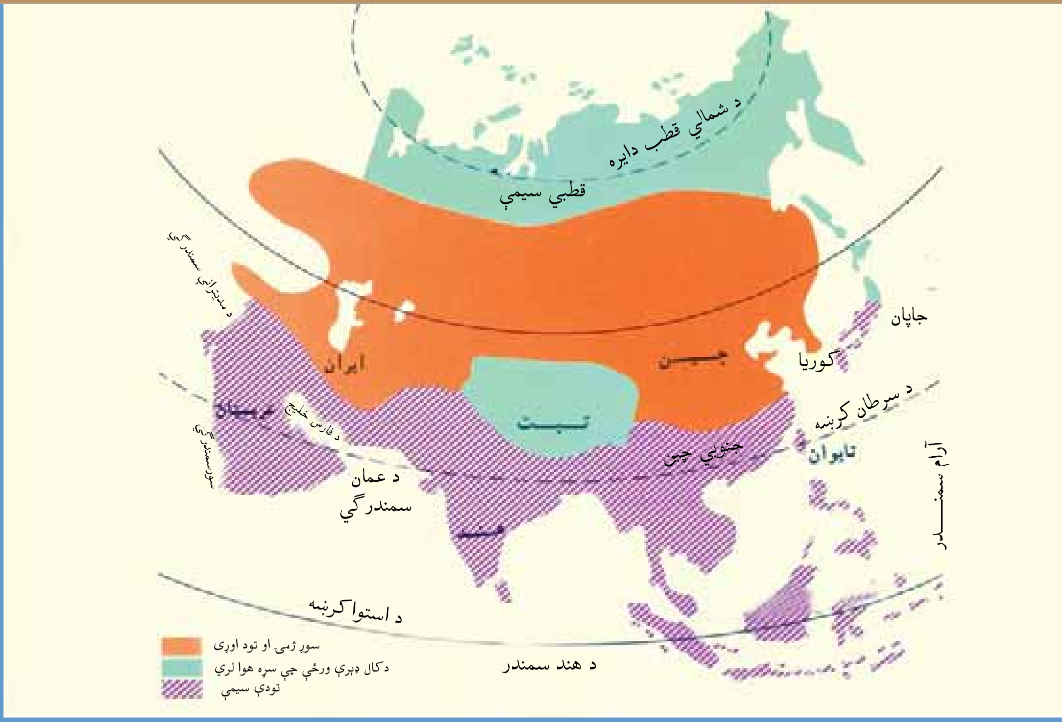

د آسیا د لویې وچې اقلیمي نقشه

آیا پوهیږئ چې د آسیا اقلیم ددې لویې وچې د خلکو په ژوند باندې څه اغیزه لري؟

آسیا ډېره پراخه او لویه وچه ده. داستوا له سیمې څخه ترشمالي قطبه او له ختیځ نه تر لویدیځ پورې بیلابیلې اقلیمي سیمې لري. لدې امله ده چې د آسیا په لویه وچه کې نباتي پیداوار، ځنګلونه، خاوره، د کورونو او جامو ډولونه بیلابیل او راز راز دي. د آسیا راز راز اقلیم په لاندې توګه دی:

۱ - د قطبي او یخچالي سیمو اقلیم

د آسیا د لویې وچې د شمالي سواحلو په اوږدوکې د شمالي عرض البلد له $66\frac{1}{2}$ درجو څخه تر ۸۵ درجو پورې قطبي برخې پراختیا پیداکړې ده. دا اقلیمي سیمه د تندرا سیمې په نامه یادیږي. ټیټ بوټي دلته زیات دي، خاوره یې حاصلخېزه نه ده. له ځنګل او واورې نه ډک وي. تودوخه یې ډېره کمه ده چې کابو د سانتي ګرید ۲۰- درجو ته رسیږي.

۲ ـ د قطب لاندې اقلیم

دا اقلیمي سیمه له ختیځ نه لویدیځ ته د سایبریا زیاته برخه نیولې ده. ژمی یې ډېر سوړ او دوبی یې لږ سوړ یعنې د ۱۸ او ۱۹ درجې د سانتي ګرید دی. ستنیز پاڼي همیشني شنه ځنګلونه په دې سیمې کې زیات دي.

۳ ـ د ستپ د سیمې اقلیم

دا ډول اقلیم د منځنۍ آسیا د چین له شمال لویدیځ څخه پیل شوی لکه د یوکمربند په څیر تر ترکیې پورې غځېدلی ده. د افغانستان او ایران په ګډون د منځنۍ آسیا هیوادونه پکې راځي. د ورښت اندازه یې ډېره کمه ده یعنې کابو د ۱۵۰ او ۲۰۰ ملي مترو په منځ کې ده. تودوخه یې په دوبي کې کابو ۴۰ درجې د سانتي ګرید ته او د ژمي سوړ والی یې منفي لس او پنځلس درجو د سانتي ګرید ته رسیږي . ددې په څیر صحراګانې په ایران ، افغانستان، هند او پاکستان کې هم لیدل کیږي.

۴ ـ د غرنیو او لوړو برخو اقلیم

د همالیا، قراقرم، تیان شان، هندوکش، البرز او زاګروس د غرو لړیو د لوړو سیمو اقلیم جوړ کړی دی د ورښت اندازه یې تل د واورو په شکل وي. د غرونو دا لړۍ د آسیا د سیندونو سرچینه جوړوي.

۵ ـ صحرایي اقلیم

د عربستان ټاپو وزمه چې د افریقا د لویې صحرا په اوږدوکې پرته ده د دوبي د تودوخې درجه یې له ۴۵ سانتي ګرید درجو نه زیاتیږي او په ژمي کې شلو او پنځلس درجو ته راټیټیږي. په ډېرو کلونوکې ورښت پکې نه کیږي. ورښت یې کله کله ۵۰ ملي مترو ته رسیږي چې هغه سیلابي او تخریبي وي.

۶ ـ معتدل اقلیم

کلنی ورښت یې له ۴۰۰ ملي مترونه زیات وي او د ژمی منځنۍ تودوخه یې له پنځلس درجو نه جګه او دوبی یې ۳۰ درجو دسانتي ګرید ته رسیږي. د چین ټول هیواد د همالیا جنوب او د هند شمال په دې اقلیم کې شامل دي.

۷ ـ مدیترانه یي اقلیم

د ترکیې یوه محدوده ساحلي برخه، د عراق شمال ختیځه برخه، د کسپین د سمندرګي سویل ختیځې ساحلي برخې یوه کوچنی سیمه او د مدیترانې سمندرګي ختیځې غاړې په مدیترانه یي اقلیم کې شاملې دي. دوبی یې وچ، ژمی یې باراني او معتدل او دوبی یې نسبتا تود دی. دستروس ونې (نارنج، مالټه، لیمو) او مدیترانه یي بوټي په دې ځای کې ډېر شنه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ ـ د استوايي سوانا اقليم

د دوبي ورښت يې له ۸۰۰ ملي مترونه زيات دی. د اوړي او ژمي تودوخه يې زيات بدلون نه لري د ۲۰ او ۳۰ درجو په منځ کې بدلون لري د هند و چين ټاپو وزمه او د هند د نيمې قارې زياته برخه دا ډول استوايي سوانا اقليم لري. جگ جگ بوټي، ميوه لرونکې او بې ميوې ونې پکې شنې کيږي.

۹ ـ د استوا د باراني ځنگلونو اقليم

د شرق الهند ټاپوگان، د هندوچين لويديځ سواحل د بنگله ديش سويل او د شمال لويديځ هند يوه برخه په دې کې شامل دي. کلنی ورښت يې ډېر زيات دی او په هره مياشت کې له ۵۰۰ ملي مترو څخه زيات ورښت لري. په دې ځای کې د کال فصلونه نشته، کلنۍ منځنۍ تودوخه يې د ۲۵ او ۳۰ د سانتي گريد درجو په منځ کې ده. هوايې تل توده او لنده وي. د ربړ ونې يې له مهمو پيدا وارو څخه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو وویشل شي هره ډله دې د آسیا داقلیم درې سیمې تر بحث لاندې ونیسي او نتیجه دې خپلو ټولګیوالوته بیان کړي.

پوښتنې

۱ ـ د تندرا سیمه د آسیا د کوم ډول اقلیم په سیمه کې پرته ده؟

الف ـ تر قطبي لاندې ب ـ قطبي ساحه ج ـ صحرايي د ـ غرني

۲ ـ د استوايي ځنګلونو اقلیم کومې ځانګړتیاوې لري؟

الف ـ ډېر ورښت د زیاتې تودوخې سره ب ـ کم ورښت او تودوخه يې له صفر نه ټیټه

۳ ـ بنګله دیش کوم ډول اقلیم لري؟

الف ـ قطبي اقلیم ب ـ تحت قطبي اقلیم ج ـ استوايي اقلیم د ـ صحرايي اقلیم

۴ ـ صحرايي اقلیم دآسیا په کومه برخه کې آکثریت لري؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د آسیا اقلیمي نقشه رسمه کړي او د ډول ډول اقلیمونو سیمه په رنګونو نښه کړي.

بشري جغرافیه

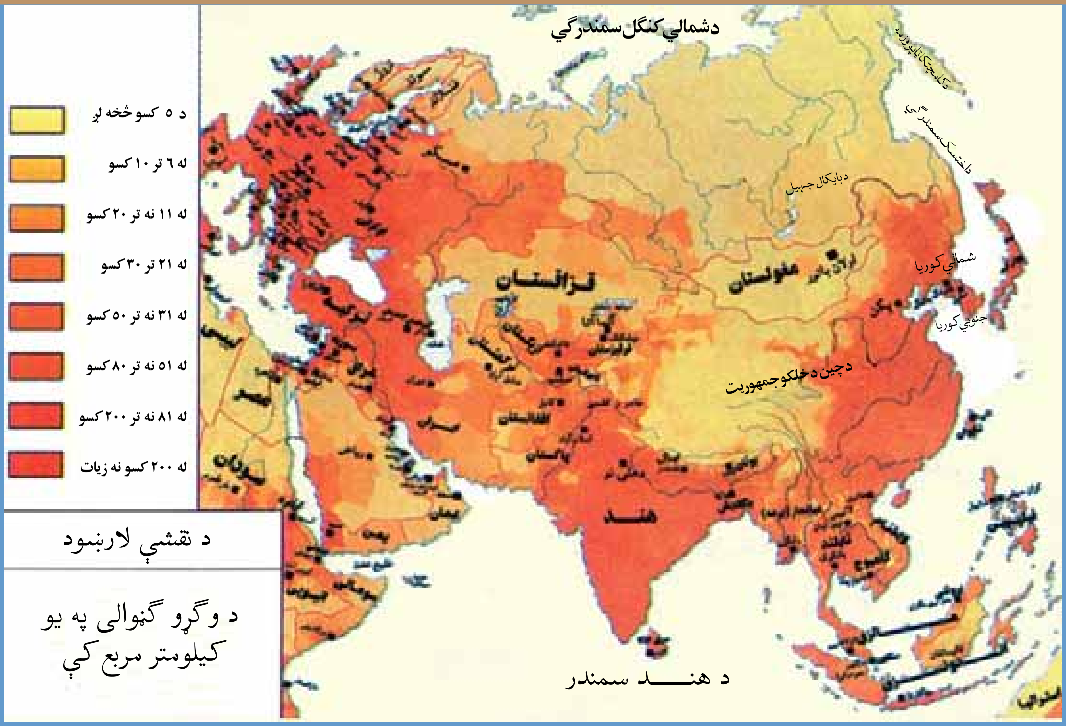

دآسیا د خلکو د نفوس، ژبې، دینونو او نژاد په باره کې څه پوهیږئ؟

د آسیا د نفوسو ګڼوالي ته په نقشه کې ځیر شئ. آیا ددې لویې وچې په ټولو ځایوکې خلک په یوه اندازه خپاره دي؟ په کومو ځایونوکې د خلکو ګڼوالی زیات او په کومو ځایوکې خلک لږ لیدل کیږي؟

د ۲۰۰۸ میلادي کال د سر شمیرنې له مخې د آسیا په لویه وچه کې د نفوسو شمیر کابو ۴،۰۵ ملیارده کسه شمېرل شوی دی.

د وګړو نه ډکې او لږ نفوسه سیمې د ژوند د شرایطو په اساس د آسیا په بیلو بیلو برخوکې سره توپیرکوي.

په هغو سیموکې چې د ژوند ښه شرایط لکه ښه او برابر اقلیم، د کرنې او مالدارۍ پراخې ځمکې، د صنعتي فابریکو موجودیت، ښارونه او د سوداګرۍ بندرونه، ترانسپورتي ډېرې لارې، د مواصلاتو وسایط او وسیلې او زیاته کارموندنه په کې وشي د نفوسو شمېر هلته مخ په زیاتیدودی. په غرنیو سیموکې چې په اوږدې مودې کې سوړ اقلیم لري،کرنیز لږې ځمکې، د صنعتي فابریکو نشتوالی، د ترانسپورتي وسایلو او لارو کمبود او زورتوب ، د کارنه پیداینښت، وزګارتیا او په ګرمو، مرطوبو، ځنګلي او با طلاقي سیموکې د وګړو شمیر ډېر کم وي.

کوم هیوادونه چې په آسیاکې زیات نفوس لري د چین، هند، اندونیزیا، پاکستان، بنګله دیش، جاپان

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سویل ختیځ آسیا هیوادونه دي.

د آسیا په لویه وچه کې د نفوسو نه د ډکو ځایونو او لږ نفوسه ځایونو په اړه خپل دلایل بیان کړئ؟

ژبې

د آسیا خلک په بیلابیلو ژبو خبرې کوي. د آسیا دخلکو ژبې په دوو لویو برخو ویشل شوي چې د ژیړ پوټکو ژبې لکه د چین، کوریا او مغولستان د خلکو ژبې دي. او د سپین پوستکو ژبې لکه عربي، اردو، پښتو، دري، فارسي او ترکي ژبې دي.

دینونه

د آسیا لویه وچه، د لویو دینونو او لرغونو آیینونو لویه وچه ده. لوی دینونه یې عبارت دي له: اسلام مقدس دین، مسیحیت او یهودیت څخه. د عربي هیوادونو، د منځنۍ آسیا هیوادونو، افغانستان، ایران، پاکستان، بنګله دیش، اندونیزیا او نور و دین اسلام دی. چې مقدس ځایونه یې په مکه معظمه، مدینه منوره او بیت المقدس کې دي.

د آسیا د لوبې وچې لرغوني آیینونه: بودایي، برهمایي، شنتو، کنفسیوس او داسې نوردي. چې د چین، هند، جاپان او کوریا خلک یې پیروان دي.

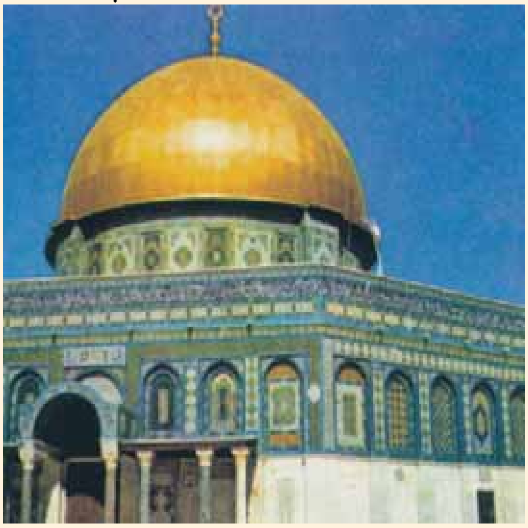

په بیت المقدس کې د اقصی د جومات انځور

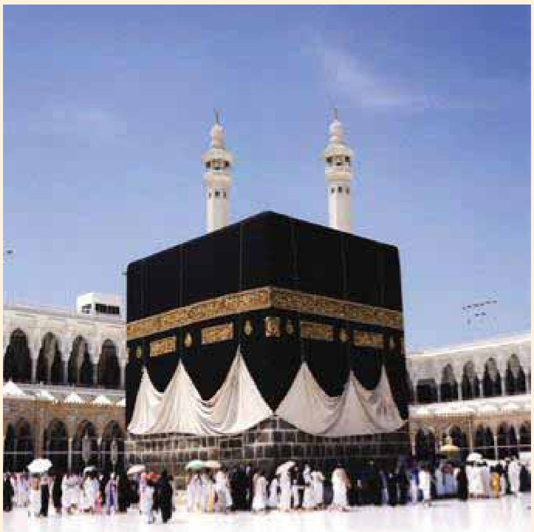

د مکې معظمې انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نژاد

د آسیا خلک درې رنګه يعنې سپین، ژیړ او کم رنګه تور نژاد لري.

ـ سپین نژاد: په منځنۍ آسیا، لویدیځه او سویل لویدیځه آسیا او د سویلي آسیا په یوه برخه کې ژوند کوي.

ـ ژیړ نژاد: په ختیځ، سویل ختیځ او سایبریا کې ژوند کوي.

ـ تور نژاد: دهند په سویل کې، سریلانکا او د مالدیو په ټاپوګانو کې استوګنه لري.

د ټولګي دننه فعالیت

د هرې ډلې غړې دې پرېوې لاندینۍ پوښتنې باندې بحث وکړي او نقشې ته په ځیرکیدو سره دې ځواب ووایي.

۱ ـ دآسیا د وګړو نه د ډکو هیوادونو نومونه واخلئ؟
۲ ـ لږ نفوسه سیمې د آسیا په کوموځایوکې پرتې دي؟ ولې لږ نفوسه دي؟
۳ ـ اسلامي مقدس ځایونه په کوم هیواد کې پراته دي او د څه په نامه یادیږي؟
۴ ـ د آسیا د خلکو د نامتو ژبو نومونه واخلئ؟
۵ ـ ژیړ پوستکي په کومو آسیایي هیوادوکې ژوند کوي؟
۶ ـ د جاپان، هند او بنګله دیش خلک د کوم آیین او دین پیروان دي؟

پوښتنې

په لاندې جدول کې په ځیر سره وګورئ، د الفبا د څنګ اعداد د مربوطو جملو په قطار کې ورسوئ.

۱	الف	د مسلمانانو مقدس ځایونه	دآسیا په ختیځ، سهیل ختیځ او سایبریا کې ژوند کوي
۲	ب	د آسیا د وګړو ډک هیوادونه	د هند په سهیل، سریلانکا او د مالدیو په ټاپوګانو کې ژوند کوي
۳	ج	ژیړ پوټکي	په غربی سوړ اقلیم سیمه کې، تودې مرطوبې، ځنګلې اوبا طلاقی سیمې کې.
۴	د	د نفوسو ګڼوالی	په سعودي عربستان او فلسطین کې ځای لري.
۵	هـ	کم رنګه تور پوستکي	د انسانانو په منځ کې د افهام او تفهیم وسیله ده.
۶	و	کم نفوسه سیمې	چین، هند، اندونیزیا،پاکستان، بنګله دیش، جاپان او د هند او چین هیوادونه دي.
۷	ز	ژبه	هغو سیموکې چې د ژوند ښه شرایط او د کار پیداینښت وي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

کوم عوامل په یوه سیمه کې د وګړو د زیاتیدو باعث ګرځي؟ په دې اړه په خپلو کتابچو کې یو مطلب ولیکئ او په راتلونکې ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو دېرشم لوست

اقتصادي جغرافیه

آیا کولای شئ چې د آسیا په لویه وچه کې د چای د تولیدونکو څو هیوادونو نومونه واخلئ؟

د چای کرونده

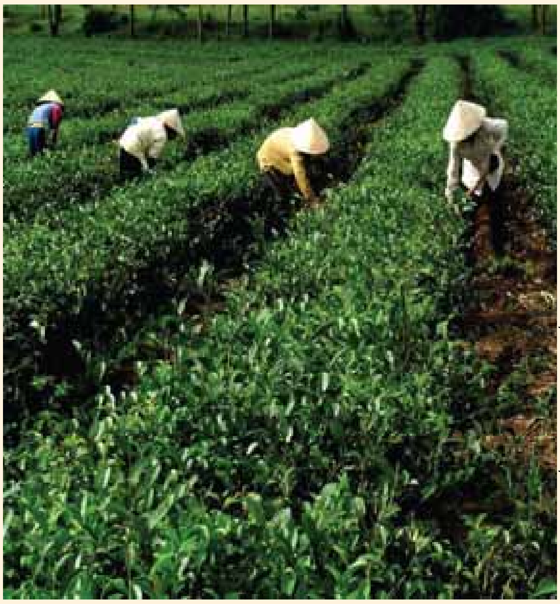

د آسیا د لویې وچې اقتصادي نقشې ته وګورئ.
پخوا د آسیا د لویې وچې اقتصاد په کرنه او مالدارۍ ولاړ و چې په پخواني شکل کېده خو د وګړو د زیاتوالي او د ښارونو د ودې سره غذايي توکوته ورځ په ورځ اړتیا زیاته شوه.
لدې امله آسیايي هیوادونه زیار باسي خلکوته د غذايي توکو د برابرولو لپاره، د کرنې د نویو طریقو او ماشین آلاتو نه په ګټې اخستنې سره کرنیز تولیدات زیات کړي. د آسیا په لویه وچه کې د اقلیمي ځانګړو شرایطو په اساس په هغو ځایونو کې چې حاصلخیزې ځمکې او زیاتې اوبه لري، خلک په کرنې بوخت دي.

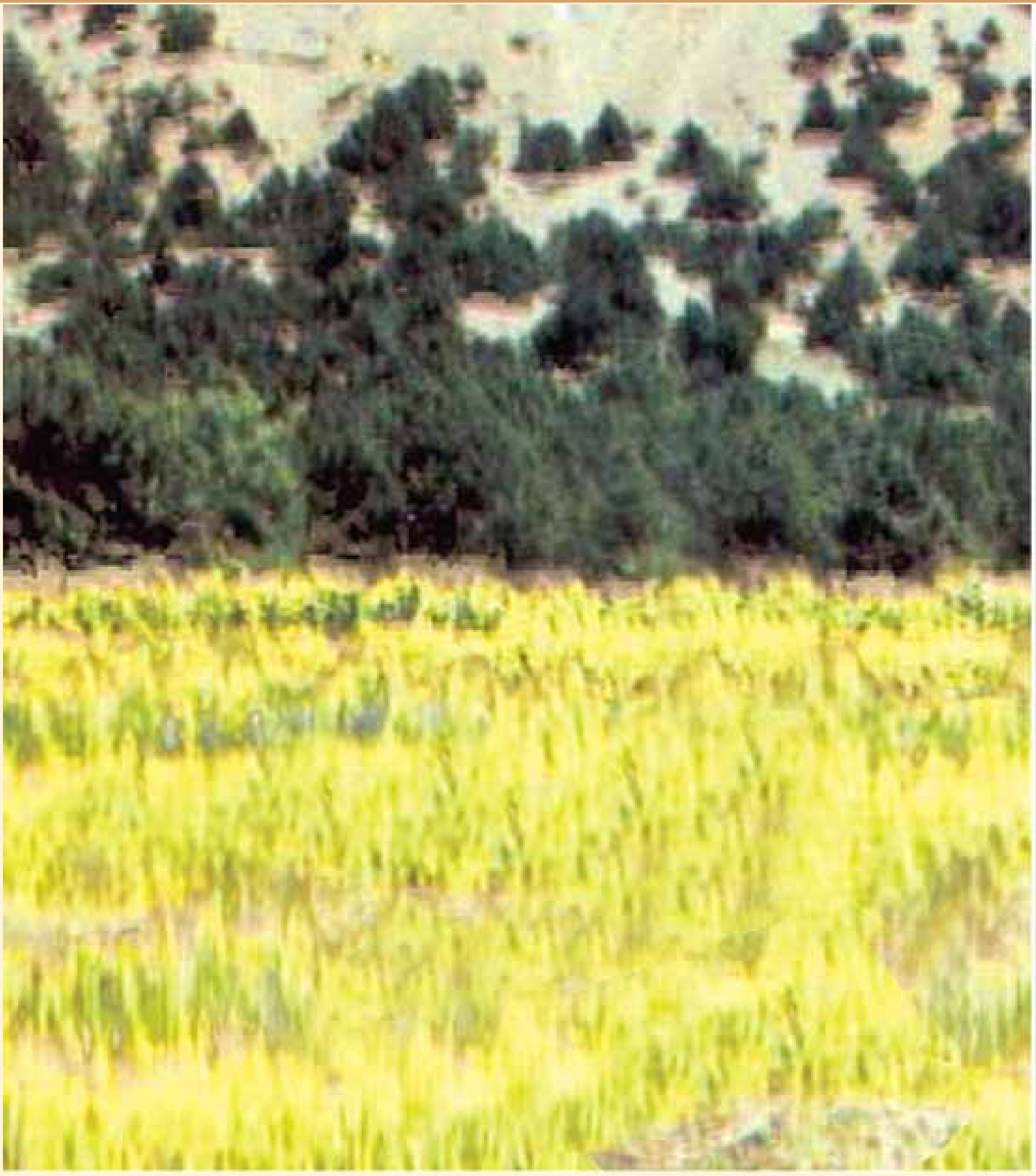

د آسیا د لویې وچې په بیلو بیلو برخو کې د اقلیم او کرنې هماهنګي باید په پام کې ونیسو. دآسیا په وچو سیمو کې غلې دانې لکه غنم، اوربشې او جوار کرل کیږي. په منځنۍ او سویل ختیځه آسیا کې د آرام سمندر او د هند د سمندر په غاړو کې د زیاتې لندې هوا او ورښت له امله وریجې کرل کیږي. په دې ورروستیو کلونو کې کرنه او د حاصل ټولول په ټولو دغو سیمو او په ځانګړې ډول په هغو هیوادونو کې چې صنعت ته یې ډېره پاملرنه کړیده میکانیزه شوې ده او زیاتوالی یې پیدا کړی دی. دچای او کنف تولید په هند، پاکستان، سیلون اوبنګله دیش کې زیات اهمیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالداری

دآسیا په لویه وچه کې خصوصا په منځنۍ او لویدیځه برخه کې د څارویو ساتل او روزنه ډېر رواج لري. په دې سیمو او په غرنیو سیمو کې ډېر دغوایانو او پسونو روزنه کوي. آس په ځانګړې ډول ترکمني ښکلي آسونه په منځنۍ آسیا کې روزل کیږي. د قره قل د پسونو روزنه په افغانستان او ایران کې رواج لري.

د فیل روزنه د سویل ختیځې آسیا په هیوادونو او د هند په یوه برخه کې رواج لري. له فیل نه په کرنیزو کارو اوحمل و نقل کې ګټه اخستل کیږي.

د پسو د مینځلو مرکز

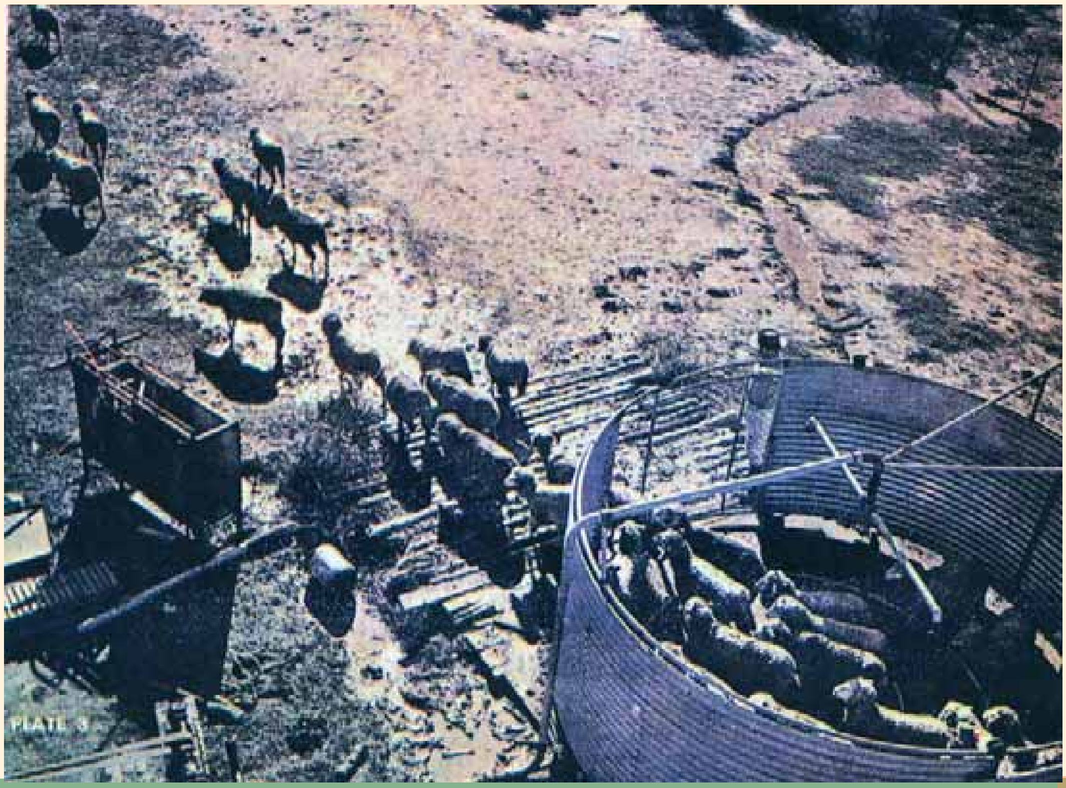

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي هره ډله دې لاندني موضوعاتو باندې بحث وکړي او د بحث نتیجه دې خپلو ټولګیوالوته بیان کړي.

کرنه.........

مالداري.....

پوښتنې

لاندې سمې جملې په (ص) او ناسمې جملې په (غ) نښه کړئ:

۱ ـ دآسیا د لویې وچې اقتصاد په صنعت بأندې ولاړ دی. (   )

۲ ـ آسیايي هیوادونه زیار باسي دغذايي توکو د پوره کولو لپاره د کرنیزو تولیداتو اندازه زیاته کړي. (   )

۳ ـ دآسیا د لویې وچې په وچو برخوکې ډیرې وریجې تولیدیږي . (   )

۴ ـ د آسیا په لویه وچه کې د چای تولید په هند، پاکستان، سیلون او بنګله دیش کې ډیر رواج لري. (   )

له ټولګي څخه بهر فعالیت

دفیل په اړه چې څه رنګه حیوان دی او په کوم ځای کې د څه کار لپاره ساتل کیږي، یو مطلب ولیکئ او په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کانونه او صنایع

د ګاز تصفیه

آیا پوهیږئ چې د آسیا صنعتي هیوادونه کوم دي؟

تر ځمکې لاندې منابعو څخه ګټه اخیستل او د کانې توکو را ایستنه دآسیا د لویې وچې یوه بله برخه اقتصادي عایدات جوړوي چې له کرنې څخه ډېر وروسته ورڅخه ګټه واخیستل شوه.

استعماري سیالۍ اساسي عامل و چې په دې لویه وچه کې د کانونو را ایستنه کې د ځنډ او خنډ لامل شو. د آسیا لویه وچه د کانونو او د ځمکې لاندې منابعو خصوصا نفتو، ګازو او ډېرو سکرو په برخه کې ډېره غني ده. د سویل لویدیځ هیوادونه چې د فارس خلیج په شاوخوا کې پراته دي. لکه سعودي عربستان، عراق، ایران، کویت، متحده عربي امارات د نړۍ د نفتو او ګازو ډېرې مهمې کانې زېرمې لري چې مختلفو هیوادونه یې صادروي. د ډېرو سکرو را ایستنه په ایران، ترکیې او هند (د ګلکتې لویدیځ) کې شهرت لري.

د آسیا په ختیځ کې جاپان ډېر لوی صنعتي هیواد دی.که څه هم چې دا هیواد د کانې زیرمو له پلوه کمزوری دی خو لږ تر لږه یې د اوسپنې، ډېرو سکرو، مالګې او سلفرو په را ایستنې سره خپلو صنایعو ته پراختیا ورکړې وه. جاپان د اوبو د بریښنا له ډېرو لویو تولیدوونکو هیوادو څخه دی. روسیه په آسیایي برخه کې پر نفتو سربیره ، د ډېرو سکرو، اوسپنې او نورو فلزاتو ډېرې زیرمې لري. د آسیا په سویل ختیځ کې اندونیزیا او میانمار د نفتو د تولیدولو ډېر لوی هیوادونه دي.

صنایع

صنایعو په آسیاکې ډېره وده نده کړې. خو درانه صنایع په روسیې د چین د خلکو په جمهوریت، هند او جاپان کې منځته راغلي. د آسیا ډېر مهم صنعتي هیواد جاپان دی خو د جنوبي کوریا، چین او تایوان نومونه هم د یادولو وړ دي.

ددې هیوادونو صنعتي توکي د نړۍ هرې خواته صادرېږي. چې ځینې یې دادي: هر راز ماشین آلات، الوتکې، موټر، تراکتورونه، کمباین، د لارو جوړولو ماشینونه، موټرسیکلونه، راډیو او د عکاسۍ سامانونه، کاغذي صنایع او کرنیز صنایع په جاپان کې د نفتو ویستلو لویې بیړۍ هم جوړیږي.

د چین دیوال

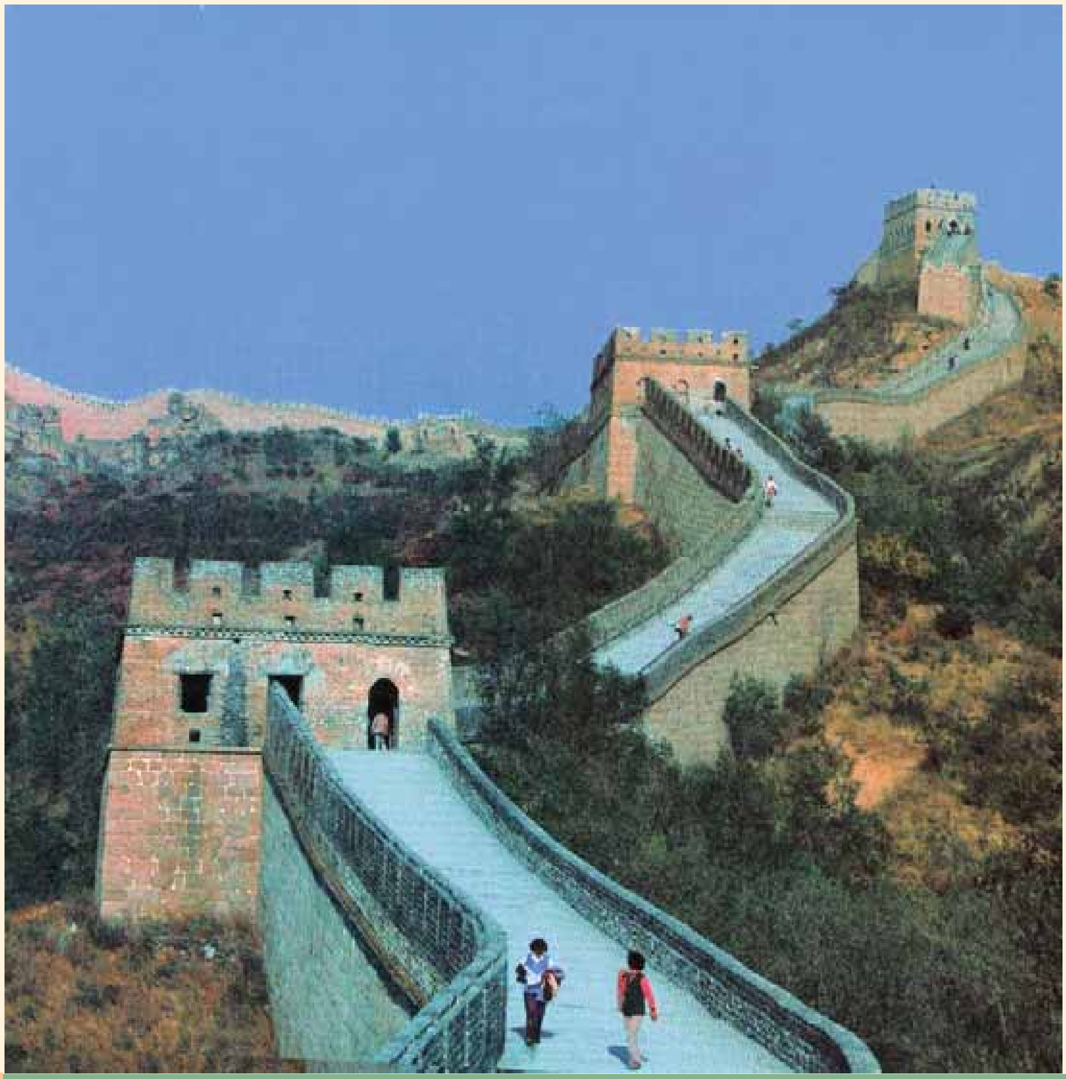

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا ځینې هیوادونه اوس هم په کرنه تکیه لري. په دې هیوادونو کې عمده صنعت غالۍ اوبدل او لاسي صنایع دي. خو ورو ورو په صنعتي هیوادونو بدلیږي. هغه آسیایي هیوادونه چې له اوبو او سمندرونو سره نښتي، د هغو سوداګري (صادرات او واردات) د سمندر له لارې کیږي. کب نیول هم په آسیا کې ډېر دود دي.

تاج محل

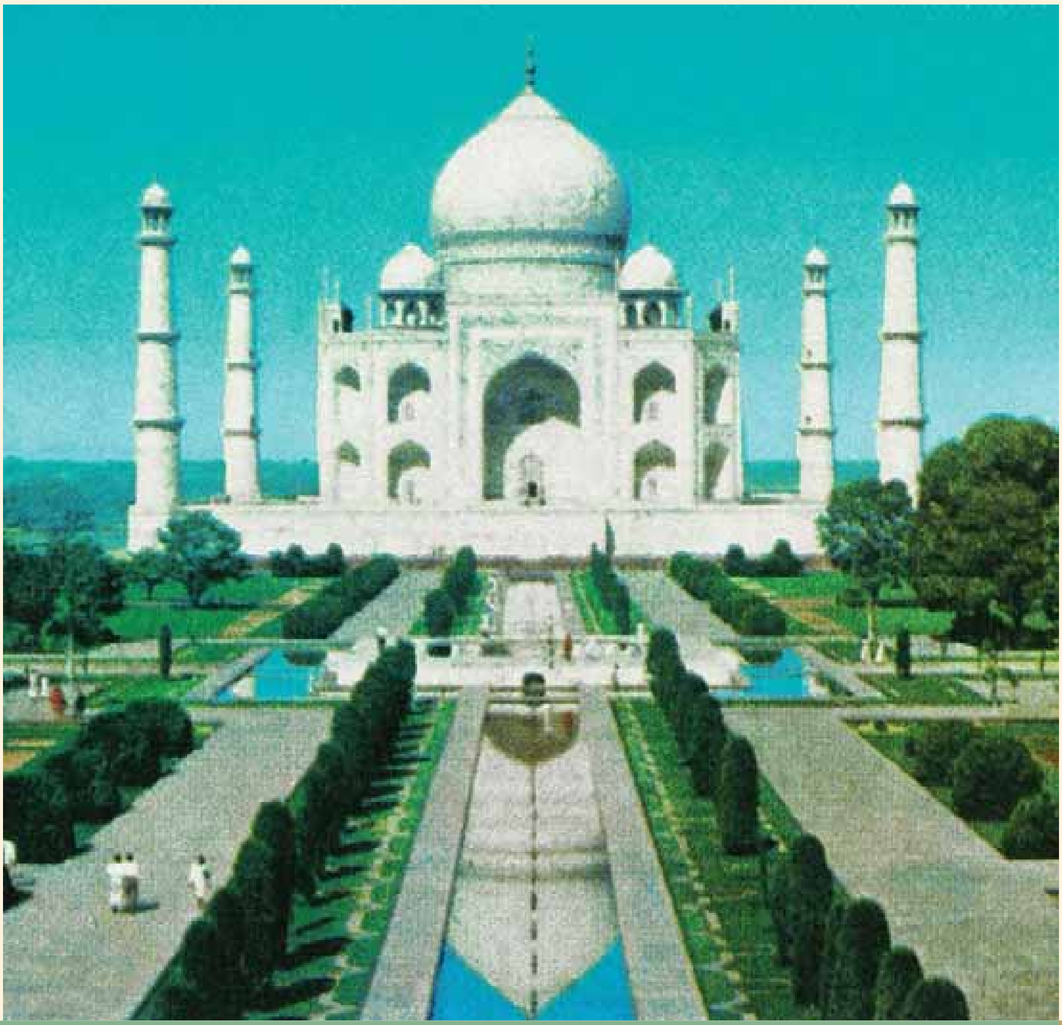

(c) ketabton.com: The Digital Library

په آسیاکې د لیدلو وړ توریستیکي ځایونه لکه زیارتونه، طبیعي او تفریحي منظرې زیاتې دي. هرکال زرګونه خلک له تاریخي او طبیعي ځایونو څخه لیدنه کوي چې ددې وچې په اقتصاد کې ډېر اهمیت لري.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په ډلو وویشل شي، هره ډله دې له لاندنیو موضوعاتو څخه پر یوې په خپل منځ کې سره بحث وکړي او پایله دې د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

- کانونه
- صنایع
- توریزم

پوښتنې

۱ ـ نفت په کومو آسیایي هیوادونوکې زیات دي؟
۲ ـ د آسیایي هیوادونو درانه صنایع ، کوم تولیدات جوړوي؟
۳ ـ د آسیا د ډېرو مهمو صنعتي هیوادونو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د منځني ختیځ په هیوادونوکې د نفتو د نقشې په اړه معلومات راټول کړئ او په راتلونکي درسي ساعت کې یې په ټولګي کې بیان کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم ډېرشم لوست

د آسیا مواصلاتي جغرافیه

آیا د ورېښمو د لارې په اړه څه پوهېږئ؟

د ورېښمو لاره لرغوني لاره وه چې چین او هندوستان یې له مدیترانې سمندرګي او اروپا سره نښلول. دا لاره له ډېرو آسیایي هیوادونو په ځانګړي ډول له افغانستان څخه تېرېده په دې لاره ورېښم او دواګانې له آسیا څخه اروپا ته وړل کېدې. نن لارو له پخوانه زیات پراختیا موندلې ده.

لارې په درېو برخو وېشي:

۱ ـ د وچې لارې چې له سړکونو او د اوسپنو له پټلیو څخه عبارت دي.

۲ ـ هوايي کرښې.

۳ ـ د اوبو یا سمندري لارې

۱ ـ د وچې مواصلاتي لارې:

دا لارې سړکونه او د اوسپنې پټلۍ دي. د اوسپنې پټلۍ مهمې، ارزانې او ډېرې د امن لارې دي چې ډېر آسیایي هیوادونه ترې ګټه اخلي. ډېره اوږده د اوسپنې لاره په روسیه کې ده چې د ولادیواستوک بندر چې د جاپان سمندرګي په غاړه کې پروت دی له مسکو او اروپا سره نښلوي . په اوس وخت کې د ترکیې، ایران، پاکستان او هند هیوادونه له یو بل سره د اوسپنو د پټلیو په وسیله نښلي او سوداګریز مالونه او مسافرین بېلابېلو ځایونو ته رسوي. د آسیا په ځینو نویو ښارونو کې د اوسپنې پټلۍ د ځمکې لاندې د (مترو) په ډول شته دي.

۲ـ سمندري لارې

د آسیا خلکو له لرغونو زمانو څخه تر ننه پورې په هغو ځایو کې چې سمندرګیو او سیندونو یې ډېرې اوبه او لرې ځوړ درلود او د بېړۍ چلولو وړ وې له هغو نه د خلکو او سوداګریزو توکو په وړلو او راوړلو کې ګټه اخیستله. مهم کانالونه او آبناګانې لکه: د باب المندب آبنا، مالاکا او هرمز د آسیا د لوېې وچې په شاوخواکې پراته دي. د هرمز آبنا چې د عمان د سمندرګی او د فارس خلیج په مینځ کې پروت دی هره ورځ زیات شمیر بېړۍ ورڅخه تیرېږي او په زرګونو بوشکې نفت د نړۍ ګوټ ګوټ ته لېږدوي، د سویز کانال سور سمندرګی د مدیترانې له سمندرګي سره نښلوي چې ډېر سوداګریز مالونه د آسیاء اروپا او افریقا په منځ کې تبادله کوي.

د مالاکا آبنا چې د مالیزیا او اندونیزیا د هیوادونو په منځ کې پرته ده هم د آسیا ختیځ او سویل ختیځ هیوادونه له نورې نړۍ سره نښلوي.

۳ـ هوايي کرښې

هوايي کرښې لوی ښارونه سره نښلوي. د شلمې پېړۍ په وروستیو کې د الوتکو په جوړولو کې ډېر پرمختګونه شوي دي. الوتکه د لیږد (نقلیې) ډېره ګړندۍ وسیله ده چې ډېرې آسانتیاوې یې په لیږدولو را لیږدولو کې رامنځ ته کړي دي. د هر هیواد لوی ښارونه هوايي ډګرونه لري چې مسافرین او سوداګریز مالونه په لږ وخت کې له یوه ځای نه بل ځای ته لیږدوي.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په اړه بحث وکړي او پایله دې خپلو ټولګیوالوته بیان کړي.

۱ ـ هوايي کرښې ۲ ـ سمندري کرښې ۳ ـ د وچې لارې

پوښتنې

۱ ـ د وچې مواصلاتي لارې کومې لارې دي؟
۲ ـ ډېره ارزانه او د امن مواصلاتي لاره کومه ده؟
۳ـ کومه آبنا د عمان د سمندرګي او د فارس د خلیج په منځ کې پرته ده؟
۴ ـ د سویز کانال .... سمندرګی له .... سمندرګي سره نښلوي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

د مواصلاتي لارو د اقتصادي اهمیت په اړه یو مطلب ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا سیاسي جغرافیه

د آسیا د سیاسي جغرافيې په اړه څه پوهیږئ؟

سیاسي جغرافیه د جغرافيې د علم یوه څانګه ده چې د هیوادونو د څلور خوا او سرحدونو په اړه، کورنیو او نړیوالو اړیکو او اداري جوړښت باندې بحث کوي.

آسیا د نړۍ دېره لویه وچه ده چې پراخه ساحه یې نیولې ده. په دې لویه وچه کې ۴۲ خپلواک هیوادونه پراته دي، چې بیلابیل رژیمونه لري. په ځینو دغو هیوادو لکه افغانستان او ایران کې اسلامي جمهوري حکم چلوي. یو شمیر نور جمهوري رژیمونه لري. ځیني هیوادونه لکه جاپان شاهي رژیم لري. د قطر او متحده عربي امارات شیخ نیشني حکومت لري او فلسطین خود مختاره دولت لري. ځیني د نظر خاوندان د آسیا لویه وچه د سیاسي جغرافيې له مخې په اوو برخو ویشي:

۱ ـ منځنی ختیځ چې د آسیا په سهیل لویدیځ کې پروت دی او اسلامي عربي هیوادونه او ایران په کې پراته دي.

۲ ـ د آسیا جنوب چې د افغانستان اسلامي جمهوریت، پاکستان، هند، بنګله دیش په کې پراته دي.

۳ ـ د آسیا سویل ختیځ: چې مهم هیوادونه یې د اندونیزیا اسلامي هیواد او مالیزیا دي.

۴ ـ لرې ختیځ چې مهم هیوادونه یې چین، جاپان او کوریا دي.

۵ ـ منځنۍ آسیا چې د تاجکستان نه تر ترکمنستان او قزاقستان پورې په کې شامل دي.

۲ ـ شمالي آسیا چې یوازې د روسیې آسیایي برخه په کې پرته ده.
۷ ـ لویدیځه آسیا چې په کوچنۍ آسیا هم یادیږي او لوی هیوادیې ترکیه ده. هغه هیوادونه چې د سمندرونو په خواکې پراته دي د ټولو هیوادونو خواته آزاده لاره لري. د افغانستان، مغولستان، لاووس، نیپال، بوتان او د منځنۍ آسیا هیوادونه آزاد سمندر ته لار نلري. چې له دې امله د نورو هیوادونو سره په ارتباطي ستونزو اخته دي. د آسیا لویه وچه ډېر او با ارزښته کاني مواد، مهم کرنیز محصولات او ډېروګړي او ښه د خرڅلاو بازارونه لري. په همدې دلیل د اروپا یې هیوادونو د پاملرنې وړ ده. د اروپا استعماري هیوادونه په اوله کې د سوداګریزو کمپنیو په نامه آسیا ته راغلل، وروسته یې ساحلي برخې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستلې. په اتلسمه او نولسمه پیړۍ کې اروپایان (پرتګالیان، هالنډیان، هسپانویان، انګریزان او فرانسویان) آسیا ته راغلل . پرتګالیانو د آسیا سویل ختیځ برخې تر خپل استعمار لاندې ونیولې. هالینډ اندونزیا، انګریزانو د میانمار نه تر افغانستان پورې اشغال کړل. افغانستان د انګریزانو په ضد درې جګړې وکړې او لومړنی هیواد و چې د نړۍ لوی استعماري قدرت ته یې ماته ورکړه او خپله خپلواکي یې لاسته راوړه.
د شلمې پیړۍ په منځ کې په آسیا کې یوازې شلو هیوادونو خپلواکي درلوده. د خپلواکۍ غوښتنې غورځنګونه په ملتونو کې ورځ په ورځ ژوندي کېده ترڅو چې اکثرو هیوادونو خپله خپلواکي تر لاسه کړه.

د ټولګي دننه فعالیت

زده کوونکي دې په اوو ډلو وویشل شي، هره ډله دې د سیاسي نقشې پرمخ کې د آسیا د اوو برخو یوه، د نقشې پرمخ وښیې.

پوښتنې

۱ ـ سیاسي جغرافیه د کومو موضوعاتو په اړه بحث کوي؟
۲ ـ کوم هیوادونه اسلامي جمهوریت لري؟ نوم یې واخلئ.
۳ ـ کوم هیوادونه آزاد سمندرته لار نلري؟ نوم یې واخلئ.
۴ ـ ولې د آسیا لویه وچه په اتلسمه او نولسمه میلادي پیړۍ کې د استعمار ګرو تر پاملرنې لاندې راغلې وه؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

هغه هیوادونه چې د آسیا په لویې وچې کې آزاد سمندرته لاره نلري د هغو هیوادونو سره چې آزاد سمندرته لار لري د اقتصاد له پلوه انډول کړئ او پایله یې په راتلونکي ساعت کې خپلو ټولګیوالوته ولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا د لویې وچې د هیوادونو لست

شمیره	د هیواد نوم	پلازمینه	مساحت په کیلومتر مربع	نفوس	د حکومت ډول
۱	افغانستان	کابل	۶۵۲۰۰۰	۲۶۰۰۰۰۰۰	اسلامي جمهوري
۲	د عربو متحده امارات	ابوظبی	۸۳۶۰۰	۴۲۱۴۰۰۰	د اوو امیرنشینو فدراسیون
۳	اندونیزیا	جاګارتا	۱۹۰۴۲۳۳	۲۲۲۷۳۱۰۰۰	اسلامي جمهوري
۴	اردن	عمان	۸۹۳۲۶	۵۵۰۵۰۰۰	مشروطه شاهي
۵	ازبکستان	تاشکند	۴۴۷۴۰۰	۲۶۳۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۶	ایران	تهران	۱۶۴۸۱۹۵	۷۰۴۷۲۸۴۶	اسلامي جمهوري
۷	بحرین	منامه	۶۹۴	۷۲۷۰۰۰	شاهي
۸	برونئي	د سری بګاوان بندر	۵۷۶۵	۴۷۵۰۰۰	شاهي
۹	بنګله دیش	داکه	۱۴۷۵۷۰	۱۳۸۸۳۵۰۰۰	جمهوري
۱۰	بوتان	تیمپو	۴۷۰۰۰	۷۹۰۰۰۰	مشروطه شاهي
۱۱	پاکستان	اسلام آباد	۷۹۶۰۹۵	۱۵۶۷۷۰۰۰۰	اسلامي‌فدرال‌جمهوري
۱۲	تاجیکستان	دوشنبه	۱۴۳۱۰۰	۷۰۶۳۰۰۰	جمهوري
۱۳	تایلند	بنکاک	۵۱۳۱۱۵	۶۴۶۳۲۰۰۰	مشروطه شاهي
۱۴	تایوان	تایپی	۳۶۰۰۰	۲۲۸۱۵۰۰۰	جمهوري
۱۵	ترکمنستان	عشق آباد	۴۸۸۱۰۰	۴۸۹۹۰۰۰	جمهوري
۱۶	ختیځ تیمور	دیلی	۱۴۸۷۴	۱۰۳۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۱۷	ترکیه	انقره	۷۷۹۴۵۲	۷۲۹۳۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۱۸	چین	پیکنګ	۹۵۷۲۹۰۰	۱۳۱۱۳۸۱۰۰۰	یو حزبي سوسیالستي جمهوري
۱۹	روسیه	مسکو	۱۷۰۷۵۴۰۰	۱۴۲۳۹۴۰۰۰	فدرالي جمهوري
۲۰	جاپان	توکیو	۳۷۷۸۱۹	۱۲۷۷۱۶۰۰۰	مشروطه شاهي
۲۱	سریلانکا	کلمبو	۶۵۶۱۰	۱۹۸۷۹۰۰۰	جمهوري
۲۲	سنګاپور	سنګاپور	۶۴۱	۴۴۰۸۰۰۰	جمهوري
۲۳	سوریه	دمشق	۱۸۵۱۸۰	۱۸۵۴۲۰۰۰	جمهوري

شمیره	د هیواد نوم	پلازمېنه	مساحت په کیلومتر مربع	نفوس	د حکومت ډول
۲۴	عراق	بغداد	۴۳۸۳۱۷	۲۸۵۱۳۰۰۰	جمهوري
۲۵	سعودي عربستان	رياض	۲۲۴۰۰۰۰	۲۳۶۸۷۰۰۰	مشروطه شاهي
۲۶	عمان	مسقط	۳۰۹۵۰۰	۲۵۱۶۰۰۰	مطلقه شاهي
۲۷	فلسطين	قدس	۶۲۶۳	۴۱۴۱۰۰۰	خود مختاره دولت
۲۸	فلیپین	مانیلا	۳۰۰۰۰۰	۸۵۵۶۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۲۹	قبرس	نیکوزیا	۹۲۵۰	۱۰۰۴۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۰	قرغزستان	بیشکک	۱۹۸۵۰۰	۵۱۹۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۱	قزاقستان	استانه	۲۷۱۷۰۰	۱۵۲۴۲۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۲	قطر	دوحه	۱۱۴۷۱	۸۳۸۰۰۰	امارتي شیخ نشین
۳۳	کمبودیا	پنوم پن	۱۸۱۰۳۵	۱۳۶۴۸۰۰۰	مشروطه شاهي
۳۴	سویلي کوریا	سیول	۹۹۶۴۶	۲۸۱۳۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۵	شمالي کوریا	پیونګ یانګ	۱۲۲۷۶۲	۲۲۵۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۶	کویت	کویت	۱۷۸۱۸	۳۰۸۴۰۰۰	مشروطه شاهي
۳۷	لاووس	وین تیان	۲۳۶۸۰۰	۵۷۵۱۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۸	لبنان	بیروت	۱۰۴۰۰	۳۸۳۴۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۳۹	مالدیو	ماله	۲۸۹	۳۰۰۰۰۰	جمهوري
۴۰	مالیزیا	کوالا لامپور	۳۲۹۷۵۸	۲۶۶۴۰۰۰۰	مشروط فدرال شاهي
۴۱	مغولستان	اولان باتور	۱۵۶۶۵۰۰	۲۵۸۰۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۲	میانمار	رنګون	۶۷۶۵۷۷	۴۷۳۸۳۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۳	نیپال	کتمندو	۱۴۷۱۸۱	۲۷۶۷۸۰۰۰	مشروطه شاهي
۴۴	ویتنام	هانوی	۳۳۱۰۴۱	۸۳۴۵۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۵	هند	نوی دهلی	۳۱۶۵۵۹۶	۱۱۱۹۵۳۸۰۰۰	څو حزبي جمهوري
۴۶	یمن	صنعا	۵۵۵۰۰۰	۲۰۶۷۶۰۰۰	څو حزبي جمهوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي خلاصه

- آسیا د نړۍ ډېره لویه وچه ده چې ډېره برخه یې په ختیځه نیمه کره او شمالي نیمه کره کې پرته ده.
- د آسیا لویه وچه لرغوني تمدنونه او دینونه لري.
- آسیا لوړ غرونه (همالیا، هندوکش او البرز) او پراخې دښتې (د مغولستان دښته په مغلوستان کې، لوت په ایران کې، او ربع الخالی په عربستان کې) لري.
- په آسیا کې زیات سیندونه بهیږي، چې عبارت دي له اوب، آمور، سند، هلمند، کارون، فرات او داسې نورو څخه.
- د جغرافیایي موقعیت پر بنسټ، زیات جهیلونه د آسیا په قاره کې شته دي. چې عبارت دي له: بایکال، بالخاش، شیوا، ارومیه، وان او ارال څخه.
- د آسیا مهم خلیجونه د فارس خلیج، بنګال، عقبه او مهم سمندرګی یې د کسپین سمندرګی دی چې د آسیا د لویې وچې لوی داخلي سمندرګي جوړوي.
- دې موضوع ته په پاملرنې چې د آسیا لویه وچه د استوا له کرښې نه تر شمالي قطب پورې پرته ده، بیلا بیل اقلیمونه لري لکه د قطبي ساحې اقلیم، یخچالي، د قطبي لاندې اقلیم، د منځنۍ آسیا د ستپ سیمه، غرنۍ او لوړې څوکې، صحرایي، معتدله، مدیترانه یي، استوایي سوانا او استوایي او باراني ځنګلونه.
- د آسیا په لویه وچه کې د وګړو خپریدا یو ډول نده په کرنیزو پراخو ځمکو، د صنعتي فابریکو په څنګ، ښارونو او سوداګریزو بندرونو او ... کې د وګړو تراکم زیات او په غرنیو او تودو لندو ځنګلي سیموکې وګړي لږ دي.
- د آسیا خلک سپین، ژیړ او کمرنګه تور نژاد لري.
- دآسیا اقتصاد پخوا ډېر په کرنه او مالداری باندې ولاړ و او په ابتدائي توګه و.
- د آسیا سویل لویدیځ هیوادونه د نړۍ د نفتو او ګازو ډېرې لویې زیرمې لري.
- د آسیا ډېر مهم صنعتي هیوادونه دادي: جاپان، سویلي کوریا، چین او تایوان.
- د آسیا مواصلاتي لارې په دریو برخو، د وچې لارې، هوایي کرښې او اوبیزو لارو باندې ویشل شوې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د باب المندب، هرمز او ملاکا آبناګانې له اقتصادي او نظامي پلوه ډېر اهمیت لري او د آسیا په وچه کې پرتې دي.
- د سویز کانال سور سمندرګی او د مدیترانې سمندرګی سره نښلوي.
- د افغانستان او ایران هیوادونه اسلامي جمهوري حکومت لري.
- د قطر او متحده اماراتو هیوادونه د شیخ نشیني حکومت لري.
- د آسیا لویه وچه د سیاسي جغرافیې له مخې په اوو سیمو ویشل کیږي چې عبارت دي له: منځنی ختیځ، سویلي آسیا، سوېل ختیځ، لرې ختیځ، منځنۍ آسیا، شمالي آسیا او لویدیځه آسیا.
- د آسیا لویه وچه زیات او ارزښتناکه کاني منابعو او د خرڅلاو د ډېرو بازارونو، د لرلو له امله تل د استعماري هیوادونو د پاملرنې وړ ګرځیدلې دي.

جغرافيايي اصطلاحات

اعتدالين: د کال هغه وختونه چې د لمر ورانګې د استوا پر کرښې باندې عمودي لګيږي او دواړه قطبونه په يوه اندازه له لمر څخه ګټه اخلي او د استوا د کرښې په اوږدو په شمالي او سوېلي نيموکرو کې د هرې بلې نقطې د ورځې اوږدوالی ۱۲ ساعته دی. د اعتدالين وخت د پسرلي لومړۍ نيټه (د حمل لومړۍ) او د منې لومړۍ (د ميزان لومړۍ) ده.

اقليم: د ځمکې د هوا منځنۍ اندازه ده چې په يوې ټاکلې سيمې کې په يوې اوږدې مودې کې ټاکل کيږي.

استوايي قطر: د ځمکې د کرې ډېر لوی قطر ته وايي چې ځمکه په مساوي دوو شمالي او سويلي نيموکرو ويشي.

تندرا: روسي کلمه ده چې د روسيې په شمال کې هغوسيمو ته ويل کيږي چې وني نلري چې ژمی يې سوړ او اوږد او خاوره د کال په ډېرو ورځوکې کنګل وي. د هغه ځای دوبی ډېر لنډ او د تودوخې درجه د لسو درجونه کمه ده اوپه همدې لنډې مودې کې د ځمکې د مخ کنګلونه ويلي کيږي او بوټي لکه خزې او ګلسنګ وده کوي.

تمدن: په ښارکې ژوندکول، ښاري رسم او رواج سره بلدتيا او د ځان لپاره د پرمختګ د ښه ژوند د اسبابونو تيارولوته تمدن وايي.

توريست: د تاريخ له مخې فرانسوي اشراف زاده ګانوته چې د تحصيل اوپه ژوندکې د تجربو د لاسته راوړلو لپاره به سفر ته تلل توريست (سيلاني) يې ورته وايه. دا اصطلاح له نولسمې پيړۍ نه معمول شوه، وروسته يې دا اصطلاح په فرانسې کې هغو خلکوته کاروله چې د وزګارتيا د وخت تيرولو لپاره به يې فرانسې ته سفرکاوه داسې سفرونو ته ترې ګرځيدل يا توريزم وويل شو.

جهيل: ډېرې پراخې ولاړې اوبه دي چې په طبيعي حالت باندې د وچې په واسطه چاپيرشوې وي.

جنوبي نيمه کره: له استواکرښې نه تر جنوبي قطبه پورې جنوبي نيمه کره ده.

حضيض: کله چې ځمکه خپل انتقالي حرکت کې چې د لمر په چاپيره ګرځي هغه وخت چې د ځمکې او لمر واټن ډېر نږدې شي د حضيض په نامه ياديږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیج: په وچه کې د پراخو او ژورو اوبو مخکې تګ دی چې دریو خواووته یې وچه او یوې خواته یې اوبه چاپیره شوې وي.

څېرځای: هغه ځمکه ده چې ډېر بوټي پکې شنه کیږي چې څاروي کولای شي یوه موده پکې وڅري.

څوکه: د غره ډېرې لوړې برخې ته وایي.

د ارکتیک دایره: د شمالي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجه، په دې اصطلاح یادوي.

د انتارکتیک دایره: د جنوبي عرض البلد $66\frac{1}{2}$ درجو ته انتارکتیک ویل کیږي.

د استوا دایره: د عرض البلد لویه دایره ده چې د ځمکې کره په دوو شمالي او سویلي نیموکرو وېشي.

د جدي دایره: د جنوبي کرې $23\frac{1}{2}$ درجې چې د لمر وړانګې د جدي په لومړۍ نیټه وربانديې عمودې لګیږي.

د سرطان دایره: د شمالي عرض البلد $23\frac{1}{2}$ درجې چې د لمر وړانګې د سر طان پر لومړۍ ورځ وربانديې عمودې لګیږي.

د عرض البلد دایره: هغه دایرې چې د استوا د کرښې سره موازي دي او د ختیځ لویدیځ لورى لري او د طول البلد پر دایرو عمودوي.

د قطب ستورى: غټ او ځلیدونکی ستورى دی او د ځمکې شمالي قطب د هغه په لور پروت دی.

د اوړي شمسي انقلاب: دا انقلاب هغه وخت رامنځ ته کیږي چې د لمر وړانګې د سرطان پر کرښې (شمالي $23\frac{1}{2}$ درجو) باندې د دوبي په لومړۍ نیټې باندې رامنځ ته کیږي. چې په شمالي نیمه کره کې دوبی پیل کیږي.

د ژمي شمسي انقلاب: د ا انقلاب د جدي پر کرښې (جنوبي $23\frac{1}{2}$ درجو) باندې د لمر د وړانګو عمودېدل د ژمي په لومړۍ ورځې باندې کیږي. چې په شمالي نیمه کره کې ژمی پیل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کرنې ابتدايي طريقه: کرکيله ده چې د لاس او حيواني يوې باندې سرته رسيږي.

د کرنې ماشيني طريقه: کرکيله ده چې د کرنيزو ماشين آلاتو په واسطه کيږي.

د جنوبي قطب نقطه: د ځمکې دکرې وروستی جنوبي نقطه ده چې د ځمکې د محور جنوبي وروستی برخه کې پرته ده.
د ځمکې محور: فرضي کرښه ده چې د ځمکې کره د هغه په چاپيره ګرځي.

د ځمکې د محور ميلان: د ځمکې د محور ميلان د $23\frac{1}{2}$ درجې په زاويه د ځمکې د مدار پر مستوي باندې ده.

ستپ: د وښو سيمه چې د کرنې او ځارويو څرځای ته برابره وي. هغه سيمې چې نيمه وچ اقليم لري چې واښهٔ او نې په خپاره ډول پکې ليدل کيږي.

سمندرګی: د پراخو اوبو يوې برخې ته وايي چې تر سمندر وړه وي. ځينې وخت د سمندر سره نښتې وي او کله د وچې په واسطه چاپيره شوې وي.

سوانا: اقليمي سيمه ده چې بوټي، نيزارونه او ټيټې ونې لري.

شاليزار: هغه ځمکې چې شولې پکې کرل کيږي.

شمالي قطب: د ځمکې دکرې شمالي وروستنی برخې ته وايي.

شمالي نيمه کره: له استواکرښې نه تر شمالي قطبه پورې شمالي نيمه کره ورته وايي.

صنعت: هغه کار او فعاليت دی چې د هغې په واسطه خام توکي په پخو توکو بدليږي. د مثال په توګه له اوسپنو څخه موټر او له پنبې څخه ټوکر او کالي جوړيږي

صحرايي اقليم: هغه اقليم دی چې ځانګړتياوې يې د وربښت لږوالی، د شپې او ورځې د تودوخې د درجې زيات توپير، سخت بادونه او د بوټو او نباتاتو لږ والی دی.

طبيعي جغرافيه: يوه څانګه د جغرافيې ده چې د غرونو، سيندونو، د هوا تودوخه، نباتاتو او سمندرونو په اړه بحث کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبيعي ځنګل: د ځمکې يوه سيمه ده چې پخپله پرې ونې اوبوټي چاپيره شوي وي.

طول البلد: هغه کرښې چې د شمالي قطب او سويلي قطب په منځ کې غځېدلې وي او پر عرض البلد باندې عمودې وي.

قطبي قطر: چې په اصل کې د ځمکې محور دی او په استوايي قطر عمودوي. يوه څنډه يې شمالي قطب اوبله څنډه يې جنوبي قطب جوړوي.

قيمتي ډبرې: لاجوردو، ياقوتو، فيروزه او نورو ته قيمتي او با ارزښته ډبرې وايي.

ګرينويچ: لندن ته نږدې يو پارک دی چې د ګرينويچ رصدخانه پکې جوړه شوې ده. او د صفر درجې طول البلد د هغه له منځ څخه تيرېږي.

ماشيني صنايع: هغه کار او فعاليت دی چې د توکو جوړول د ماشين په واسطه کيږي.

مجسمه کره: د ځمکې د کرې کوچنی مدل په يو ټاکلی مقياس باندې دی.

واردات: سوداګريز مالونه چې له باندې نه هيواد ته راوړل کيږي، لکه: موټر، کالي، د برېښنا وسيلې، خوراکي توکي او داسې نور.

هکتار: د مساحت د اندازه کولو واحد دی او د هرو لسو زرو مترو مربعو معادل يا پنځه جريبه ځمکه ده

هوا (جو): د ځمکې د مخ چارچاپيره هوا ته جو وايي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آسیا سیاسی نقشه

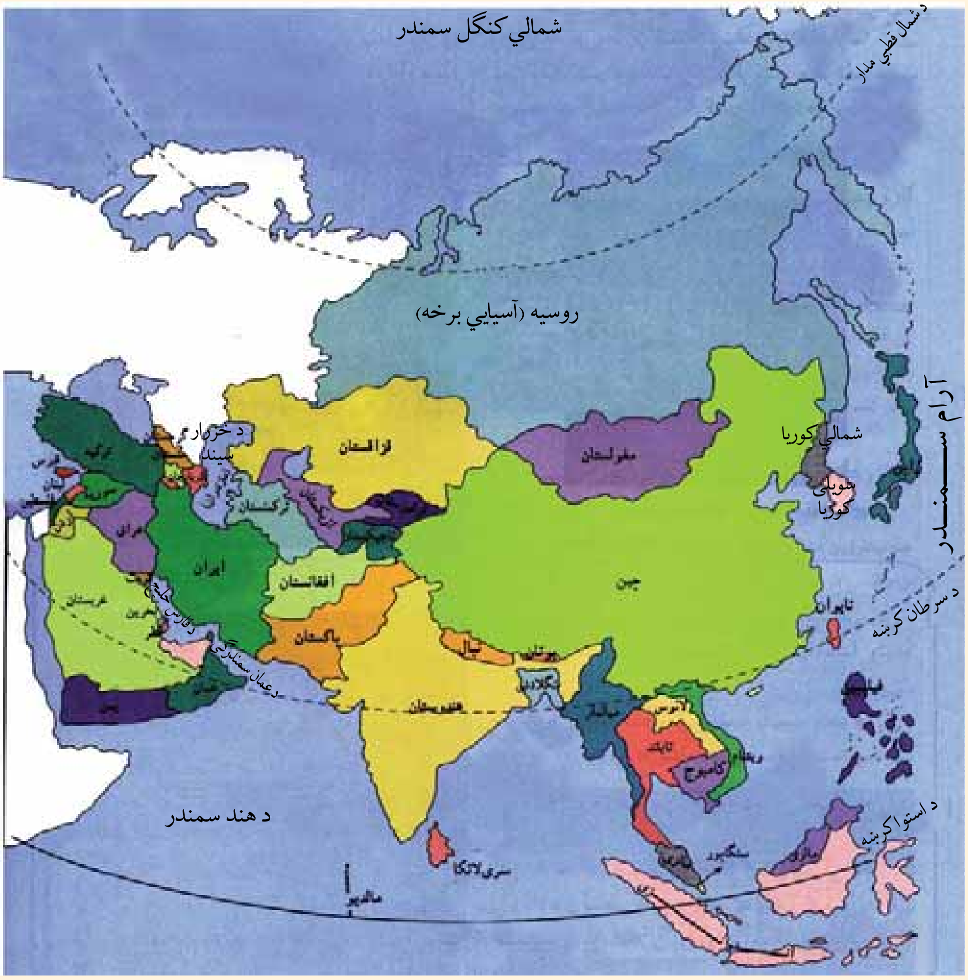

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

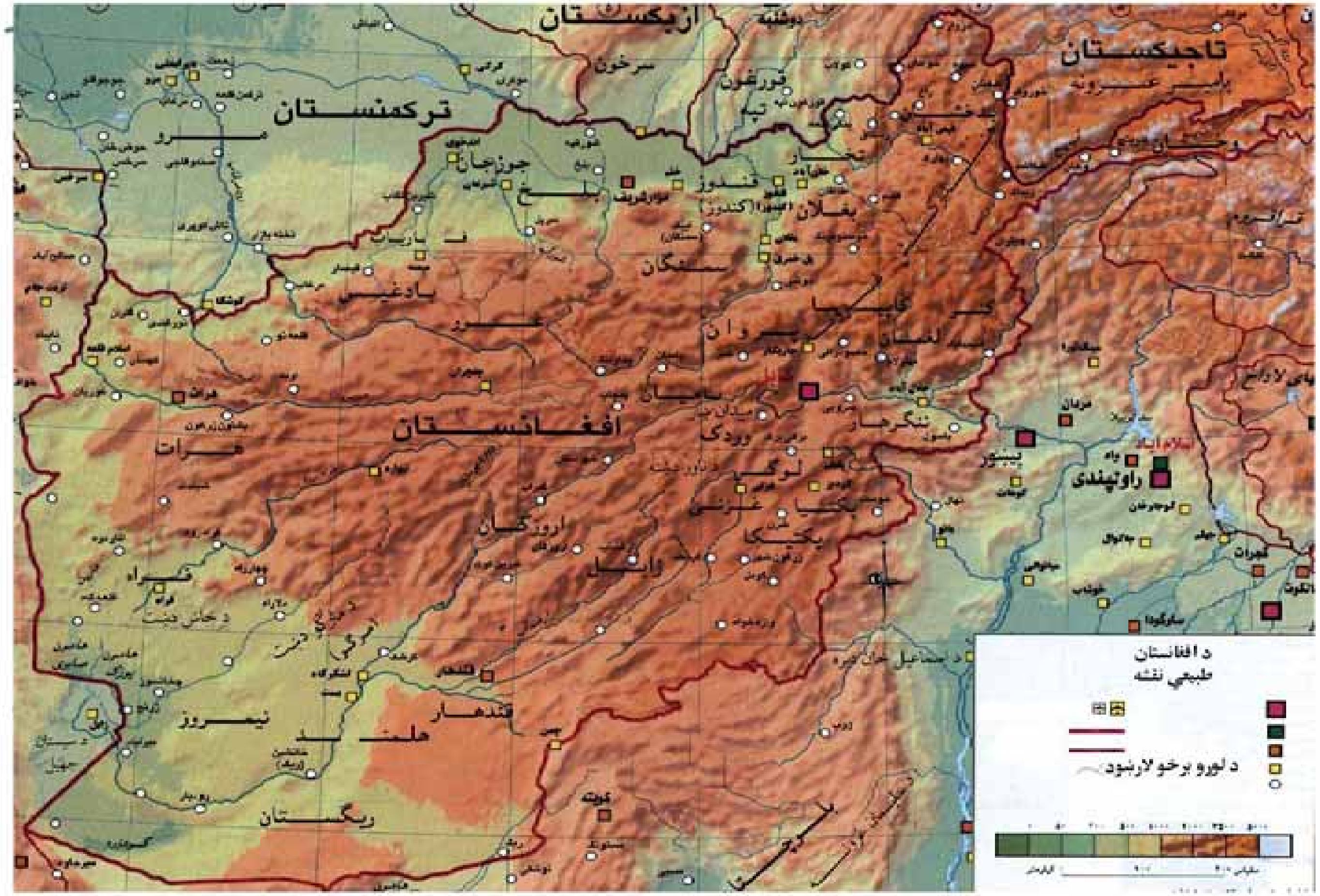

د افغانستان طبیعي نقشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

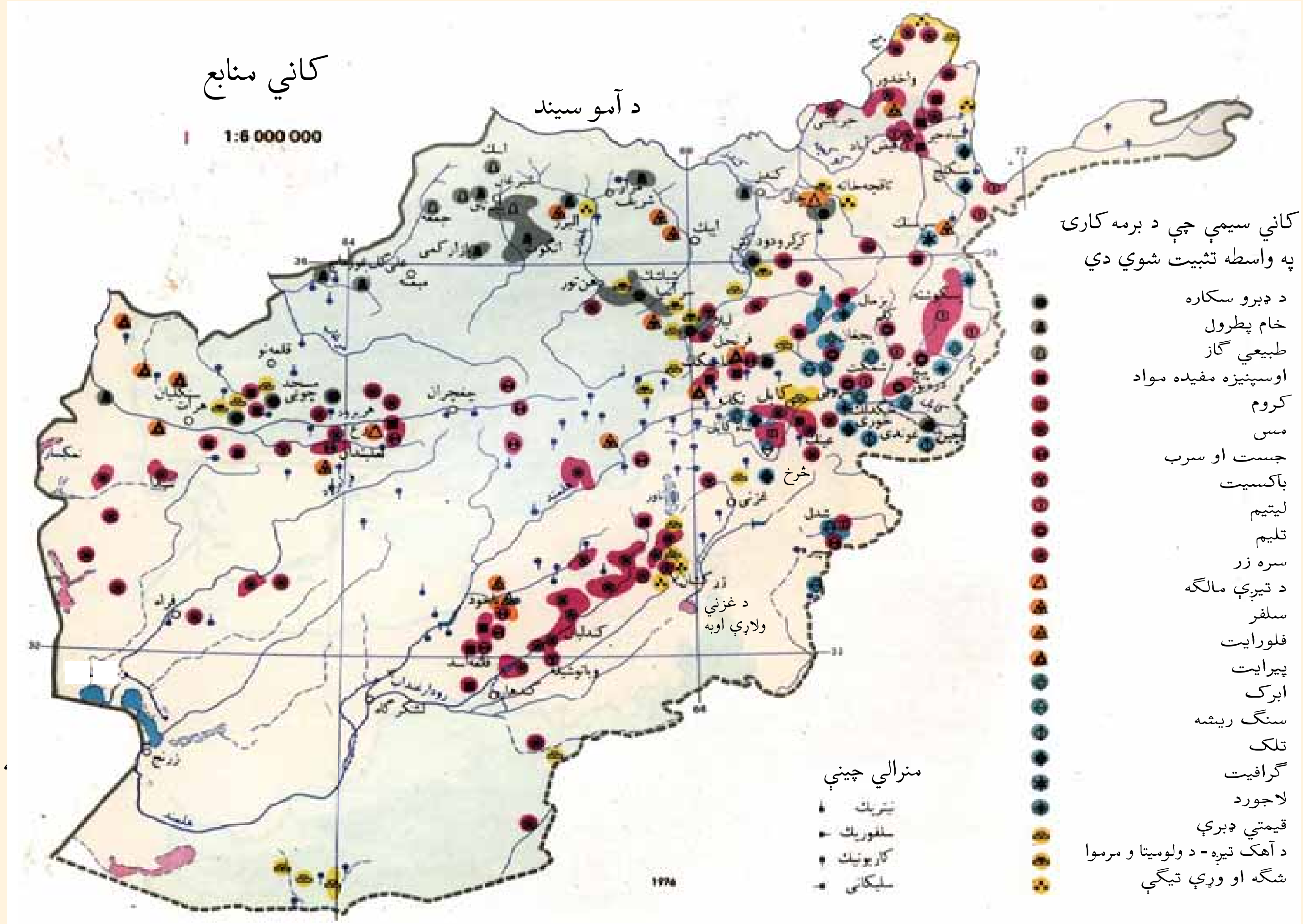

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library